AVGVSTINI DATHI SENENSIS ELEGANTIAE, IN SVAM VERAM FORMAM RESTITVTÆ.

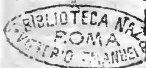
Eiusdemque de nouem verbis: necnon & Flosculorum Libellus.

Addito insuper opusculo de conficiendis Epistolis, clarissimi Oratoris Laurentij Vallensis.

Quibus insertæ sunt omnes græcæ dictiones, quæ prius deerant, & apprimè desiderabantur.

Omnia accuratiori cura quàm vnquam antehac excusa.

VENETIIS, Apud Lucium Spinedam, 1607.

AVGVSTINVS DATHVS SENENSIS,

Matthæo Thomasio conciui suo.
S. P. D.

PVtant Stoici (ut probe nosti) paruam esse, ut magnam culpam. Ego tecum existimauerim, magnam esse, ut paruam potius. Accepi tuas binas literas, erant partes meæ celerè responsum dare. Id diutius sum cunctatus facere, certe non superbia, cum superbi uideri soleat non respondere, sed nec incuria, cum tu sis mihi maxime curæ, nec obliuione, cum tu dies, noctesque tum in memoria, tum in animo verseris mihi. Sed alia fuere, quæ me signiorem reddiderunt ad id efficiendum, quod ipse vehementer exopto. Est enim iucundum mihi ad te scribere, iucundius legere tuas literas, sed multo certe iucundissimum crebrum id, multumq; obire munus. Nam id fiat, ueras uideor audire, ac reddere voces. Vnum te præcipue oro, ne literas numeres meas; sed voluntatem ipsam metiaris, quorum primum forsan diuturnum silentium pariat, alterum uero fascem literarum rependat. id tibi persuadeas velim, summam mihi ex tuis epistolis uoluptatem comparari; quippe quæ amoris perspicuum faciunt documentum. Proinde perge ad me scribere, & expecta tuorum laborum non iniucundam vicem. Quod autem ad Isagogicum libellum spectat, aperiam paucis

meam sententiam. Cum primum mihi nuntiatum est, de suppositi nominis falsa inscriptione; cum innotuit deletũ Augustini nomẽ et immutatũ esse titulo, principio stomachari cœpi, et accusare temerariũ ausum eorum; qui uel improbitate, uel inuidia indignum facinus fuissent ausi. Post uerò rem ipsam accuratius expendi cogitans, id forsan ignoratione potius auctoris, q̃ falsi intentione fecisse. Quamquam nec mihi debet esse molestum, si Laurentij celebrius, quam meum sit nomen. Nam (ut taceam doctrinam eius uiri, quæ profectò fuit non mediocris) cum longe ante iret etate, longius ante ibat & nomine. Illum ego accusare debeam non iniuria, qui primus libellum sibi attribuit, & nomẽ meum suppressit, atq; audacter dicam, me nõ usque adeo ignobilẽ esse, ut puduerit eũ, qui librum apportarit, ferre Augustini nomen. Nolo de me ipso prædicare, quod agẽti uitio, audientibus molestiæ esse consueuit. Sed certe libellus iste nõ reponit inter ea, q̃ a me accuratius scripta sunt. Fuit quoddam ueluti ingenij delibamentum, non mea voluntate, sed quorundam amicorũ opera, in lucẽ prolatum, qui se lecturos quidẽ, sed minime edituros asseuerarent, ac tam breui lucubratione cõflatum est, ut dictu incredibile uideri possit. Quidã religiosi uiri primi primũ abstulerũt libellũ, delectati (ut arbitror) præceptorũ nouitate, et Venetias usq; perlatus est, ubi & de auctoris nomine fuit controuersia. Demũ re cognita, Augustinus inscriptus est, & celebratus auctor. Mox plerasq; Italię urbes peragrauit; nec usquã accepti p̃terquã Ferrariæ nomen immutatũ, ubi is agit, qui cũ alter Augustinus sit, relinquat nemini iustæ defensionis locum. Andreas Cappatius clarus ciuis plus dolet

quàm

quā ego ipse qui eum condidi.nā & suasu eius opusculū cōfectum, & nomini dedicatū est. Nō video opus esse cō certatione ꝓ re pusilla. Qđ si aut in orationib.meis,aut ī ijs libris,quæ a me de philosophia scripti sunt,idem fieri animaduertā;cuius lenitatem, & mansuetudinem expe riūtur,experiētur ēt amaros morsus. Cupio scire de te,si aut odio cuiusquā,aut inscitia factum sit; & me quā pri mum certiorē facias. Hāc tamē & si ad rē cōprobādam tu ipse satis ꝓsidij habes,tamē ne Senensium genus con temnendū videatur (si ipse oportunū iudicabis) & libel li proferā: perspicua documenta,quæ me scriptus est, etsi q nebulones veritati tenebras effundere voluerunt, osten dam, q̄ tolerandum sit propriorum bonorum possessione spoliari, & quod alienum a meo ingenio, & cōsuetudine est latratores agā dignis modis. Nam vereor interdum, ne non verum sit, quod dici solet a nonnullis finitimis no stris Hetruscis gloriam inuideri. Itaq; rogo te,ut quic quid hac de re tibi exploratum fuerit, quàm primum ad me scribas, quod erit mihi gratissimum. Tuas literas percupide desidero, me autem habebis semper tuis stu dijs obsequentem, non secus, atque optimum fratrem. Commenda me tuo clarissimo, atque optimo patri, & tuos omnes iube saluere meis verbis. Vale.

Ad Matthæum Thomasium Senensem in dempto rem tituli huius Isagogici libelli Ga spar Tribacus Mutinensis.

Quisquis es o Dathi titulum qui demis ab arte;
Sic tibi sint humeris brachia dempta tuis.
Sic tibi, vel gladijs oculi fodiantur acutis;
Vel quocunque alio deteriore modo.

Sicq; tibi obscœno truncetur gutture lingua;
Sitq; tuum alterius Tydeos esca caput.
Sic tua corda lupi lanient sine fine rapaces;
Vel Tityri æternum quæ iecur urget auis.
Dij te Tereidem faciant; puerumq; Thyeste,
Quando vetat nimius te furor esse uirum.

Francisci Octaui Cleophili Ariminensis epigrammа ad Matthæum Thomasium Senensem.

Quantum prisca tuo debes ò Roma Camillo,
Augusto quantum Virgiliana Chelis.
Hunc tantum Matthea tibi debere libellum
Dicimus, ò gentis tutor, amorq; tuæ.
Per te direpti patriæ redduntur honores;
Per te sublatæ restituuntur opes.
Inscribis titulum, uersaq; in margine laudes
Asseris, & sorti nomina dempta manu.
Dathe resurrexit, gaude, tuus ecce libellus.
Stat labor, asserto, qui modo nullus erat.

Benedicti Cinguli Epigrāma ad August. Dathū.

Vidimus eloquij decus Augustine libellum,
Nouimus ingenij flumina magna tui.
Ingens fama uiget, superat facundia famam;
Scribis enim priscos inter habenda uiros.
Qualia facundo dictabat Tullius ore;
Talia quem legi uerba libellus habe.
Passim Cecropiam sapiunt tua dicta Mineruam,
Inq; tuo regnat Atticus ore lepos.
Immortale tuum facies per secula nomen,
Et facies cineri te superesse tuo.

FINIS.

DI-

DISERTISSIMI RHETHORIS Augustini Dathi Senensis Isagogicus Libellus pro conficiendis Epistolis, & orationibus ad Andream Capacium conciuem peregregium, ac discipulum dilectissimum, feliciter incipit.

Redimus iandudum a plerisq; uiris & disertissimis persuasi, tum demum artem quempiam in dicendo nonnullam adipisci, si ueterum sectatus vestigia optime sibi quaq; semper ad imitandum proposuerit. Neque enim qui diutius Marci Ciceronis lectione uersatus sit non in dicẽdo, & ornatus, & copiosus esse poterit. Nam & horridiora crebrius consectati, ipsi quoq; aridi, ieiuni, & inculti fiant necesse est. Lectitanti igitur mihi Ciceronis volumina, quę eloquentiæ parentem appellauerim, pauca an notatione digna uisa sunt, quibus, si vtemur, vulgarium sermonẽ aspernati, ad eloquentiã proxime accedemus.

Varietati commutationiq; vt studeamus. Cap. I.

Sed tamen in primis quisq; admonendus sit, quod rhetor ille diligentissimus, & insignis admodum orator, Fabius Quintilianus de orationis partibus dicere consueuit. Neq; enim leges sunt oratorum quadam ueluti immutabili necessitate constitutæ, nec rogationibus, ut idẽ dicebat, nec plebiscitis sancita sunt ista præcepta, sed vt in statuis, picturis, poematibus, ceterisq; ita quoque in exornanda uiri eloquentis oratione plurimum semper decoris, ac uenustatis habuit uarietas. Atque quod dici solet, tenendum cauẽdumq; illud est ante oĩa ne ars ulla

dicēdi, si fieri pōt, esse videatur. Hec igitur lex prima sit cōmutationis uarietatisq́; quā eruditorum aures nō difficile iudicent. Hoc igitur iacto fundamento, perpauca deinceps scribam Andrea amice suauissime; quæ, & si non semper; vt plurimum tamen his rationibus tibi seruanda erunt. Sed iam nostri instituti ita nascetur exordiū.

De situ suppositi verbi, & appositi ī oratione. c. 2.

Plerunque. n. qui oratoriæ artis floribus, ac phaleratis, ut aiunt, uerbis student, uerbum contra tritam vulgatamq́; grammaticorum consuetudinem, quod in calce absolutæ orationis locari consueuit, id illi potius coaptant in initio, quod omne tibi fiet manifestius exemplo. Scias plenam orationem constare tribus partibus, quod suppositum (vt eorum ipsorum vocalibus vtar) quod uerbum; quod appositum vocant. Dicunt igitur Grammatici, Scipio Aphricanus deleuit Carthaginem. Ornatioris vero eloquij hoīes conso potius vtuntur ordine. Carthaginem Scipio Aphricanus deleuit. Illi M. T. C. vtitur familiariter P. Lentulo; hi uerò P. L. M. T. C. familiariter vtitur. Quibus plane exemplis patere arbitror, appositum primum in oratione, suppositum medium, nouissimum uerò locum uerbum tenere. Sed etsi quid pro Grammaticorum more post appositum situm erit, id initio orationis poni solet. Cuius rei exempla subnectam. Scipio Aemilianus euertit Numantiā urbem opulentissimam Hispaniæ: Hispaniæ opulentissimā urbem Numantiam Scipio Aemilianus euertit. Non ignoras multa esse genera epistolarum; Genera epistolarum multa esse non ignoras. Lycurgus condidit sanctissimas leges Lacedemonijs. Lacedemonijs sanctissimas leges Lycurgus condidit;

dit;

dit; multa consimili ratione. Appositum igitur plerunq; principio ponitur, suppositum medio, fine uerbum: ut, Areopagum Solon Salaminius primus constituit. ubi Grãmatici dicunt, Solon primus constituit Areopagon. Cæterum diuersis ordinibus, & locis locãdæ sunt partes pro aurium iudicio, quod quidem solo usu comparatur.

De aduerbiorum situ. Cap. 3.

Iam uero de aduerbijs, quæ sunt ueluti adiectiua uerborum, dici potest, ubiuis loci ponenda esse, ubi demum aptius cõgruere uisa fuerint, modo in principio: modo in fine, modo interiecta inter utrunque. qua in re diligenti utendum est consilio, sed probe uerbum frequentius per uenustam reddunt orationem, ut Fabius Maximus ante alios fortiter, atque animose pugnabat, C. Lelius Scipione familiarißimè utebatur. Clementißimus Cæsar humaniter ignoscebat. Nunc verò ad reliqua.

De præpositionum, & integrarum plerunque orationum inter adiectiuum, & substantiuum interiectione. Cap. 4.

Præpositiones perpulchræ inter substantiua, atq; adiectiua nomina interijciuntur, ut feraci in agro, ornatissimo in loco, maximas ad res, hanc ob causam, iustis de causis, atque alia huiusmodi complura. Nec præpositiones solum, sed alia præterea. Eiusmodi nunc exempla sunt, Maxima in repub. diligentia, magna in parentes pietas, incredibilis in omnes ciues obseruantia, summa in hospites liberalitas.

De interiectione genitiuorum inter duos nominatiuos, & contra. Cap. 5.

Atq; etiam pulcherrimũ inter duos casus. puta duos

nomina

nominatiuos, aliquid continue ponitur, ut omnia repu-blicæ iura, constantes militum animi, magna sceleratorum hominum flagitia. E conuerso etiam constituta, ac transposita oratio plurimum exornat, ut, huius claritudo viri, huius Quirites auctoritas loci.

De adiectiuorum situ. Cap. 6.

Venuste etiam plerunq; præcedit adiectiuum nomen substãtiuum, ut tua dignitas, optima uirtus, diuinũ ingeniũ, exquisita doctrina. Magni. n. refert quo loco quæq; dictio sita sit, quod testatur Boethius in suis cõmẽtarijs, q̃ in Arist. librum cõscripsit, ubi & Ciceronis, & Virg. ponit exẽpla. Boethij autẽ ipsius hæc uerba sunt. Etenim quantum ad cõpositionem orationis spectat, maximè differt quo uerba, & nõia prædicationis suo ordine proferantur. Multũ n. interest in eo, quod ait Cicero. Ad hãc te amentiam natura peperit, voluntas exercuit, fortuna seruauit, ita dixißet, ut dictum est, an ita? Ad hãc te amentiã peperit natura, exercuit uoluntas, seruauit fortuna. Sic. n. minores sñiæ magnitudo, minusq; in ea lucet id, quod, si sic componantur, eminet, & sese, vel uolẽtibus hõium auribus animisq; patefacit. Rursus cum dicit Virg. Paciq; imponere morem, potuisset seruasse metrum, si ita dixißet. Moremq; imponere paci, sed esset debilior sonus, nec eo ictu versus, tam præclare, ut nunc compositus diceretur, quod idem non est apud dialecticos. Hæc Boethius. Nunc ad reliqua.

De negatiuæ dictionis situ. Cap. 7.

Negatiua dictio apte in calce orationis ponitur, ut p̃stantiorẽ te uidi neminẽ. Scipione clariorem in bellicis laudib. inuenies neminẽ. Tua erga me beneuolentiæ, tuo

in

in me animo gratius est nihil. Qui te ardentius amet, hã bes neminem.

De possessoris ante possessionem situ. Cap. 8.

Sed & possessor ante possessionẽ, ut, optimi uiri diuitiæ, præstantis uiri uirtus, prudentissimi hoīs consilium.

De vsu gerundiorum nominum pro gerundius. Cap. 9.

Quid uero pulchrius quam si pro gerundijs, quæ sic appellant, utamur gerundiuis nominibus? Vt tritum est id Prisciani exemplum, ueni causa amandi uirtutem, ueni amandæ uirtutis causa: gratia gerendi bella gerẽdorum bellorum gratia: ad amplexandam uirtutem magis, quã ad amplexandum uirtutem. Quæ una præceptio optima est, crebraque eius apud Marcum Tullium, aliosq; eloquentes uiros fuit obseruatio.

De congruentia nominis relatiui plerumque cum consequenti. Cap. 10.

Nunc autem multa conficiã, quæ si diligenter aduerteris, haud parum ornatus latino cõducent eloquio. Sed id mihi in primis animaduertẽdũ uidetur, ut cũ tria fuerint antecedens, cõsequens, & eorum medium relatiuum nomen, si sit illud consequens, uel hoīs, uel rei cuiuspiam proprium nomen, tum relatiuum cõsequenti semper congruat, alioquin nõ latina oratio sit, sed a doctissimorum hoīum consuetudine longe aliena. Alias potest cum alterutro conuenire, si non consequatur proprium nomen. Quam rem facile exempla declarant, & priscorum authoritates cõplures M. Cicero primo Tusculanarũ quæstionum: Studio sapiẽtiæ, q̃ philosophia dicitur. Et sexto de republica. Consilia, cætusq; hoīum iure sociari, quã tiui-

ciuitates appellātur, atq; item: Ex illis sempiternis ignibus quæ uos sydera, & stellas nūcupatis. Salustij quoq; illud tritū est: Est locus in carcere q Tullianum appellatur. innumerabilia in uetustis codicib. id genus inuenies. Nec id est grāmaticæ artis uitium, quod quidam ignari literarum arbitrantur. Sed & nos adhuc aliquid exēplorum afferamus. Præclarū est Ciceronis opus, q Cato maior dicitur: nam, quod Cato maior dicitur, non latine profertur. Consimiliter, Vrbis uisceribus cōsulendū est, qui sunt ciues, Perditi uiri ex urbibus pellēdi sūt, q̄ est ciuitatum pernicies, & sentina dedecoris. Plerunque igitur relatiuum nomen cum eo concors est quod sequitur.

De congruentia in casu ex tribus eorum duorum, quæ proxime iunguntur. Cap. 11.

Illud quoq; spectādum est, nam cum tria existāt, quorum unū relatiuū sit nomē, frequentissime eorum duo ī eiusdem casus exitum cōueniunt. nam vt exempli causa dicā aliquid, siquis hūc sermonē protulerit, liber in quo de virtute agitur, p̄clarus est; rectius atq; ornatius dixerit, in quo libro de virtute agitur, præclarus est. Concordant nāq; eodē casu ex tribus duo illa, quæ maiori vicinitate iuncta sunt. Aliud iterum exemplum hmōi sit; Quas misisti literas ad me, iocundæ fuerunt. Sermonē, quem vos audistis non est meus. Quam existimas Demosthenis orationē, Aeschinis est. Atq; huius sermonis crebrū inuenire poteris apud veteres vsum. M. Tullius officiorum primo; quorum āt officiorum præcepta traduntur ea, quanq̄ pertineant ad finem bonorum. Virg. Maro. Aen. Vrbem quām statuo; vestra est. Ter. in Andria. Posthac quas faciet de integro comœdias spectandæ an

exigendæ sint uobis prius. idem, populo ut placerēt quas fecisset fabulas. Idem, quas credis esse has, non sunt ueræ nuptiæ, atque eiusmodi sermo plurimum exornat.

De auxesi positiuorum cum per. Cap. 12.

Id quoque dignissimum est annotatu, ut cum positiua ex augere uelimus, nomina bis per præpositum accedat. Cicero in epistola ad Curionem, Charus æquè sis & periocundus. Idem de oratore primo, Perbeati Quinte frater illi uideri solent. Terentius in Eunucho, Perpulchra credo dona, haud nostris similia. nam pergratum ualde gratum significat, & in oratione lepide personat.

De relatiuis cum multo, longe, & quàm. Cap. 13.

Ad superlatiuis multo, longe, et quàm aduerbia præponimus, id quod sæpenumero perpulchrum uideri solet, ut longe amantißimus uestri, multo omnium fortunatißimus. Et ago tibi quam maximas gratias.

De comparatiuis cum multo, aut longe. Cap. 14.

Cõparatiuis uero, uel multo, uel longe, præponi solet, ut Iustitia multo præclarior est cæteris uirtutibus. et, Socrates longe alijs philosophis sapientior.

De quibusdam nominibus, quæ a Græcis profecta declinationem mutant. Cap. 15.

Illud neque q̃ omiserimus. q̃ cũ noĩa q̃piã sũt profecta a Græcis tertiæ inflexionis, & obliquos casus bĩsia, q̃ rectos superãt, latini oratores frequẽtissime, casibus genitiuis illorũ q̃busdã immutatis fingũt aliarũ declinationũ noĩa, & genus seruãt, qualia sunt poematũ, enthymematũ, delphinꝰ, elephãtus, & lãpada, q a plerisq; tertia flexione proferũtur; poema, enthymema, delphin, elephas: lãpas, hanc tu obseruationẽ diligenter mãda memoriæ.

Vt

Vt eleganter ostẽdamus quippiã nobis esse iucun dũ, utile uel honestũ, & cętera id genus. Cap. 16.

Cum autem uolumus ostendere nobis aliquid iucundum, honestum, utile esse, tum datiuis cum uerbo utimur sum es est substantiuorum. quorum illa adiectiua sunt. Nam (ne ab exemplis discedam) quid aliud significat, hæc res mihi iucunditati est, quam hæc res, est mihi iucunda? idemq; ipsum, tuę mihi literæ fuerunt gaudio, quod est ad gaudiũ, uel gaudiũ mihi attulerũt. Præclaræ urbis ędificia ciuibus decori sũt uitia dedecori sũt uiris, idest, dedecus pariũt uiris, deq; cæteris cõsimili ratione.

De afficio & afficior. Cap. 17.

Verbum afficio, & pulchrum est, & late patet; nã afficio te uoluptate, idẽ est, quod tibi uoluptatẽ affero; afficio te honore. i. facio tibi honorẽ, & te honoro; afficio te laudibus, idest, te laudo; Afficio te probro, id est uitupero te; afficio te cõmodis, id est, tibi cõmoda facio; afficio cadauera sepoltura. i. cadauera sepelio; afficio inimicos iniuria. i. facio iniuriã inimicis. Atq; similiter afficio dolore. i. doleo; afficior gaudio. i. gaudeo; afficior uerecũdia. i. uerecũdor; latissimaq; est hu⁹ uerbi usurpatio. Nec tñ lateat, afficere disponere significare. hincq; est Plinij illud, uiua uox magis afficit. Neq; .n. sine optimis causis tamq; diffusa fit eius uerbi significatio. Sed de hoc satis.

De tum uel geminato. Cap. 18.

Non est autẽ ignorãdũ, quòd si duo, aut plura duobus (quod perraro usu uenit) pariter si habuerint, utriq; tũ dictionem pręponemus. Quod liqueat exẽplo. Par est in C. Lælio doctrina ac uirtus, quantaq; est eius uiri probitas, tanta quoque est eius scientia; tunc splẽdide ac recte dixe-

dixerim C. Lelius virtum doctus est, tum pbus. Itidē q; Magna inest C. Lelio, tum uirtus, tum etiā doctrina C. Lælius plurimū tū laude, tum rerum scientia ualet. Aliud iterū exēplum: Themistocles tum consilio pollet in vrbanis rebus, tū in bellicis negotijs uiribus, atque animi magnitudine floret. Sic. n. ostendit tantum in rebus vrbanis esse cōsilio, quātum in bellicis magnitudine animi, quātum geminatū positum est. Sed eādem vim habet, et geminata et coniunctiua. Virg. iij. Aeneidos. Multum ille et terris iactatus et alto. Id profecto significat, Aeneas tū pelagi, tum terrarum labores perpessus est. Aphricanus fuit singularis et uir et imperator, idē sibi vult; Aphricanus magnus extitit tū uir, tū Imperator.

De cum, & tum. Cap. 19.

Quod si duo cōtra nequaquā paria sunt, sed alterum minus cōplectitur, alterum uero magis; ita efficiendum est, ut quod leuius existit locemus prius, atq; ei cū dictio nē pponamus; quod autem grauius ualidiusq; id posterius positū, tum dictio pcedat. Quod patefaciemus exēplis C. Lælius amat Scipionē, propterea quod eū doctum cognouit hominem, et semper uirum optimum, qđ postremū uehementer ad amorē impellit; quare ita oratio est instituenda C. Lælius amat Scipionem cum ob doctrinā eius, tum pp uirtutem. Ita uirtus in hac beneuolentia plus momēti habet quā doctrina. Atq; idem si ita dixerim, Cum omnes fortunati sunt, qui bene uiuunt, tum p beati qui omnia deserunt, et uirtutē solā cōplectuntur. Nos nāq; posteriores multo beatiores esse cōstat, si quis superius modo allatā pceptionē intellexerit. Hoc Marcus Cicero in primis frequēter usurpat. Ex quo illud. Cū omni-

omnibus cõsulẽdũ, est tum illis q̃ armis positis ad Imperatoris fidem cõfugiunt; significat.n. confugientibus ad Imperatores, et sese dedẽtibus multo magis cõsulendum esse. Atq; ĩ Catone maiore mirari se aiebat Scęuola M. Catonis cum cęterarum perf. ctã sapientiam, tum quod numquã fuerit illi senectus grauis, sed de hac re satis.

Vt quẽpiã laudari aut vituperari oporteat. c. 29.

Iam uerò explicãdum est qua ratione quampiã personã, aut laudari aut uituperari oporteat, q̃d ad decorem sermonis pertineat. Nã id trifariam posse fieri comperimus ex monumentis litterarũ. Si.n. velim ostẽdere M. Catonẽ habere magnã virtutem, cum uerbo sum es est, ita cõmodissime fiet. Mar. Cato uir est magnus uirtute: M. Cato uir est magnę uirtutis: M. Cato uir est magna virtute. Plato philosophus fuit p̃ stãs ingenio, uel p̃stantis ingenij uel præstanti ingenio. Mulier est clara moribus, clarorũ morũ, claris moribus. Vir egregius laude, egregię laudis, egregia laude. sed illud primum magis poetarum est, postquã uerò splẽdidissimum et p̄politum. Arist. est præstans scientiæ copia Philosophus exquisita doctrina uir acerrimo ingenio. Quod quidem, ut disertissimus Priscianus inquit, significat, Aristotelẽ habere scientiæ copiã, ac q̃ habet exquisitã doctrinã cęteraq; cõsimili ratione. Quod quidem Aulus Gellius sentire uidetur in Noctib[9] atticis. est enim uelut defectio quędã, sed ea trita usurpataq; ab eloquentissimis uiris ac clarissimis oratoribus, qua & nobis quoque utendum est.

De accusatiuis & ablatiuis participiorum locum tenentibus infinitiui verbi. Cap. 21.

Atqui participiorũ cum accusatiui casus sape tũ ablatiui

tiui locum tenet infiniti uerbi: hinc Salustianum illud, nam & priusquam incipias consulto, & ubi cõsulueris, mature facto opus est. Et Terẽtiana Misis Glyceriũ alloquẽs amicã Pamphyli. Iamiam, inquit, inuentũ tibi curabo & adductũ tuum Pãphylum. Omnia namq; illa cõsulto facto inuentũ adductum, consulere, facere inuenire adducere designant. Verum frequenter his rationibus ablatiuorum casibus utuntur, accusatiuorum perraro.

De hoc nomine opus cũ varijs casibus. Cap. 22.

Et quoniã de nomine quod est opus attulimus mentionẽ, intelligendum est opus est mihi hac re significare me egere hac re; sed id uarijs casibus iũgi solet. Nec ẽt opus est mihi tua opera latinè dicimus; & tuæ operæ, & tuã operã, & tua opera; sed hoc postremum ornatius est; & totum oratorium. Cæteris rationibus poetæ potiusquàm historiographi utuntur. Nos autem quędã præcipimus, ut cognoscamus a veteribus vsurpata, eisdẽq; vtamur, quædã vero ut cognoscamus solum. Nam opus est mihi hanc rem, nunquam orator dicit, sed hac re.

De commutatione adiectiui & substantiui in voce, genere, & casu. Cap. 23.

Quid illud? nonne pulcherrimũ est, ut cum duo nomina alterum adiectiuum, & alterum substantiuum eodẽ casus exitu proferri debent; ut sępe, creberrimeq; quodã modo tertiã adiectiui nois uocem; quæ est neutra; in uim substãtiui trãferamus? & substãtiuum illud prius casui collocemus genitiuo? quod ut frequẽs est eruditis atq; disertis uiris: ita quoq; erit exemplo manifestius. Nã cũ multam uirtutem dicturus sum, si multum uirtutis loco eius orationis posuero, multo protulerim uenustius. Mul

tum pecuniæ enim significat multam pecuniam, plurimũ viriũ plurimas vires, quid animi est, quis animus, quid rei, q̃ res, quid causæ, quæ causa. Alia quoque peruulgata. Sed animaduertẽdum est, quod si genitiuus ille casus singularis fuerit, totã itẽ orationẽ singulariter exponere debemus, si pluralis, pluraliter. Nãq; (exẽpli causa) multũ pecuniæ, est multa pecunia singulari numero, at cõtra multũ pecuniarũ significat multas pecunias. Similisq; est aliorum ratio, ut multũ roboris singularẽ, plurimũ, viriũ pluralẽ hẽt significationẽ. Et aduerbia quoq; nonnulla eandem vim retinẽt, præsertim verò duo hæc, parum & satis: nã parũ sapientiæ, idest parua sapiẽtia, satis virium, i. sufficientes vires. Et nihil quoque siue nomẽ siue aduerbium sit, in eandem sæpe obseruã iã cadit.

Vt geminandum est epitheton sequentibus substantiuis aut contra. Cap. 24.

Quoniam autem singula hic fere inuestigamus, id quoque dignum cognitione est, vt cũ duo meminerimus nomina substãtiua, quorum vtrique idem epitheton adijciẽdũ est, adiectiuum ipsum principio collocemus, & sequẽtibꝰ substantiuis vel tum geminatum, vel duplicatũ et præponamus. Exempli uero causa afferantur Ciceronis verba. Aphricanus singularis & uir, & imperator qđ est Aphricanꝰ singularis uir, et singularij imperator. Propter magnã et doctoris auctoritatẽ, & vrbis, est propter magnam auctoritatẽ doctoris, & propter magnã austeritatem vrbis: præclarus & miles, et ciuis illustris tum vir, tum philosophus. Optimus tum patriæ defensor, vt gubernator, iustus & rex, & iudex. Consimiliaq; eodem modo se habent. Sed & sæpenumero contra eodem ordine uni

subſtan-

substãtiuo præposita duo adiectiua, aut plura deseruiũt. Exempla sunt quæ nunc cõstituam. Vir tũ bonus tum tẽperatus. Imperator & callidus & fortis; Iudex et integer, & solers. Ornamenta ciuitatis tum multa tũ prẹclara. Alia tu ipse coniecta. Nonnunquã & duo substãtiua ita se habent, vt alterum vim suã vbique seruet ac tueatur, alterum quasi quẽdam obtineat adiectiui nominis locum, & eius fungatur officio. Quale est illud Virgilianũ primo Aeneidos. Molemq; et mõtes insuper altos, imposuit. ac si dicat, molẽ mõtuosam imposuit. Cauẽdũ est ne ab honestate naturaq; discedamus, ac si dixerit, cauẽdũ ne a naturali honestate discedamꝰ. Sed tibi hẹc satis sint

De extremis supinis pro gerundijs accusatiui casus Cap. 25.

Sed ne quasi hystoriam texens discendorum seriem nectam, ita quæque patefecerim, vt sese mihi forte quadam obtulerint. Cæterum non ignorandum esse videtur (ut ipse arbitror) extrema supina plerunque peruenuste significare gerundia accusatiui casus, ad dictione prẹposita, vt res difficilis creditu; idest ad credendum: miserabilis visu; idest ad videndum, iucunda auditu, idest ad audiendum, suauis gustu, idest ad gustandum, per multa simili, ac pari ratione se habent.

De exasperatione orationis vitanda permutationem superlatiui cum adiectione aduerbij superlatiui admodum vel inprimis. Cap. 26.

Nec idem te amice lateat, vt cum fuerit superlatiuũ quodpiã, durius asperiusq; et suplatiue significãdũ sit, vt pro superlatiuo positum afferamus, et ei aptũ remediũ

suplatiuū apponam⁹. Nā maxime memorabile facinus; est memorabilissimū facinus; maxime rarū genus hominū; est rarissimū genus hominū. Sed admodū & ī primis positiuis adiuncta uim fer me eandē retinent; ut admodū memorabile facinus, uel ī primis rarū genus hominum.

Vt quempiam mediocriter aut vehementer laudabimus. Cap. 25.

Id aūt nequaq̄ silētio p̄terierim; ut si quē q uirtutem hēat uelim mediocriter laudare; dicā exēpli cā. Pericles uirtute p̄stās prīceps erat Athenis; uel multa p̄clara gesserat. Themistocles reb. gestis floruit. Sin uelim uehemēter ac plurimū laudare; adijciā gloriā siue laudē, & cā laudationis casu genitiuo constituā. Pericles, ut per idē exēplū agā, uirtutis gloria p̄stās Athenis claruit. Themistocle rerū gestarū laude emicuit. Sicq; M. Antonius præstabat eloquētia; mediocriter laudatur ac fere exiliter. L. Crassus eloquētiæ gloria excelluit, uehemētissime laudatur. Sed tu cætera p̄ tui ingenij bonitate deducito.

Quoties singularis & pluralis numerus connectuntur, viciniori respondendum; idemque fit in diuersis generibus. Cap. 28.

Quoties, quod ipse testatur quoq; grammaticus Seruius, singularis et pluralis numerus cōnectuntur, respondemus uiciniori. Virgilius in primo Aeneidos. Hic illius arma, hic currus fuit; nō aūt fuerūt. Terētius, ī Andria: Amātiū iræ amoris redintegratio est. Xenophon, deliciæ meæ sūt hostes, eorūq; exercitus properabit, atq; in frequentia obseruator. Idē fit in diuersis generibus, nā siue masculinū, siue femininum est, uiciniori respōdemus; ut uir atq; mulier optima ad me uenit; intelligitur nāq; optimum

timum eße uirum, & optimam esse mulierem quæ uenerit. Verum si plurali numero uelimus uti, ad masculinũ transire necesse est, vt vir, & mulier læti properant. Alexander, & Olympias clari exstiterunt.

Operæ precium est. Cap. 29.

Operæ preciũ quod peruenustum est, significat modo utile eße, mõ necessariũ, modo iucũdũ, modo laudabile. Atq; his significationibus id nõis veteres usurpabant.

Frui. Cap. 30.

Frui quapiam re est, fructum sine utilitatem, uel uoluptatem percipere ex eo, ut cum dixerit quis, ocio fruor.

Præ se ferre. Cap. 31.

Præ se ferre aliquid est uerbis, aut indicijs quibusdã id ostẽdere quodammodo confiteri. Vt Marcus Cato præ se fert grauitatem, Lælius præ se fert liberalitatẽ. Hoc vult ostendere quòd ille sit grauis, & iste liberalis.

Rationem habere. Cap. 32.

Rationem habere est respectum habere. Vt planius exponam. habere rationem alicuius rei, est rem considerare, ut habeo rationem temporum, loci personarum, est ea ratione omnia complecti, & considerare.

Complector animo. Cap. 33.

Hanc rem animo, menteq; complector. Hanc rem considero, & voluo.

In animo est. Cap. 34.

In animo est, significat in animo habeo, & animus mihi est, idest uolo.

Certum est mihi. Cap. 35.

Certum est mihi, idest deliberatum, & decretum, uel deliberaui, & decreui.

Prosequor. Cap. 36.

Prosequor te honore, ideſt te honoro, proſequor te laũde. i. te laudo, proſequor te probro. i. uitupero te, ut proſequor te amore, ideſt te amo.

Bene mereri. Cap. 37.

Benemeritus sũ de republica, ideſt beneficiũ in illã cõtuli, benemereri de amicis. i. cõferre ĩ amicos beneficia.

Aeque, ac, atque. Cap. 38.

Aeque ꝓ ita ac, uel atque pro, & uel quaſi ornatiſſime ponuntur, exemplũ eſt. Aeque te laudo, ac Ciceronẽ.

Haud, Secus, Atque, & Ac. Cap. 39.

Haud pro non, ſecus pro aliter, uenuſte in eadem oratione continue ſe habent, ut haud ſecus ſentio, atq; tu, id eſt ſentio ſicut tu.

De comparatiuo loco poſitiui. Cap. 40.

Nonnunquam, & pulchre cõparatiua pro poſitiuis ponuntur. Vt Alexander Macedo corpus habebat imbecillius quod imbecillum ſignificat. Satyri in ſcelera uehementius inuehuntur, quod eſt uehementer.

Dare rem uitio, uel laudi. Cap. 41.

Do tibi hanc rem uitio, i. uituperio te hac re, do laudi, ideſt laudo, do crimini, ideſt criminor.

De ſubiunctiuo loco indicatiui, & illius pro huius temporibus. Cap. 42.

Sed nec illud quidẽ negligendũ eſt, quod ſubiunctiuus modus pro indicatiuo, illius tempora pro huius tẽporibus haud illepide ponuntur, ut uelim pro uolo, & gererẽ pro gerebam, dilexerim pro dilexi, feciſſem pro fecerã, fuerit gratũ pro gratum erit, feceris pro facies. Id oĩum multo ornatiſſimũ, ſi opportunis locis agatur, qđ ubi fa-

ctitan-

ſtitandũ, & peritorum aures facile cenſebunt. Quamobrẽ exercitatio adhibenda eſt non mediocris, quę oĩum magiſtrorũ præcepta ſuperat. Quod ſi qs noueri græcas literas, ei, ꝙ modo explicauimus, nõ difficile pſuadetur.

Partim hominum, & de eius aduerbij geminatione. Cap. 43.

Partim hominũ venerũt perſæpe dicitur, &, eſt Aulo Gellio teſte, idẽ quod pars hominum. i. quidã hoĩes, nã partim in hoc loco aduerbium eſt, neq; inclinatur in caſu. Et cõpartim hominum dici poteſt, ideſt cum quibuſdam hoĩbus, ac quaſi cum quadã parte hominũ. Sed hoc tum eſt ſplendidius, cum in oratione iterum fuerit additũ, vt eſt illud Marci Tullij in epiſtolis, nam qui iſtuc ueniunt, partim te ſuperbum eſſe dicunt, quòd nihil reſpondeas, partim cõtumelioſum, quod male reſpondeas. Et ꝗ ciuitatibus præsũt partim nobiles ſunt, partim populares, quod eſt aliqui nobiles ſunt, aliqui populares.

Decimus quiſque. Cap. 44.

Id eſt optimũ cognitu, quod decimus quiſq; eſt vnus ex numero denario, hinc eſt illud Cæſaris in cõmẽtarijs, Cognoſcit nõ decimum quemq; eſſe relictum militem ſine vulnere, quoq; exemplo vti perpulchrum eſt, vt vix decimus quiſque remanſit ſine vulnere in tali conflictu.

Quotus quiſque. Cap. 45.

Quotus quiſque homo eſt, ideſt quot homines, quotus quiſque miles, ideſt quot milites.

Perquam cum poſitiuo. Cap. 46.

Perquam una dictio duntaxat pulcherrime poſitiuis adiungitur nominibus, ut perquam doctus philoſophus, perquam bonus amicus.

Alias geminatũ locũ tenet mõ aduerbij. Cap. 47.

Quid illud? Nũquid lepidissime usurpamus, ut in oratione eadem iterum usurpatum, locum obtineat modo aduerbij. Quale esset, si quis dicat, omnes homines eodem ferme nati sunt ingenio, alias quidem rident, alias uero lachrimantur. Omnes item ciues alias boni, alias mali, nunquam eisdem moribus.

Ire in castra. Cap. 48.

Marcus Antonius iuit in castra multifariã dicitur. Marcus Antonius castra petiuit, in castra pfectus est, se ad castra cõtulit, se in castra recepit, se ad castra pduxit.

Viginti annos natus. Cap. 49.

Hic habet uiginti annos: quod ueterum consuetudine dicitur contra pedagogicam opinionem, alijsq; rationibus dicitur, hic uigesimum annum attigit, Agit aut degit uigesimum annum ætatis, uiginti annos natus est. Sed hoc postremum magis oratori conuenit.

Eloquentia laborare. Cap. 50.

Cicero laborat in eloquentia. Cicero in eloquentia tẽpus consumit, tempus in eloquentia conterit, in eloquentia operam poni, dat eloquentiæ operam, ætatem in eloquentia consumit, in studium incumbit eloquentiæ. Et alia deduc pro iudicio.

Habeo, teneo hanc rem in memoria. Cap. 51.

Habeo hanc rem memoria non minus usitate dicitur, quàm habeo, siue teneo hanc rẽ in memoria, teneo hanc rem memoria, huius rei memoriam habeo.

Voluptatis me capit obliuio. Cap. 52.

Obliuiscor uoluptatis, uel cuiuscunq; alterius rei, uoluptatis me capit obliuio. Et idẽ uerbũ cum cęteris iun-

ctum

ctū noībus significat diuersa cōsimili ordine, ut capit me satietas ciuitatis, capitq; hominum odium, uel tædium.

Contineo me ruri, vel in vrbe. Cap. 53.

Virgilius incolit ciuitatem, hoc perpulchre dicitur cū teneo, uel etiam cum contineo uerbo, ut Virgilius ruri se continet. Virgilius tenet se se in urbe.

Præter, & præ venuſte oſtentatur aliquam rem aliam antecellere. Cap. 54.

Si quis uelit oſtentare aliquā rem aliam antecellere, & ultra illā ualere, uenuſte id dicitur, uel p accuſatiuū præpoſita præter, uel cū præ ablatiuo pposita, ut Cæſar præter cæteros rebus bellicis, uel præ cæteris pollebat.

Lælius eſt facili ingenio, vel facillimis moribus natus. Cap. 55.

Lælius habet faciles mores, uel facilem naturam, ornatius dicitur Lælius eſt leni ingenio natus, uel facillimis natus moribus. Scipio natus eſt triſti ingenio. Et de reliquis conſimiliter.

Valeo, & polleo cum ablatiuis. Cap. 56.

Valeo, & polleo uerba ſplendida ſunt, & latiſſime patent, & ablatiuo iunguntur hoc pacto. Aurelius Auguſtinus plurimum ingenio ualuit. Hippocrates ingenij bonitate pollebat. Mithridates memoria claruit, uel polluit. M. Cato in ciuitate plurimū authoritate pollebat.

Clareo, & poſſum. Cap. 57.

Clareo, & poſſum uerba eadē ferme ratione ſe habēt. Ego apud Cæſarē multum ſiue poſſum, ſiue clareo, ornate, & ſplēdide dicitur. Apud Cæſarem plurimū mea claret authoritas. Hortenſius multū poteſt in ſenatu ornatius, Multū Hortenſij in ſenatu pōt authoritas, quæ potiſſimum

tiſſimum ſignificat eam opinionem, quæ eſt apud homines de alicuius viri præſtantia, quæ vulgo, & trita conſuetudine reputatio nuncupatur.

Sum datiuo iunctum habere ſignificat, & quodammodo ſignificat. Cap. 58.

Cæterum id per bellum eſt. Eſt mihi apud te fides, ideſt tu adhibes mihi fidem, quod eſt accuratius aduertendum. nam plerunque ſolet ſum es eſt verbum datiuo iunctum ſignificare habere, & quodammodo poſſidere, vt eſt mihi pecunia, eſt Cæſari magna poteſtas, ſiue pietas. Illud deſignat me pecuniam habere, hoc habere Cæſarē magnam poteſtatem; cuius conſtitutionis crebra apud priſcos, & diſertor viros obſeruatio eſt.

Recordor hanc rem, hæc res mihi in mentem, venit. Cap. 59.

Ego recordor hanc rē, potius quàm huius rei dicitur. At item dicitur, huius rei me ſubit recordatio, hæc res mihi in mentem venit, ideſt mihi occurrit, vel mihi ſuccurrit; quod poſtremum minus vſitate dicitur.

Præſto, antecello, aliquando cum accuſatiuo, aliquando cum ablatiuo. Cap. 60.

Præſto, antecello, quæ venuſte ſonāt verba, aliquādo datiuo, aliquādo accuſatiuo per pulchre iunguntur, cum acceſſione ablatiuorū eius rei, cuius eſt prēſtātia, vt ego præſto tibi ingenij acumine. Ioannes prēcellit Petrū acumine ingenij; equus præſtat aſello velocitate curſus.

De frequētatiuis verbis loco primitiuorū. Ca. 61.

Sæpenumero frequētatiua uerba, quæ ſic appellātur, primitiuorū verborum a quibus traxerūt originē ſignificatione retinent, pſertim ſi prima illa aſperiora fuerint, vt

ut conieṣto pro coniicio, manſo pro maneo, imperito prò impero, amplexor pro amplector, & alia item penè innumerabilia, ſi quando etiam uerbi aſperitas ulla cõtingat; quod eruditorum iudicio nunc derelinquimus.

De, & dis mutant ſignificationem. Cap. 62.

De præpoſitio uerbis adiecta, perſæpe in contrarium mutat ſignificationem. Vt precor, & deprecor contraria ſunt, hortor, & dehortor. Nonnunquam idem dis efficit; ſuadeo, diſſuadeo, quamuis in eiſdem uerbis nonnunquã augeat potius quam uim commutet.

Ex, & de amplificant. Cap. 63.

Ex, & de uehementer amplificant, ut exoro, quod ab ex, & oro deductum ſignificat impetro. Ter. in Andria, Gnatam ut decet oro: Vixq; id exoro.

Suadeo, perſuadeo, facio, perficio. Cap. 64.

Sic ſuadeo ſignificat oratoris officiũ, quod eſt bene dico, atq; pſuadeo, bene dixiſſe ſignificat, qđ eſt oratoris finis. i. impero, atq; obtineo. Vnde & crebro nõ ſolũ ſuadeo, ſed ẽt pſuadeo. ſed facio, & perficio explorata sũt.

De quanquam aduerſatiua dictione. Cap. 65.

Plurimum etiam ſermonẽ, ac orationem exornat aduerſatiua dictio quanquã, indicatiuo iuncta, quod ubiq; Marco Cicero ſeruauit, aliiq; doctiſſimi. huius ſed exemplum ſit, quanquã ne ante hac diligebam, nunc tamẽ ob ſingularem uirtutẽ uehementer admiror. nam tria ſunt, quæ quodam ſibi ordine inuicem iunguntur, quorum primum, ac leuiſſimum eſt diligere; poſtremum admiror, quod uehemens, ac præcipuum, & eorum medium, obſeruo, quod eſt ueneror, & colo, ex quo obſeruantia reuerentia ſignificat. Sed iterum aliud exemplum, quanquam

quam mihi sunt omnium amicorum iucundæ literæ, tuæ tamen iucundissimæ fuerunt. Sed & pro tamen post, quamuis rarò collocemus, vt quanquam mihi ante hac charus eras, sed nunc profectò charissimus es.

Non solum, sed etiam, verumetiam, uerum quoque. Cap. 66.

Ad hæc illa duo orationem peruenustam reddũt: sibi inuicẽ correspondentia, quorum alterum est non solũ, siue nõ modo, siue non tantum; alterum est, sed etiam, uel verumetiam, uel loco etiam, positum, quoque, & aliquibus interiectis, quorũ omnium exempla subnectam, hæc mihi res non solum grata est, sed etiam iucunda. Marcus Antonius nõ modo Ciceronis erat inimicus, verumetiã hostis patriæ. Marcus Cato non solum ingenio pollebat, sed etiam virtute florebat plurimum. Alexander non solum reliquum orbem subegit, verum ipsum quoque Romanorum imperium cogitabat attingere. Et ita in consimilibus præponendo minoris momenti particulam.

Tam, & quàm. Cap. 67.

Et si etiam tam, & quàm sibi correspondent. vt tam chara mihi patria est, quàm tibi iucunda uita, sed facile tu hæc intelliges.

Ego ipse pro egomet. Cap. 68.

Pro eo, quòd cęteri exprimere consueuere pronominibus addẽtes, uel te, uel met syllabicas adiectiones. Cicero potius idẽ efficit per hoc pronomen ipse ipsa ipsum, quę illarũ ferè adiectionũ locum obtinent, ut ego ipse, magis quã egomet, ille ipse, nosipsi, vt nũquã secus dicẽdũ sit.

De mecum, & mecum ipse. Cap. 69.

Alia est adiectio pulchra, ut mecũ ipse cogitassem, et

hoc

hoc mecum sit una dictio. Item mecum ipse uincerem, cum duę sint dictiones.

Vt familiaritatem, conuersationem, & similia ornate exprimamus. Cap. 70.

Sed si tibi dicendum erit, tu mihi familiaris es, ornatius dicetur; ego te utor familiariter, tu mihi amicus es, ego te amico utor, tu mihi es magister, ornatius ego teutor magistro. Ego tecum frequenter uersor; frequens est mihi tecum consuetudo, quę sępe conuersationem significat, tecum magnam amicitiam habeo, magna mihi tecum est amicitia: et ita alia permulta, ut, sunt mihi cum omnibus malis viris inimicitię: nam rectius dixerimus, inimicitię plurali numero quam singulari.

Nihil cum comparatiuis. Cap. 71.

Sed neutra uel nihil, ac potissimũ in comparatiuis nominibus, tum fœmininã reddit orationem, tum masculinam. ut, nihil est hoc homine melius: fere idem est ut nullus homo, est hoc homine, hac virgine est formosior. Et in quasi nulla uirgo hac uirgine est formosior. Et in cęteris aliquando consimiliter.

Munus pro officio & consimiliter partes. Cap. 72.

Munus pro officio ornatissime dicitur, ut, hoc est amici munus. i. amici officium. Fungor boni uiri munere, ferme idem est facio boni uiri officium. Sed & partes plurali numero consimilem habent significationem, ut meę partes sunt. i. officium meum est; uel pertinet ad me.

Caueo cum ablatiuo significat prouideo; cum accusatiuo uito, & fugio. Cap. 73.

Caueo uerbum & si sępe significat prouideo, ut cautũ est lege, per ornate tamen accusatiuo iunctum pro uito,

ac fugio vsurpant eloquentes viri vt turpes mores ingenui cauent viri.

Memini cum accusatiuo. Cap. 74.

Atqui & memini rectius iungitur accusatiuo, quã genitiuo, vt memini Platonis sapientiã. Virg. in Bucolicis. Numeros memini; si uerba tenerẽ. Nec mirũ in his, quæ sũt potius solutæ orationis. Virgilij Maronis afferã testimonium; quem non solum poetam egregiè eruditũ, sed et Rhetoricæ artis vbique obseruantissimum fuisse constat.

Pœnitet, ideſt parum videtur. Cap. 75.

Pœnitet me, qd significet, notissimũ est, sed et ꝓ parũ videtur, usurpãt, aut authores, et præstãte doctrina viri.

Vaco cum datiuo attendo, cum ablatiuo vacuum eſſe. Cap. 76.

Sed idem præsepe verbum varijs constructionibus positum & eãdem retinet significationis uim, ut uaco huic rei, est attẽdo huic rei, uaco hac re, est hac re sũ uacuas, & ornatissimum est, boni uiri dant operam, ut perturbationibus uacent. i. uacui, & liberi sint.

De animaduerto & animaduerſio. Cap. 77.

Animaduerto idẽ est fere quòd uideo; & quodãmodo intelligo. Animaduerto constructum cum accusatiuo, in præposita, idem sibi uult ꝙ punio, ut Speusippus animaduertit in seruũ Platonis, idest punit Platonis seruũ; ex quo animaduersio punitionẽ quãdã nõnunquã significat.

De refero cum datiuo & accuſatiuo mediante ad. Cap. 78.

Atque iterũ refero tibi hanc rẽ, idest narro tibi hanc rẽ; sed refero ad senatum, refero ad populũ hanc rẽ, idest pono hanc rẽ in cõsultatione populi, uel senatus; qui usus

uerbi

ierbi eius apud hyſtoriarũ ſcriptores frequẽtiſſimus eſt.

Dare literas tibi uel ad te. Cap. 79.

Quid uarij quoque caſus eidem ſæpe coniuncti; nonne magnam ac longe diuerſam uim habent? Quale eſt de Bibaculo ad Cęſarẽ literas. Nam dantur Bibaculo deferẽti, vt Cæſari reddat, ad quem mittuntur literę. Eas igitur leget Cæſar. Bibaculus quidem velut tabellarius quidam defert. Nam, qui defert literas, conſueuit tabellarius appellari. Verum ne quid huius nunc ignores, dare literas ſignificat ſcribere, ſeu mittere literas.

Vnas, binas ternas, literas, pro una, duabus, tribuſve epiſtolis dicimus. Cap. 80.

Ne te fugiat, quòd ꝑ epiſtola dicimus literas plurali numero, nec obſtat poetarum conſuetudo. Et pro una epiſtola dicimus unas literas. nã id nomẽ unus, a, um, cũ his quæ pluraliter ſolum inflectuntur, pluralẽ quoq; retinet naturam, vt unę nuptiæ, unæ bigæ, mœnia: Et ut ad propoſitũ redeam, pro duabus epiſtolis dicimus itẽ binas literas, nõ autẽ duas, pro tribus epiſtolis dicimus ternas, non autem tres, pro quatuor quaternas. Et quę deinceps ſunt reliqua, conſimili modo proferuntur.

Infinitiua oratio pro coniunctiua peruenuſte ponitur. Cap. 81.

Infinitiua oratio pro coniũctiua ꝑ quem pulchra eſt. ut uolo te ad me ſcribere, cupio te Athenas ꝓficiſci et id Terẽtianũ, qđ facere te in hac re uelim. ſignificat enim, qđ uelim, qđ tu in hac re facias uelim ciues omnes unanimes eſſe, ideſt qđ unanimes ſint, et concordes. Sed hoc fit concinnius, ſi nullũ ſit ambigui ſermonis diſcrimẽ, neque enim omnino rectum ſit, uolo te me amare, quamuis ple-

plerunque id suppositionis locum habet; quod infinitiuũ verbũ immediatus p̃ceßerit. i. credo q̃d Romani poßunt vincere Pyrrhũ, sed id pro uiribus caueat orator. Et q̃d modo p̃cepiũ erat de coniũctiua, atq; infinitiua oratione, præcipue in absolutis verbis uel ubi alteri casui fuerit adiecta p̃positio seruandũ sit, ut uolo te amari a me.

Ex vel e pro a vel ab. Cap. 82.

Ex, uel e præpositiones pro a, uel ab, & sæpe, & per ornate ponuntur, ut audiui ex maioribus nostris, pro maioribus nostris; accepi ex patre tuo, uel e patre tuo, quæro ex te, & a te, quod est te consulo, & te interrogo, quod aduerte, & usui trade.

De pro, loco in & secundum. Cap. 83.

Pro ornate ponitur loco in, & secundum, ut pro rostris; idest in rostris, pro tribunali, id est tribunali. & alia. Pro viribus tuis, idest secundum tuas uires. pro tui ingenij bonitate, pro uirili tua, & similia.

Sub in compositione, aut clam, aut diminutiue significat. Cap. 84.

Sub in compositione aut clam, aut diminutiue significat in. ut submonuit me Parmeno, idest clam, & occulte, subirascor tibi; quod est paulum irascor.

Morem gerere, complacere & obsequi significat. Cap. 85.

Morem gerere perornatum uerbum complacere significat, atque obsequi. Vnde moriger a um, quod a moroso quod difficilem significat, & a morato, quod moribus institutum significat plurimum differt.

Consequor pro exprimo. Cap. 86.

Consequor pro exprimo pulcherrimũ est, non poßum

ego

ego uerbis consequi, idest exprimere ; literis consequi ; idest per literas explicare.

Metuo & timeo multis casibus cōiūgūtur. C. 87.

Metuo, & timeo uerba aliquādo multis casibus adiūguntur. Metuit. Cic. a Publio Clodio sibi extremum periculū. Timeo mibi abs te mortem. Nonnūquam absolute ponuntur, sed solo datiuo iuncta, ut metui Pāphilo, Pāphili uitæ timeo, sed bic est potius poeticus usus.

Euadeo pro fio, & efficior. Cap. 88.

Euado pro fio, et efficior, ornatum, uisitatumq; est, ut Cic. euasit eloquentissimus. Aristoteles euasit summus Philosophus, Cæsar euasit inclitus imperator, et de alijs quoque consimiliter.

Fore futurum esse. Cap. 89.

Fore futuram semper habet significationē, et est idem quod futurum esse, Marcus Cic. de Oratore tertio libro loquens de Hortensio, quem quidem confido omnibus istis laudibus quas tua oratione cōplexus es, excellentiorē, fore, et Crassus, Fore dicis, inquit, ego uero esse iā iudicio.

Quid inter dimidiū & dimidiatū intereſt. C. 90.

Quid inter dimidiū et dimidiatū intersit, nosse peruti le est: cum enim dimidiatū sit, quasi in partes duas diuisum, nisi aliquid diuisum sit, dimidiatum non potest dici. Dimidiū uero appellatur, nō quod ipsum diuisum sit, sed quod ex dimidiato pars altera est. Nō igitur rectè dixerit quis pro sentētia Marci Varronis, ut ait Aulus Gellius in noct. b. Atticis, dimidium librū legi, dimidiatā fabulam audiui, sed dimidiatū librum, dimidiatam fabulā rectè quis dixerit, quia dimidiatum exēpli causa digitū appellamus, sed alterutram partē dimidium, quod est ac

curate, diligenterque aspiciendum.

Inter sum & præsum quid differunt. Cap. 91.

Plurimum autẽ cõducit nobis intelligere, quæ sunt nominum differẽtię, ac uerborum discrimina. Ea quoq; res mirũ in modum orationem exornabit, vt si quis nouerit quid differunt presum, & intersum interse verba, pulcherrime dicet: Mar. Cice. publicis negocij non inter fuit solum, sed & prefuit, quorum illud significat commitem esse alicuius rei, hoc vero ducem.

Confiteor, profiteor, gratulor, gaudeo. Cap. 92.

Ego non solum confiteor, quod est ui, sed etiam profiteor; quod quidem est sponte. Et apud Marcum Tullium per sępe legitur: Tibi gratulor, mihi gaudeo; gaudemus nobis, gratulamur alijs, quod adepti sint aliqua bona.

Ago, refero, habeo, debeo, gratias, vel gratiam. Cap. 93.

Et tibi ago gratias; quod quidem est uerbis, refero gratiam, est re & factis habeo gratiam, vel gratias, quod est in animo: debeo gratiam, ubi aliqua obligationis uis cernitur, & uide alias opiniones his similes.

Hæc res mihi conducit: dono te hac re. Cap. 94.

Optimum est non ignorare nominum differentias, ut & uerior, & ornatior nostra redatur oratio. hæc res mihi cõducit; est idem, quod mihi res hæc utilis est. Et quod cæteri plerunque dicunt, dono tibi hanc rem, pulchrius dicitur, ac splendidius, dono te hac re, ut miles nauali corona donatus est; Sabinos Romani ciuitate donauerunt, quod est ciues fecerunt, quod item dicunt Sabinos Romani in ciuitatem acceperunt.

Præ-

Præpositio, quæ solet adiungi nomini, pulchrius verbo adiungitur. Cap. 95.

Interdum uerò & præpositio q̃ nomini, ac casu præponitur, pulchrius, uenustiusq; uerbum præcesserit in quibusdã uerbis. Quale est, si qs dicat; eo ad te, ut dicat potius adeo te. & loquor ad te, potius alloquor te, cecidit de uita, decedit, uita cedit ex humanis rebus excedit rebus humanis. Et in alijs quibusdam consimiliter.

De minus aduerbio. Cap. 96.

Minus aduerbium quanquam sæpe significat non, nõnunq̃ tamen compositiuo iunctum cõtrariæ significationis cõparatiuũ demonstrat, ut Terẽtianũ illud; Phedria nemo fuit minus ineptis, ꝓ prudẽtior; & nemo est te minus formosus, idest diformior, & sic de alijs cõsimilib⁹.

Quid inter decem annos & decem annis interest. Cap. 97.

Quoties multos aut dies, aut annos dicimus per accusatiuum, intelligimus iuge temporis curriculum esse, & fere cõtinuum. Sed per ablatiuum significatur annorum siue dierum interiectio, intermissioq; quare, ut ait Marcellus, optantes rectius accusatiuo uti debent, si quidem ad secũdam fortunam attineat. interest igitur ita siquis dixerit, decem annos in re militari uersatus sum, an decem annis dedi operam rebus bellicis.

Cordi est. Cap. 98.

Cordi homo etiã flexibiliter, cordi hominis, cordi homini, ut Priscianus inquit, significat iocundus, iocundi, iocundo, sicut & frugi, sed satius mea sententia, Marcellus opinatus est; dicit enim cordi est. i. animo sedet. Nã hæc res mihi cordi est, id est placet. Terẽ. in Andria. An

tibi hæ nuptiæ sunt cordi. M.C. de perfecto oratore flumen alijs, alijs uerborum volubilitas cordi est. Et Lucilius probe declarat, cum inquit. Et quod tibi magnopere cordi est, mihi uehementer displicet.

De tantisper. Cap. 99.

Tantisper, quod quasi est tandiu, ornate post se deposcit dũ, quod ferme est donec, ut illud Terentij in heautõtimorumeno. Tantisper meum dici te uolo, dum, quod te dignum eße facies. Ego tantisper magna uoluptate afficior, dum apud te viuo.

Quid inter delecto & oblecto intereſt. Cap. 100.

Tu mihi charus es, ego te amo, tu mihi iocũdus es, ego te delector. Sed delecto, & oblecto, nõ similiter cõstruuntur; nã dicimus, delectat me hæc res, sed oblecto me hac re. delectabat Socratem uitę integritas; Pitthacus se se uirtute, & doctrina oblectabat; ego me oblecto ruri.

Fero hanc rem facile, modeste, moderate, æquo animo. Cap. 101.

Fero hãc rem patienter siue patienti animo, splendidius dicitur ego hãc rem facile patior, & modeste fero, moderate, & æquo aĩo. Cõtra significãtia aduerbia, grauiter, acerbe, ęgre, moleste, & iniquo aĩo, hæc mihi iocũda res est, hęc res placet mihi, et q̃ molesta est, displicet.

Affero & dolet mihi. Cap. 102.

Affero cõmunissimum uerbũ est, & quo multis locis uti poßumus. Scda fortuna affert mihi uoluptatẽ. i. me delectat. Aduersa fortuna affert mihi dolorẽ. i. dolet mihi, nã dicimus & hæc res mihi dolet, & doleo hãc rem. Sed redeo unde disceßus sum, literæ tuæ afferũt mihi admirationẽ. i. efficiunt ut admirer, affers testimoniũ, i. te-

stifi-

stificaris, et dispersa est, et uaga huius uerbi significatio.

De perinde cum atq;, vel hac postposita. Ca. 103.

Perinde ornatissime postulat post se ac, uel atq;, & tutum simul perinde ac, uel atque, habet eandem uim q̄ tanquam. vt, Camillus perinde, atque omnium sapientissimus, & Cherea perinde, ac foret eunuchus, At de hac re satis dicta sint hactenus.

De coeo. Cap. 104.

Coeo non solum absolutum est, sed nõnunquam peruenuste casum habet accusatiuũ, Coeo societatem tecũ. Et hinc est illud Auli Gellij in noctib. Atticis de Pythagora, deq; eius coborte; qd qcquid familiæ pecuniæq; habebãt in mediũ dabant, & coibatur societas inseparabilis. Sed eodem Cicero pacto est aliquando eo uerbo usus.

De mille hominũ in singulari numero. Cap. 105.

Mille hominum singulari numero significat mille homines, mille militum interijt, hoc est mille milites interierunt, mille militum vulneratum est, idest mille vulnerati sunt milites. idq; ornatum, usitatumq; est.

De primus. Cap. 106.

Primus significat etiam ordinem, quod nomen sequitur secundus, tertius, & deinceps alia eiusdem ordinis nomina, tamen multoties significat principalem, ut hic est nostra ciuitatis unus omnium primus, sępe significat optimum, sed postremum raro est in usu oratorum.

De interdico. Cap. 107.

Interdico tibi hac re, & non hanc rem; interdico tibi aqua, & igni. Plinius secundus in epistolis. Carent togæ iure, quibus aqua, & igni interdictum est.

Quæ nomina ornate syncopantur. Cap. 108.

Nunc verò ad reliqua; neque enim non inuitus omiserim, quòd quæ nomina ad numerũ spectant in eorum pluralibus genitiuis syncopam efficiunt, idq; cum uisitatũ, tum ad exornandam pertinent orationem, ut mille nummum potius, quam mille nummorum, mille denarium, mille Philippum, mille aureum, & tot millia argenteũ, & ita de reliquis. Et in genitiuis omnium nominum secundæ declinationis id frequenter efficiunt.

Citra cẽtenariũ, & post vigenariũ minor. Ca. 109.

Numerus minor maiorẽ elegãter præcedit mediante coniunctione. Sed prosam scribentes, & solutã orationẽ, in nominibus solum numerum, & mensuram significãtibus, atq; in numerorum nominibus eam plerunq; seruamus consuetudinem, ut citra centenarium numerũ quando post uigenarium duo numeri commemorandi sunt, eorum minor præcedat, & maior sequatur, ut hic est unũ, & uiginti annos natus; duos, & 30. annos uiximus; tres & quadraginta annos nauigaui, quatuor, & quinquaginta annorum consumpsi ætatem. Sed vltra centenarium, & citra uigenarium tritum, ac vulgarem seruamus morem, & sermonem. Quia autem sicut duodeuiginti nonnunquã dicimus; & duodetriginta; ita & duodeuigesimus, & duodetrigesimus manifestum est, sed nõ quidem est in frequenti oratorum vsu.

Indies, & indiem. Cap. 110.

Quid indies, nonne pulcherrimus sermo est, ac significat per singulos dies, & quotidie, sed cum quodam incremẽto, ut tua indies accrescit uirtus: in dies homines magis sapiunt, stultorum hominum in dies accrescit insania; sed cum dicit in diem, est terminus deputatus.

Vt

Vt in verbis actionem, aut passionem significanti bus varietati studendum sit. Cap. 111.

In uerbis, tã actionem, quã passionem significantibus cõsiderare debemus uarias uocum inflexiones, atq; exitus, & modo his, modo illis uti ꝓ auriũ iudicio, ut fuere pro fuerũt, amarũt pro amauerunt, uidere pro uiderũt, norim pro nouerim, triumpharat, pro triũphauerat, & de alijs quoq; eodem modo. sed ne quid cõtra grammaticæ artis præceptiones; ac iura fiat, prouidendum est.

De quin. Cap. 112.

Quin particula quomodo increpet, uel exhortetur, quo modo item cõfirmet, & quomodo interroget, id satis exploratum est. Sed nos ea pulcherrime utimur cum dicimus; nõ possum quin gestiam, non poßum quin doleã, nõ possum quin admirer. Significat.n. fere me, non posse cõtinere, quod non doleam. Et ita de cæteris consimiliter.

De loc⁹ ẽ, vel multũ, vel nihil loci ẽ huic rei. c.113.

Quid illud, nonne præclarũ est usu, locus est huic rei, multum loci est gaudio, plurimum loci est trã quillitati. Et Terentianus Dauus. Nihil loci est segnitiæ. Significant enim hæc omnia prædicta oporteres nos lætari, uel tranquillos esse, uel uoluptatibus affici, uel non negligentes, ac segnes eße, & sic in alijs huiusmodi.

De magnopere, & similibus. Cap. 114.

Nonnũquã uero duo nomina, siue præpositione addita, siue nõ, aduerbij uim retinẽt, ut magnopere, ꝓ ualde; maximopere pro plurimũ, maiorẽ in modũ ꝓ maxime.

De in primis, & similibus. Cap. 115.

Sed ablatiui casus, siue cũ cõmercio ꝑpositionis, siue sine eo, uim habẽt aduerbij, ut inprimis, significat enim

præcipuè, ac præsertim, & id(ut grammatici dicunt) ad uerbium ipsum, si ita appellādum est, perornate noībus iungitur, ut in primis sapiens, in primis eruditus. Sed a proposito digrediar, paucis interdum pro paucum, & multis pro multum. Verum hæc alio loco opportunius.

Digerit cū noīe magistratus, siue imperij. c. 116.

Ille & sanè modus optimus est, ut siqu's dicturus sit quempiam hominum aliquem habere magistratum, uel honorem, siue imperium, ex nomine honoris eiusmodi, & gero ris uerbo pulcherrime constituat orationē, hoc pacto, hic est Romæ consul, Romæ consulem gerit, ita & consimiliter imperatorem gerit, principem gerit, prætorem gerit, & alia consimiliter. Ad hos enim uiros rerum cura, & administratio pertinet.

De inter legendum, & consimilibus. Cap. 117.

Vsitata, & perpulchra est sermonis oratio, ut gerundiorum accusatiuis præposita inter significet tempus imperfectū indicatiui, uel subiūctiui modi, uel alterius, & dum particulam, ut inter ambulādū hostes offendi, hoc est dum ambularē; inter legendum ridebas, hoc est dum legeres. & sic pro uarietate personarum exponendū est uti explicauimus. Sic Seruius in bucolicis Virgilij, Inter agendum. i. dū agis. honesta locutio, si dicamus inter cœnandū, hoc sum locutus. i. dum cœnarē, hoc sum locutus.

De in pro erga, vel contra. Cap. 118.

In pro erga, & contra, pulcherrima locutio est, accusatiuo posita, ut meus in te animus, mea in te beneuolentia, utrobiq; enim significat erga. Iuuenalis inuebit in Domitianum. Cicero habuit orationem in Catilinam, ibi enim contra significat.

De

De apprime. Cap. 119.

Apprime pro ualde rectè apponitur nobus, quemadmodũ de in primis superius dictum est, ut Virgilius apprime nobilis, res apprime utilis, & ita de alijs similib.

Vt res aptè cõiũgitur adiectiuis possessiuis. c. 120.

Res nomẽ latiũ diffusumq; est, sed eo pulcherrimè utimur cum adiectiuis possessiuis nominibus, & præsertim huiusmodi, ut cum dicitur, res domestica, res publica, res familiaris, res militaris, & de similibus pariter.

De præstolor. Cap. 121.

Vt aliqua ueluti signanda instituam, præstolor uerbum plerunque poetæ accusatiuo iungunt. Cicero connectit datiuo, ut quem præstolaris, præstolor Ioanni.

Assẽtior & Assẽtio, impertior, & impertio. c. 122.

Multa sunt uerba, quibus per eandem significãtiam, & passiua utimur uoce, & actiua, ut omittant penè innumerabilia. Cicero frequenter in his duobus modo actiuam modo passiuam uocem usurpat, aßentior, & aßẽtio utrobique eadem constructionis forma, & impertior, & impertio. In cæteris autem id fit multo rarius.

Vsu venit. Cap. 123.

Vsu uenit ornatißimè pro contingit ponitur.

Vsurpatio, & vsurpare. Cap. 124.

Vsurpatio, & usurpare nõ intelligi debent sicut iurisconsulti utuntur; sed usurpationem oratores frequẽtem usum nominant, & usurpare in frequenti usu habere.

Deficit cum accusatiuo. Cap. 125.

Hæc res me deficit, idest deest mihi hæc res, ut deficit me dies, uita quamprimum mortales deficit. Sed deficio hac re magis poetarum est.

Omnis

Omnis pro omnes. Cap. 126.

Nunc autẽ, ne ea quæ perutilia sunt, & ornatissima, omittamus intelligendũ est, quòd quæ nomina tertiæ declinationis, tã nominatiuum, quàm genitiuũ singularem habent similes, præsertim si genitiuus pluralis in iũ exiuerit, eorum frequenter accusatiuus pluralis in is terminari solet, raro in es, vt omnis pro omnes, mortalis pro mortales, inanis pro inanes. Similiter, vt ipse quoque testatur Priscianus, in is, & in es terminata reperiũtur, vt fortis, & fortes, partis, & partes, pontis, & pontes. In reliquis rarus id fit, quæ est poetarum venia.

De propediem, & postridie. Cap. 127.

Quædam aduerbia sunt, quæ epistolis maxime congruunt, sicut propediẽ quàm primum, cito, cõfestim, & postridie, quod multi ignari litterarum, & grammaticę artis expertes exponunt post tres dies. Sed tu, ne eodem ducaris errore, crede postridie significare postero die. Et eo pacto Mar. Cice. accepit, & alij eruditissimi uiri.

Primum, deinde, præterea, ad hoc, postremum. Cap. 128.

At si quis multa referre uelit, pro prima reponat primum, uel primo, utrunque enim in usu est; pro secunda, deinde, uel secundo loco; pro tertia præterea, uel tertio loco, pro quarta, quod perraro accidit, ad hoc, uel præterea, uel quarto loco. In calce, postremo, uel postremũ, uel demum. Sit igitur huiusmodi exemplum; tria sunt, quæ magnam mihi afferunt uoluptatem; primum enim quod optimum amicum nactus sum deinde autem quòd singularem tuam erga me sæpe testificaris beneuolentiam: postremum uerò quòd te incolumen intellexi.

De

De ordine harũ dictionũ, enim, aũt, vero. ca. 129.

Quo iure id quoq; aduertẽdũ est, qđ tres inuenimus cõiunctiones recto, atq; usitato ordine, quæ sunt, enim, autẽ, vero. Sed tu ipse hæc oĩa, ac multo plura facile co gnoueris, si Cic. scripta, & ĩ primis epistolas lectitabis.

Memoriæ proditum est. Cap. 130.

Memoriæ proditum est, significat scriptum est. Multa enim talia ornatissime usurpantur uarijs cum significantijs, ut memoriæ tradere, mandare scriptis, mandare literarum monumentis; quorum ferme omnium eadem uis est, se mandare memoriæ alind uidetur.

Fallit me hæc res. Cap. 131.

Fallo uerbũ tritum est apud Ciceronẽ. Fallit me hæc res dicimus, fallit te spes, quod est, frustratur, & decipit.

Missum facere. Cap. 132.

Missum facere. i. dimittere, uenustũ, & ornatum est. Nã missam hanc rem facio, significat dimitto illã rem.

De ne quidem. Cap. 133.

Ad hoc, & in eadem oratione duæ hæ particulæ ne, & quidem pulcherrimæ sunt, siquis fuerit illis recte v-sus. Nam cum ponuntur, semper aut aliquid dictum est, aut mente concipitur. Vt ne audiui quidem. Significat enim exempli causa non solum non uidi, sed neq; etiam audiui. Item aliud exemplum: philosophiæ studia Democritus non solum non intermittit, sed ne remittit quidẽ. Remittere namque philosophiam, est remissus philosophari: intermittere ad tempus, prætermittere.

De ordine plurium sine coniunctione. Cap. 134.

Sed a quoque adhibẽda diligentia est, quod si quando plura ponimus presertim sine copulatione, cui articulus

est,

est, & si idem uideatur significare, quod uehementius sonat collocetur in calce, ut tua uirtus laudãda, probãdaq; est. nã probanda, est magis, quod fit animi iudicio; magistratus diligere, amare, colere debemus: probatissimos uiros omnes homines uerentur, obseruant, admirantur; q̃ turpia, obscęna, tetra, fœda sunt, ea fugere, & aspernari debemus. Virtutis officij summa laus est, nã officium habet accessionem actionis. Sed in his quoque ordo quidam spectãdus est, qđ si tria sint quorum duo partem aliquã significent, tertium sit communius, id profecto plerunq; debet in fine collocari, nisi se habuerint quodam gñis modo: tunc enim econtrario fit: quod nunc aliquo, ac perspicuo patefaciam exemplis, ac prioris quidẽ exẽplum est. Oĩs in adipiscenda uirtute cura opera, diligentia, ponenda est; est. n. cura solius animi, opera corporis diligentia utrunq; complectitur. Item in republica plurimum industriæ, laboris, temporis, ponendum est; amicos cõsilio, uiribus, ope, adiuuare debemus. Alterius nota exẽpla sũt. Non sunt per se res cõmodæ expetẽdę, diuitię, honores, uoluptates. Cõmodum. n. generis locum detinet, cuius species sunt multæ: puta quas modo memorauimus. Atque item animalia quęq;, hoĩes, leones, equi, bonum uidẽtur appetere. Sed utcunq; res se habeat, si multa sunt, quod pluris est, debet poni in fine. Iam ad alia procedamus.

De quisquis, vtut, vbiubi. Cap. 135.

Multoties geminatio in quibusdã tam uerbis infinitiuis, q̃ aduerbijs tanti ualet, quanti nomen semel & cũq; ut quisquis pro quicunq;, quotquot pro quotcunq;, quantusquantus pro quãtuscunq;, qualisqualis ꝓ qualiscũq;, utut, ꝓ utcũq;, ubiubi ꝓ ubicũq;. Et id aduerte diligẽter.

Acce-

Accedit. Cap. 136.

Accedit pro additur quàm vsitatissimum est, tã pulcherrimum uideri debet. Vnde & accessio additionẽ significat, ut ad meas miserias mihi accedit dolor. i. additur.

De confido. Cap. 137.

Confido, non sicut quidam arbitrantur, nescio quo pacto construitur, sed iungitur alias datiuo, alias ablatiuo casui, & in his potißimum uersatur, quæ ad animũ spectant, ut confido tua uirtute, humanitate, tuo consilio, & item de alijs huiusmodi.

Credo pro committo. Cap. 138.

Credo quoq; pro committo ornatissimum est, credo tibi cõsilia mea, credo tibi grandem pecuniã, & sic de alijs.

Grandis, maior, vel minor natu. Cap. 139.

Grande adiectiuum nomen proli uel ætati conuenit, uel pecuniæ; pecuniæ exempla supra posuimus. Sed hic grandior Nestore uidetur, quòd Nestorem uincat ætate, & antecedat, hic est grandis natu, grandissimus natu significat longæuum hominem, atque admodum senem. Et quia de natu facta mentio est, maior natu ornatissime significat seniorem; sicut minor natu, iuniorem.

De parenthesi. Cap. 140.

Insuper haud illepidè sit interposita nonnunquam in oratione, atque interiecta parenthesis; ut dedisti ad me; (quæ mea summa est uoluptas) suauissimas literas, omnes amicos (nisi fallor) plurimum admiraris. Scire uellim (ea namque est amicorum consuetudo) quid nuper in causa Marci Antonij egeris. Et ita demum re postulante nostram orationem huiusmodi interpositionibus aspergamus.

De

De increbuit. Cap. 141.

Hæc res apud me increbuit; & fere significat ad aures peruenit; & rei notitiam significat.

Vt nos nescire quid dicamus. Cap. 142.

Nescio hãc rẽ, ignoro, prçterit me, latet me, hui⁹ rei nescius sum; ignarus sum; hæc res scientiam meã fugit.

Reliquum est pro restat. Cap. 143.

Hoc reliquũ est, i. hoc restat; p pulchre, et magno cum ornatu idẽ significat. Exẽplũ ẽ oĩa nibi et natura, et fortuna tribuit; reliquum est; ut bene et laudabiliter uiuas.

Vulgo. i. vbique. Cap. 144.

Rumor est, vulgo. i. ubique & communiter dicitur, & ornatus est sermo.

Accipere pro audire & cognoscere. Cap. 145.

Accipere ꝓ audire, et cognoscere puenuste dicit̃. ut accepi rumorib⁹; quorũ incert⁹ est author. Accepi hominũ fama; q̃ certo authore cõtinet̃. Accepi nũcijs. i. nũciationibus; quos nuncios is q mittitur, affert. Accepi literas; quas plerunq; ab amicis accepim⁹. Et ita ĩ cõsimilibus.

Hisce; hosce. Cap. 146.

Pronominib⁹ articularib⁹ demõstratiuis cõsueuerũt oratores addere de adiectionẽ, in ijs casibus, q̃ in s desinunt euphoniæ cã; ut hisce, hosce, hasce; ꝓ his, hos, has.

De translatione huius præpositionis. Cap. 147.

Sæpe præpositio, quæ præponi solet postponitur, etiã si significãtia eadẽ manet, & in quibusdã quidẽ semper, quæ sunt mecũ, tecum, secum, nobiscum, uobiscum. In q̃busdã nõ semper, ut quicũ, quocum, quibuscum. Te propter, ac etiam propter te idem significat, & sic quibuscum, & cum quibus, et in his potissimum ea præpositionum

ium translatio fit; quæ modo enumerauimus.

Clam præpositio potius, quã aduerbium. C. 148.

Clam plerunq; prepositio est, & nonunquã aduerbiũ: sed oratores prepositionẽ potius accipiũt, siue adiũgatur ablatiuo, vt Priscianus sẽtit, siue etiã accusatiuo, ꝙ opinatur Donatus; vt clã me profectus est, idest me nesciẽte.

Coram & prępositio, & aduerbium. Cap. 149.

Coram cum accẽtu in prima syllaba præpositio est, et quid significet, nemo est, qui nesciat; cũ accentu vero in ultima syllaba aduerbium pulcherrimum est, significãs (ut ita dicam) præsentialiter, quo frequentissime docti vtuntur. Vt apud M. Cice. cupio tecum coram iocari, id est pręsentialiter. Etiam coram te loquor.

De aduerbijs in i, in o, & in u desinẽtibus. C. 150.

Multa aduerbia in i, exeuntia, etiam in ipsis epistolis sunt pulcherrima, sed hęc in primis, ruri, uesperi, domi, belli. Multa item in o, vt serio, postremo, falso, merito, precario; cętera uero in eodem exitu desinentia haud in frequenti sunt usu oratorum. in u uero non multa sunt, diu. cuius significatio manifesta est. Interdiu, quod est quasi in ra medij diei tempus; & noctu pro nocte, quod magis nomen est. Vnde diu, noctuque dicimus.

Nullus pro non. Cap. 151.

Nullus, a, um, nonnunquam pro non, pręsertim sum es est uerbo adiuncto, ut nulius sum i. interij Respublica nulla est. i. extincta est, idque ornatissimum fuerit.

Pręsto sum, i. adsum, vel appareo. Cap. 152.

Pręsto sum, significat ad sũ, et fere appareo. et sic idẽ aduerbium eiusdem uerbi modis omnis, ac tẽporibus p uenuste connectitur in eadem, quã, modo posuimus, significan-

ficantia, ut mihi præsto fuit seruus tuus urbem ingredienti. i. affuit.

Licet mihi bono viro esse, vel bonũ virũ. Ca. 153.

Licet mihi bonum uirum esse, & licet mihi bono uiro esse, utrunque latine, atque usitate dicitur, sed id posterius magis ornatum est.

Perpetuum & in perpetuum aduerbia. Cap. 154.

Perpetuum & in perpetuum aduerbia pro eodem ponuntur, & eis frequenter utimur.

Deuincio pro obligo. Cap. 155.

Deuincio uerbum cum pulcherrimum est, tum præcipuè epistolis congruit. Significat enim deuincio obligo, de uinctus obligatus, sicut & sæpe obnoxius, quod nõ solum trito more significat, quod noxiũ est, sed etiã deuinctum.

Collocare, apud aliquem beneficium. Cap. 156.

Collocare, apud aliquem beneficium, est alicui beneficium facere, ut apud gratos uiros beneficium collocasti.

Gratificor. Cap. 157.

Gratificor tibi hanc rem præclare usurpatur pro gratum facio.

De indulgeo, & ignosco. Cap. 158.

Indulgeo sane uerbum est aptissimum, & splendidi ornatus, qđ & datiuo iũgatur, & fere significat do operã, atq; ita exponitur, ut hic nimio somno indulget. i. nimis dormit, nimio cibo indulget, idest nimis comedit, de aliis consimili pacto. Indulgere præterea quasi concedere est, uerbum luxuriosam quandam designans clementiam, et indulgẽtem patrem appellamus leniore erga liberos ingenio; quare et ab ignosco plurimum differt. Est enim ignosco parco, idest do ueniam, siue excusatũ habeo. Ignosco

tibi

tibi igitur, si quid exempli causa admiseris sceleris. Indulgeo uerò, ut multa agere impune queas. Quorum uerborum discrimen diligentissime considerandum est.

Tantus & quantus. Cap. 159.

Tãtus, a, um, & quãtus a, um, eodẽ modo se habẽt in oratione, ut raro alterũ absq; altero ponatur, ut concio hæc tanta est, quanta ante hac vnquã fuit. Tribuis mihi tantum, quantum nec agnosco nec postulo. Tantum in te est doctrinæ, quantum in doctissimo solet esse uiro.

Talis & qualis. Cap. 160.

Talis, & qualis alterutrum creberrime ponitur, raro vtrunq;, ut talẽ solemus sentire bonum uirum & subintelligimus, qualẽ dicimus: Et cõtra, Orator est illustris, qualis alter nullus reperiatur. Verum de his satis.

Vel pro etiam. Cap. 161.

Vel pro etiã particula in multis locis rectissimè congruit, ut Hannibal fuit imperator uel omnium primus. Tua eximia uirtus, ut te amem, uel maxime impellit.

Versor. Cap. 162.

Versor uerbum in frequẽtissimo est usu ueterũ, ac disertorũ hominum, perdiffusaq; est eius uerbi significantia, ac deniq; uarijs potest rationibus exponi, ut ego uersor in literarum studio. i. do operã literarũ studio, uirtus circa difficile uersatur. i. uirtus ĩ difficili cõsistit, ui uersamur ĩ tenebris. i. fere sumus, ac uiuimus, et quasi stamus in tenebris. Et qđ est exẽplis superioribus declaratum, duos sibi plerunq;, ac frequentius casus postulat, aut accusatiuum præposita circa; aut ablatiuũ in præcedente. Nam ante fundum uersari, & ad portam versabatur p raru dicta sunt. sed quẽadmodũ cæteris rebus omnibus,

D ita

ita huic summa adhibenda est diligentia.

Enimuero, sinautem. Cap. 163.

Nonnunquam duæ particulę ornatissime coniũgũtur quarum eadẽ sit vtriusque significatio; ut enimuero, nã pro explenda sentẽtia altera duntaxat sufficere poterat, Et similiter sinautem, sæpe dicimus causa complẽde sententiæ; nã eo in loco autẽ particula nullam omnino uim habet. Sin.n.per se significat sed si.

Quoad, quousque. Cap. 164.

Quoad pro quousque non minus ornate ponitur, quã latine, ut uolo in urbe eßse quo ad tu redeas. Itaq; plerisque locis consimiliter accipi potest.

Suscipere. Cap. 165.

Suscipere nõ solũ, quod tritus vulgatusq; usus habet significat, quod est super se accipere, et quodammodo adducere aliquid, sed etiã perornate positũ in epistolis cõmendatum habere, ut suscepit Ciceronẽ Cæsar in suis aduersis rebus; quæ utiq; postrema significatio haud quaquàm (si quis inspiciat accuratius) a priore aliena est.

Positiuo adiuncta negatio contrarij positiui plerunque uim tenet. Cap. 166.

Optima quoque ratio est, ut positiuo cuipiã adiuncta negatio, contrarij positiui uim, ac significationẽ teneat, si non ita plene, tamen accurate illam expleat, cuius rei exẽpla subijciamus; hic uir est haud improbus: significat enim fere hunc hominem probũ potius, quàm improbũ eßse habendũ; & philosophus haud ignobili, histrio nõ illepid⁹, miles nõ ĩstren⁹, ciuis haud mal⁹; nã ĩ his eorũq; similib. rectius, atq; vsitatius dicitur, qñ uir nõ laudis cu iusdã est, sed quasi diminute, et quasi defraudatę laudis.

Peto

Peto hanc rem a te. Cap. 167.

Quod grammatici dicunt peto te hanc rem ornatius, nec minus latinè dici potest, peto hanc rem a te, & id plurimum Cicero in epistolis consuenit.

Conficior pro pereo. Cap. 168.

Cõficior passiua uoce crebro usitatum est pro co fere, quod est pereo, vt senio cõfectus sum.i.cõsumptus, ut uir inops, ac miser, fame, frigore, dolore conficitur; & sic an nis, ætate, studio conficitur, ac mærore, labore, senio cõfectus, & de alijs sic permultis.

Ablatiui participiorum, tum aliorum per venustã reddunt orationem. Cap. 169.

Ablatiui casus nõ participiorum solum, verum etiã nominum aliorum oratione perconcinne ponuntur, præsertim si qua fuerit tẽporis significatio. Et de participijs quidem manifestũ est, ut regnãte Octauio Cæsare, parta est uniuerso orbi pax.i. qua tempestate regnabat Octauius Cæsar. Et aliud. Dionysio Syracusis tyrannidẽ gerẽte grauissima in Sicilia bella gesta sunt, idest quo tẽpore Syracusanorum tyrãnus Dionysius erat. Sed eodem quoque modo alia quædã se habẽt nomina, maxime si dignitatum, & bonorum extiterint, vt Cornelio et Galba ædilibus currulibus actæ sunt in theatro fabulæ. Quidã addunt participium existentibus, sed nos prohibemus, quod ad uenustatẽ orationis nõ pertinet, addi oportere. Et itẽ Scipione, cõsule, Pœni deuicti sunt. Scipione imperatore euersa est Numantia. & reliqua huiusmodi pariter.

De genitiuis cum possessiuis pronominibus. Cap. 170.

Licet etiam, tã grammatice, quàm oratorie genitiua

quorumcunq; casum cum possessiuis quocunq; casu pro latis coniungere: quod et Priscianus tradit, ut mea causa uenit, & ceterorũ amicorum. Meum agrum, et Marci Antonij hostes populati sunt; tuo amico, et fratris gratificare; tuum Imperatorem sectare, et Coriolani: noster ac fratris amicus; sua ille confidit, & ciuium prudentia, atq; ita figuratur cõstructio in omnibus possessiuis. Hinc Terentianum illud, meo præsidio, atque hospitis.

Denominatiuo possessiuo cum genitiuo possessoris. Cap. 171.

Id penitus inspiciendum sit, quandoq; etiam discretionis, seu abundantiæ cuiusdam causa solet addi cum genitiuo possessoris, & nominatiuus possessiuus, ut suus est Caij Cæsaris mos, idest eius, & non alterius; Suus Titij filius heres testamento constitutus est. Suus (ut ipse quoque Priscianus exponit) ad discretionem eius pertinet, quod secudum legem suus est. i. sub potestate patris legitimi non est; suus autẽ pro vniuscuiusque proprio accipitur; quod ipsum apud uiros eloquẽtissimos freqũes est.

Quid distant die quarto & die quarta. Cap. 172.

Die quarto (ut Nonius Marcellus etiam testis est) & die quarta nõ idem significant, sed masculino genere præteritũ tempus designatur; fœminino futurum. quod vetustissimi nõ aliter protulerunt, ut sit die quarto, ꝑ eo quod aliter nudiusquartus, dicitˀ, nudiustertius, et itidẽ ꝗ alijs.

Quid interest inter tua cã, & tui cã feci. C. 173.

Mea causa, & mei causa, tua causa, & tui causa, & ita in alijs pronominibus possessiuis (ut doctiores testantur) dici possunt sine ullo discrimine, nec procedit illa differentia a quibusdam non indoctis excogitata.

De

De differentia inter genitiuum primitiui possessiui. Cap. 174.

Hi genitiui primitiuorum mei, tui, sui, nostri, & uestri, capiuntur passiue, ut hic gerit curam nostri .i. curat nos, siue curamur ab illo. At mis, tis, & sis, nostrum, & uestrum capiebantur actiue, & passiue. Sed mis, tis, & sis, exoleuerunt .i. ab usu recesserunt. nostrum uero, & uestrum, partitiue sæpe ponuntur. ut nemo nostrum, nullus uestrum. eorum occupant, & naturam pronomina possessiua, meus, tuus, suus, noster, & uester.

In mentem venit. Cap. 175.

Hæc res mihi in mentem uenit dicitur, & cum genitiuo, ut huius rei mihi in mētē uenit, nec mihi curæ est an pro nominatiuo genitiuus positiuus sit. Vtrunque vero non solum poetæ. sed etiam Marcus Cicero usurpauit.

De temporum commutatione. Cap. 176.

Oratores sicut, & poetæ persæpe, & præsentibus tēporibus utuntur pro præteritis, nōnunquam, & pro futuris, uerū id quidē multo rarius. Sed contra haud crebro fit, nisi forte inquā uerbum, quod futuri tēporis est præteriti, loco, uel præsentis accipiamus. Sed multa, quæ super his dici poßunt in aliud potius tempus seruamus.

Similis datiuo, & plenus genitiuo iūgitur. c. 177.

Similis, & plenus nomina; quorum prius datiuo iūgitur; posterius etiam ablatiuo, oratores ut plurimum, ac fere semper genitiuo iungunt, vt similis es tuorum maiorum: dignitatis, & officij es plenus. nonnunquam uero, sed perraro proferunt cum superioribus casibus.

Vt imperatiuis subiūctiua verba iūgūtur. ca. 178.

Sæpenumero ēt maioris significantiæ causa, vel orna

tissime imperatiuis subiunctiua uerba iunguntur, qđ Cicero sæpe efficere solebat, quale est illud, cura ut uir sis; & alio loco scribēs ad filiū, effice, et labora, ut excellas.

Curritur, cœnatur, prandetur. Cap. 179.

Decurritur spacium, cœnatur Rombus, prandetur Turtur, & consimilia pulcherrime dicuntur.

Vt trāsitiua uerba absolute proferūtur. Cap. 180.

Atq; ut absoluta interdū uerba obliquis casibus iunguntur, ita transitiua quoq; nonnunquam nō solum pro grammaticorum more, sed etiam pro oratorum cōsuetudine absolute ꝓferūtur; præsertim uero, si qua sui passio cū actione ipsa significatur, qualia illa sūt, amo, lugeo, video, quæ cum transitiua sint, tñ absolute proferuntur.

De terminatis in bundus. Cap. 181.

Quæ in bundus exeunt nōia, non tam similitudinem significant, quod plerique arbitrantur, q̄ abundantiam quandā potius, ac uehementiā, ut gloriabundus nō tam glorianti similis, q̄ abunde sese uehementerq; efferens, q̄ opinionem eloquentium, atque eruditissimorum hominū ubique testimonijs comprobatam tu quoq; firmiter amplectere. Nam, ut alios omittam, Aulus Gellius auctor probatissimus, ex sententia quoque doctissimi Apollinaris inquit, errabundus dicitur, qui longe, atque abundanti in errore est. tu quoque eisdem utere nominibus.

De fretus. Cap. 182.

Fretus, freta, um, īcertę, originis ablatiuo iūctū pulcherrimū est, & significat fere cōfisū, atq; munitū; ut uestra humanitate fret⁹, uestra sapiētia, nō mea uirtute fretus.

Certiorem facere. Cap. 183.

Certiorem facere usitate, atq; frequenter in epistolis usurpa-

usurpatur: Nam facio te de hac recertiorem, ideſt tibi ſignifico hanc rem, ut ſæpiſſimè uelim me de tua ualetudine facias certiorem.

De habeo. Cap. 184.

Habeo uaria constructione figuratum plurimum ornatus habet, ut bene hæc ſe res habet, & ita bene habeo me, & cum participijs, ut bene me habens redeo rure, & contrarium aduerbium ſimiliter ei uerbo iungitur, quod eſt male.

De participijs futuri temporis. Cap. 185.

Participia ſæpenumero futuri temporis ornatiſſimè uſurpantur; ut ſcripturus ſum ad Scipionem, literas; quod eſt fere debeo ſcribere. Et aliud, tu ædes cras iturus es, quaſi ire debes. Cicero eſt Athenas profecturus, ideſt debet Athenas proficiſci. Plautus in Cyprum traiecturus eſt, fere eſt nauigare in Cyprum. Quod idcirco ita expoſuimus, quoniam quis propriæ nauigare, ideſt tranſmittere, & ſoluere de eo loco dicitur unde, proficiſcitur. Is demum traijcere dicitur, qui rate uehitur ad eũ locum, quo proficiſcitur, ut Cicero ſoluit Athenis, & in Aſiam traiecit. Verum ad propoſitum redeundum eſt. Illa igitur participia, quæ a uerbis manant paſſiuis, paſſiue quoq; exponi debent, ut cuius inſons animus eſt mulctandus non eſt. i. mulctari, & puniri non debet. Sontes accuſandi ſunt, ideſt accuſari debent. Vir flagitioſus eſt trudendus in carcerem, ideſt conijciendus in uincula; & ita reliqua exponantur, ut ſupra diximus. Nec tamen negauerim quin eorundem participiorum alia quoq; ratio ſit, ſed ea nos modo proſequamur, quæ uenuſtius eloquium reddant.

Quid repeto, nõne perpulcherrime ponitur; si qd ei acceßerit; ne accusatiuus solum casus, sed ẽt ablatiuus, vt repeto hãc rem memoria, quod nõ teneo memoria signi ficat, vt permulti existimant, sed potius memoria voluto, & reminiscor, est quasi obliuioni data rursum inuestigo memoria, hoc nos uti uerbo ornatissime poterimus, quoniam eodem, & ueteres eloquentissimi freqũẽter usi sunt; hinc illud de oratore Ciceronis libro. Cogitanti mihi, ac memoria vetera repetenti. Et Aphricanus a Neuio accusatus tribuno plebis, quod ab Antiochio pecuniam accepisset, commodissime eo uerbo usus, memoria, inquit, Quirites repeto, hunc diem hodiernum esse, quo Hannibalem pœnum inimicissimum huic imperio vici in Aphrica, & perpetuam pacem uobis, ac victoriã pe peri inseparabilem. Verum captus ingenti voluptate lõgius in Aphricam verbis referendis progreßus sum. Quamobrem ad nostrum institutum referat se oratio.

Pro mori: diem obire, oppetere, & similia. Pro viuere autem vitam agere, degere ætatem, & similia ornate dicimus. Cap. 187.

Optimũ factu fuerit, ne eisdẽ, aut modis orationis, aut uerbis utamur, si (quod initio diximus) uaria plurimũ ꝓbetur oratio, & si ueluti qbusdã flosculis aspergatur, vt pro mori, diem obire, mortem oppetere, aĩam expirare; uita decedere, aĩam efflare, uita defungi, rebus humanis excedere, ex uita migrare, res deserere humanas, exire de uita, mortem obire, mortem oppetere, aĩam expirare, extremũ claudere diẽ, interire, occidere, cõsimiliaq;. Et iterum pro uiuere, uitam agere, degere ætatem.

Vt

Vt ludo ludum, sic & viuo vitam dicimus, & consimilia. Cap. 188.

Et ne sigillatim cuncta complectar illud hoc loco animaduertendum sit, quod sicut sæpe dicimus ludo ludum pugno pugnam, seruio seruitutem, doleo dolorem, ita interdum uiuo uitã, uiuo miseram, seu felicem uitam, ut si quis dixerit, qui expeditã fuerint uirtutem consecuti; hi uiuent beatam, & immortalem uitam, & qui præclarũ certamen certauerit, amplissimis donabitur muneribus, & quod de varijs dicimus orationis modis, idipsũ de singulis partibus intelligendum est; ut pro rogo, precor, obsecro; pro quasi, pene, ferme. reliqua tu ipse coniecta.

Id genus. Cap. 189.

Id genus pro eius generis, quod fere simile nomen exprimit, pulchre, & usitate dicitur, ut multa sunt id genus monstra; de multis id genus rebus locutus est, quod est de similibus, & ita in alijs.

Ex sententia. Cap. 190.

Ex sententia est quasi secundum uoluntatẽ, & prospere, ut gesta res est ex sententia, quod est prout optabam & tibi id euenit ex snĩa. Et multis in locis cõsimiliter.

Inferre. Cap. 191.

Inferre iniuriã est quasi iniuriã facere, manus inferre alicui est aliquem pulsare. Impetum in quempiam facere, est quẽpiam cum impetu, et quasi adoriri, et irruere.

Dare veniam Et a principio uitæ. Cap. 192.

Dare ueniã, pulcherrimum est ignoscere, & licẽtiam concedere. Ab initio ætatis habui te amicũ, amicitia mihi tecũ est a teneris annis, paruulo; a primis ætatis tẽporibus; a teneris ut Græci dicũt unguiculis; ab incunabulis

his ipsis, & huiusmodi iuuenilis aetas pulcherrime adolescentiam significat.

Ferire fœdus. Cap. 193.

Ferire fœdus optime, atq; ex optimis causis, & fecialium cõsuetudine significat fœdus componere, ui per sæpe ictũ, seu percussum fœdus est cõstitutum, & cõpositũ.

Et mihi nomen Scipioni. Cap. 194.

Est mihi nomẽ Scipioni. Scipioni cognomen Aphricano fuit: cui pago Troiano nomẽ est, & sic de reliquis datiuo casu peruſitate, ac pulcherrime dicitur. Quę eadem & alijs quoq; modis dicuntur, sed frequentius modos superiores apud eloquẽtissimos, et doctissimos uiros ĩuenies.

Aiunt, dicunt, fertur. Cap. 195.

Cum tritũ uerbum uolumus ostendere, & qđ in ore populo est utimur uerbo impersonali fertur, uel ꝑsonali uerbo aiunt, & nõnunquã dicitur, & eis singulis ut præponimus, & raro ita, sed interdũ, exẽpla hmôi sunt; Nã sirenas (vt aiunt) surda debemus aure, transire; & itẽ; nam ita fertur, ut nusquam tuta sit fides. Item, turpe est tumultuantem (quod dicitur) de gradu deijci.

Mediam noctem. Cap. 196.

Nõnunquam ita dicimus noctẽ super mediam uigilamus; quod est ultra mediã noctem uigilamus, idq;, et Seruius ipse testatur, & quorũdã ueterũ ꝓbat authoritas.

Tendo. Cap. 197.

Contra sermonem tuum tendo. i. respondeo tibi, sicut, & tendo contra iter. i. tibi occurro. Sed hæc haud in frequenti usu oratorum inuenies.

Macte. Cap. 198.

Macte magis aucte, & est gloriæ, & laudis sermo, et ple-

plerunque ablatiuo iungitur, ut macte uirtute esto. idque poetæ usurpant, & scriptores historiarum; & demum oratores ipsi; qui sermo (ut multi eruditissimi tradunt) a sacris deductus est.

Ad explicandum locum, siue genus, gentile nomen, ac patrium effingimus. Cap. 199.

Quoties alicuius explicaturi sumus, siue genus, siue locum, gentile, ac patrium nomẽ effingimus; qđ qui secus effecerit, fortasse latine locutus sit: sed illepide penitus, atque indecore; ut qui fuerit a Syracusis oriundus, nõ de Syracusis dicendum; sed Syracusanus; non de Athenis, sed Atheniensis, & sic de alijs. Atq; in generibus, ac familijs nos non de cum ablatiuo utimur, ut multi. sed inde nomen efficimus, ut non de Scauris, sed Scaurus; non quidem de Gracchis, sed Gracchus: non de Catulis, sed Catulus: non de Dathis, sed Dathus. Quam quidem ad rem id merito afferendum sit, quod Plinius ipse aiebat: ꝙ deriuationes non habent fi- mas regulas, sed exeunt, terminãturq;, ut ipsis authoribus placet. Sic a Thauro Thaurum, Thaureum, & Thaurinum dicimus, & quos nos Romanos dicimus, dicunt, Græci Romæos: quos nos Carthaginenses, illi Carchidones uocant. Sed in ensis, us atque as si ad loca pertinent, frequentiores terminationes sunt; ut Albanensis, Veronensis, Eleusionus, Tarentinus, Lacedemonius, Siracusanus, Arpinas. Alij quoque sunt eorundem nominum exitus, se hi frequẽtiore usu celebrantur, quod idem. & in quibusdã alijs fit, quæ neque a generis nominibus fluxere, neq; loci ullius, ut Terentianus Chremes, Platonicus Giges, Socraticus Gorgias; q̃ omnia a proprijs profecta sunt, atque originem traxere,

sed

sed quæ alia hac dere dici possunt, tu ipse cogitatione complectere.

Conor. Cap. 200.

Conor hanc rem optimè, ac peruenustè dicimus, præsertim si difficior sit, & ardua. Quo pacto Cicero sæpe u-batur, ut de perfecto oratore. Magnum opus, et arduum Brute conamur.

Studeo. Cap. 201.

Et studeo. si quid studiosius effecturi sumus, etiam ac cusatiuo pulcherrimè iungitur.

Desidero. Cap. 202.

Desidero uerbum pulcherrimè positum est, nã cum desiderium sit absentium rerum persæpe dicimus, desidero amorem tuum, quasi tu non me ames, Desidero tuã prudentiam: quasi sis insipiens, & ita de alijs.

Complector. Cap. 203.

Complector perdiffusum est, atque ornatum uerbum, præsertim uerò aliquibus adiectis, hac ratione, ut te amore, atque beneuolentia complecter, pro te amo, cogitatione complector; quod est cogito. Et id est in animi facultate, sicut consequor est rei ipsius.

De gerundijs. Cap. 204.

Illud ignorandum non est, ꝙ gerundiuus modus ab oĩ uerbo similiter ꝓcreatur, si quãdo nobis foret eo opus, ut cantando rumpitur anguis. i. dum cãtatur, ut ait Seruius. Et alio in loco actiue dictũ est. Cãtando tu illum. i. dum canis. Id efficere, atque usurpare oratores queunt.

De quarto prætor, & quartum prætor. Cap. 205.

Putant nõnulli nihil intereße, si quis dixerit, quarto prætor, & quartum prætor, & sic de alijs. Sed magna

est

ſt certe differentia, ut Marcus Varro teſtis eſt. nã quarto prætor locum ſignificat, & tres ante factos, quartũ vero ſignificat tempus. Caue igitur diligenter, ne perderam hiſce utaris rationibus, ne quid contra ueterum, atque eloquentium morem cõſuetudinemq; faciamus; quia tertium conſul, ac tertio conſul non idem ſignificat.

Ruri eſſe. Cap. 206.

Sed ne plura ſequar. nã infinita penè huiuſmodi percipi poßũt, id tene memoria, quod non rure eſſe, ſed ruri eſſe dicimus, quod cum Feſtus Pompeius affirmat, tum P. Terentius comprobat, ait enim Ruri ſe continebat. Quamobrẽ, ſi qua iam reliqua ſunt, paucis expediamus. Nam, cum pro conficiendis epiſtolis hæc potiſſimũ attigerimus. ſi ſalutationis formulã & regulam & Calendarum, iduum nonarumq; obſeruationem patefecerim, iure huic paruo inſtituto finem, ac modum ſtatuerim.

Vale & ſalue. Cap. 207.

Vale igitur, ac ſalue uerba, p Marci Varronis, et omniũ doctiſſimorũ uirorum ſententia, idẽ ſignificare uidẽtur. Quib. nos alias ĩ ſalutãdo: alias in execrãdo utimur. Ex quo Terẽtianũ illud eſt: Valeãt, qui inter nos diſsidiũ uolunt, ac cupiunt, mortuis quoque & qui mortalium uita deceſſerũt, quibus nullam huiuſce lucis optare ſaluẽ poßumus, nõnũquã uale dicimus. Et veteres quõdã eiuſdẽ id uerbũ pro morere dicebãt; quaſi nihil amplius mortuis cum uiuentibus futurum eſſet, & in perpetuum iam ab eorũ aſpectu diſcederẽt. Nam neque ualent illi, neque ſalui eße poſſunt. Ob eandem rem addunt nonnulli bene, feliciterq; aduerbia, aut ſi q̃ alia sũt eiuſmodi ſignificantia. Verumtamẽ in epiſtolis ipſis vale dicere in fine conſueuimus

fuenimus absq; ulla aduerbij accessione, perinde ac amicis uitæ salutem, ac fęlicitatem exoptemus. Quid igitur uale sibi quærat, quoque illo pacto utendum sit nosce.

Dico tibi salutem, iubeo te saluere. Cap. 208

Pro salue autem plerunque dicimus salutem dico, & si quem salutare cupimus, datiuo casu aptissimè apposuerimus, ut uale & Cæsari dic salutẽ. Alia quoq; erit salutandi ratio, iube Scipionem saluere, quod est Scipionem saluta. Nam ille modus uim quãdam desiderij continet, & pro antiquorum more, & consuetudine infinitiuus modus in alium transmutatur, ut iubeo te saluere. i. salue, iubeo te gaudere, pro gaude.

Meo noie uel meis uerbis, ꝓ mea ex parte. c. 209.

Quod uero alij ex mea parte dicunt, multo quidem ornatius dicitur uel meo nomine, uel meis uerbis.

De calendis, nonis & idibus. Cap. 210.

Quotã autẽ cuiusq; mensis diem uelimus intelligere; calẽdis, nonis, idibusue notamꝰ. Neq; q̃d illæ sibi uelint, nunc explicare cõsilium est, sed quo pacto dicamus singulorũ mensium dies, & quomodo ab eis denominatione suscipiat. Quãobrẽ intelligẽdũ est in primis primũ cuiusq; mensis diẽ calendarũ appellatione uocari, secũdũ quas, nonarum dies constituitur. Et alijs quidẽ mensibus septima luce Martio, Iulio, Octobri in alijs autem quinta, Ianuario, Februario, Aprili, Iunio, Augusto, Septẽbri, Nouembri, Decembri. Atq; omnes hi dies qui inter calẽdas & nonas intercesserint, nonarũ cognominatione censentur, ubi & numerũ meminerimus, ac nonas ipsa; et ille ablatiuo cõstruitur, hic accusatiuo. Sed inter numerãdũ et præpostero utemur ordine, & nonarũ diẽ cõnumerabi-

rabimus. At nonis exactis, proximos octo dies; in quolibet mense, iduum similiter cognominatione significabimus, sed pari ratione tum ordinis, tum annumerationis; reliquos uero eius mensis, quotquot fuerint, dies calendarum appellatione notauimus, qui futuri ac proxim sunt mensis; neque originis, neque numerationis ration immutata. Atq; id omne exemplo illustrandum est, sitque Martius nobis exemplo, cuius curriculum uno ac trīgesimo die conficitur.

Prima itaq; dies erit calēdis Martij, secūda sexto nonas Martij, tertia q͞uīto nonas Martij, quarta quarto nonas, quinta tertio nonas, sexta nō dicitur secūdo nonas, sed pridie nonas. Septima dies nonæ erūt Martij, octaua octauo idus Martij, nona septimo idus Martij, decima sexto idus Martij, undecima q͞nto idus, duodecima quarto idus, decimatertia tertia idus, quartadecima pridie id⁹, quintodecimo idus erūt Martij, sextadecima decimo septimo calēdas Aprilis. quoniā is mēsis proximus sequitur. decimaseptima, decimosexto calēdas Aprilis, decima octaua, decimo q͞nto calēdas Aprilis, decima nona, decimo quarto calēdas, uigesima, decimo tertio calēdas, uigesima prima, duodecimo calēdas, uigesima secunda, undecimo calēdas, uigesimatertia, decimo calēdas, uigesimaquarta, nono calēdas, uigesimaquinta, octauo calendas, uigesimasexta; septimo calēdas, uigesimaseptima; sexto calēdas, uigesima octaua; quinto calēdas, uigesima nona; quarto calēdas, trigesima, tertio calendas; trigesima prima & nouissima pridie calēdas Aprilis. In cæteris omnibus eadem seruanda est ratio. Dierum autē numerus haud te lateat, qui in promptu est omnibus.

Pridie

Pridie calendas, pridie nonas, pridie idus. Cap. 211.

Pridie autẽ calendas, pridie nonas, pridie idus signi ficat quod tusco more die crastini, & die quinti, & die quinto, similiter pro aduerbio, uerum nos priscã nobis, & horridiorem vetustatem vbique fugere, ac uitare de bemus. ac bene & præclare Cæsar præcipere solebat, tanquam scopulum sic fugiendum esse inauditum atque insolens uerbum. Pro genitiuis autem mensium, rectius possessiua nomina finxerimus, ut pro calendis Martij sic uenustius dixerimus calendas Martias, & ita Apriles, Maias, Iunias, aut quintiles, augustas, seu sextiles, Septembrias, & ita Ianuarias, & Februarias. Quod autem in calendis, nonis, & idibus ablatiuo casui iungimus, idem possumus in accusatiuum transferre, & ad præponere, sed id significat tempus fere diuturnum, ut ad decimum calendarum Februarij dedisti ad me literas. Ego uero ad octauam idus Ianuarias ad te scripseram, habet enim vim temporis vehementiorem hoc posterius.

Operis peroratio.

Ne igitur plura scribã, hæc mihi sese in præsentiarũ obtulerunt, quæ annotatu digniora uisa sunt, quæq; tibi multo plus fortaßẽ concludent, quàm eorum præceptiones, qui eadem & epistolis, & orationibus tribuunt partes. Quorum penitus eripiendus est error, atque ita sentiendum, ut literis in ipsis, apte, cõcinne, dilucideq; scrĩbamus, ac nostram sententiam, atq; mentem quàm commodissime aperiamus. Quod si hæc diligenter tenueris, ex infinito pene harum rerum numero alia quædam nõ

minus

minus fortaſſe utilia, ſed multo grauiora ſubnectam. Quamobrem (ut facis) cupidiſſime ſtudia literarum complectere; atque ea, quæ in dies eſſequeris, ad exercitationum accommoda. Vale.

Auguſtini Dathi Senenſis Elegantiarum.
F I N I S.

Hoc Epigramate notatur, quota die cuiuſlibet menſis calendæ, nonæ, incluſiue ſignentur.

Sed nonas Maius October, Iulius, & Mars,
Quatuor at reliqui, tenet idus quilibet octo.
Inde dies reliquos omneis dic eſſe Calendas.
Nomen ſortiri debent a menſe ſequenti.
Iunius, Aprilis, ſeptemq; nouemq; tricenos,
Vnum addas reliquis, viginti Februus octo.

ERVDITISSIMI GRAMMATICI Auguſtini Dathi Senenſis de nouem verbis contra vulgatam multorum opinionem, Libellus ad diſcipulos cariores.

ON debet omnino arrogans uideri, optimi adoleſcẽtes, & cariſſimi fratres, cõtra ueterũ ſententiam, ea improbare nonnũquã, quæ auctoritate quadã potius quam certa ulla rõne a ueterib. ipſis tradita sũt. Nec vllo aut ſenatuſcõſulto, aut plebiſcito cogimur, ut cũ illis ſemper ſentire debeamus. Sæpe philoſophorum, ſæpe

etiam oratorum, falsæ sententiæ et opiniones reijciũtur. Cur igitur grammaticorum non possunt, quorum (ut nemo dubitat) incerta sunt omnia? Neq; enim illam prorsus verum suarum stabilem legem seruant. Opiniosissimi homines sunt, & nihil vnquam certi præcipiunt. Bene Flaccus ait Grãmatici certãt et adhuc sub iudice lis est. Neque est uel apud Græcos quisquam; vel apud nostros, quẽ satis fi. miter probare ausim. Video discrepãtes inter se Apollonium, Horodianum; dissidentes, Caprum, Phocam, Cassium; dissidentes Probum, Donatum, Seruium. Taceo Priscianum, qui inconstantiã religionis doctrinæq; suæ leuitatem perspicuè patefecit, Philosophiã sæpe cum Grammatica arte & literarum eruditione tẽperauit. Philosophus egregiè magnus acute ac subtiliter de uocalibus & semiuocalibus literis philosophatus est. Quæ scripsit; ita omnia perfeci ingenio, atque elaborauit industria, ut quod dixit in Gorgia Socrates, colligata ferreis esse, & adamantinis rationibus videatur. Quid multa? Ex mutis, & consonãtibus literis Christianæ fidei repudiauit religionem. Ex declinatione autẽ nominum, & cõiugatione verborum necessario intulit discedẽdum sibi a Christo, & Iuliano apostatæ adhærendum. Quis non laudet, eam boni negociatoris commutationem? Principem mundi deseruit, ut Iulianum consulem, ac patricium coleret. Quam verò præceperit perutiliter, qui ignorant, legant Laurentij Romani hominis diligentissimi librum, quem de Latinæ linguæ elegantia eruditè p scripsit, ubi in singulis penè locis singuli huius egregij præceptoris manifesti corripiuntur errores; & quæ in bundus nomina exeunt, similitudinẽ quandam dicit significare

ficare Priscianus, cũ longe aliter probatissimorũ veterum authoritas sẽper ea terminatione usa cõspiciatur. Sed nõ potuit reperire omnia ĩ tripode Apollinis. Vbertatẽ quandam et abundantiam significãt ea nomina, ut in Isagogicis nostris satis copiosè diximus. Quatuor rebus constare perhibent grãmaticæ artis vim, Ratione, Auctoritate; Vetustate, Cõsuetudine. Sed hęc oĩa nihil omnino habẽt firmitatis, Ratio sępe claudicat, uariatur auctoritas, Vetustas obsolescit, teritur consuetudo.

Magna inter grãmaticos colluctatio est utrũ. F. litera inter semiuocales, quæ ἡμίφωνα dicũtur; an inter mutas quas, ἄφωνα Græci uocãt; annumerãda sit. Et H. pro qua Gręci Dasea utũtur; litera ne, an nota aspirationis sit, nõdũ satis cõstat; Senẽ Priscianũ si lõgi⁹ ꝑduxißet ętatẽ ingentia de ea re uolumina arbitror scripturũ fuisse.

Vesperi aduerbiũ est, id grãmaticorũ turba uno ore consentiunt. Sed diutius inuestigantes utrũ a uespero, an a uespere inflexũ sit, quo se uertant miseri nesciunt.

Parcus unde originem traxerit magna dubitatio est, siue quasi pecuniarus dictus sit, siue a parum dictum nomẽ, scire quis poßit. Posthumus quid significet ignorat vulgus grammaticorum, sed nec dum compertum Apollinari, &Ceselio posthuma proles. Et apud Virg. sexto Aeneidos. Quid? An ne eum significat qui a patre mortuo natus est, an qui postremo loco poti⁹? Latuit forsitã & iuriscõsultos, cũ de liberis & posthumis prescripserint. Sed quid est: qđ grãmatici certi tradiderit?

Littus apud Virgil. alij exponunt, quem consuetudo vsurpãt, adiacentẽ mari locum, & sicut iuriscõsulti rectè interpretãtur, quousq; maximus hybernus fluctus a

mari peruenit. Alij locũ potius ante arã: quam pugnam Seruius & Donatus pugnauerunt iãpridem. Sed quasi æquo Marte dimicauerint, neuter uictoriã adeptus est. Quod pleriq; omnes faciunt adolescẽtuli. ut animum ad aliquod studiũ adiungant, aut equos alere, aut canes ad uenandũ, aut ire ad philosophos. Verba sunt apud Terẽtiũ comicum in Andria. Quæ quid sibi uelint disceptãtibus, Grammaticis, scire adhuc nemo potuit. Agmina cõcertant literatorũ hominum Prisciani, Donati, Seruij, Asconij, ceterorũq; pene innumerabiliũ. Pleriq; omnes Attica locutio, & a Græcis sũptus sermo est, quos omniũ pene artiũ auctores habemus. pleriq; omnes, est omnes faciũt adolescẽtuli. Pleriq; ut equos alãt, aut canes ad uenãdũ, pleriq; ut ad philosophos eãt; pleriq; omnes, est pleriq;, immo omnes faciũt adolescẽtuli; pleriq; oẽs, pleriq; & omnes fere sunt. Cum autẽ duo in earum oratione eiusdẽ significationis posita sint, alterum abijci cõsueuit. Enimuero est certe: altera particula orationẽ cõplet. Eodẽ modo, pleriq; oẽs adolescẽtuli, ẽ oẽs adolescẽtuli. Pleriq; oẽs adolescẽtuli (ut alij argumẽtãt) ẽ maior pars adolescẽtulorũ. Quis obsecro ĩ tã magna opinionũ uarietate non insaniat? Quis non irrideat tam pueriles aut aniles controuersias? Itaq; cũ tã uaria ueteres grãmatici sentiant, non tã est habendum religioni, si aliquãdo ab eorum opinione discesserimus. Fando etiã grauia nonnunquã admitti scelera cõsueuerunt, ut est in Phædro Platonis. Sed nostra in uituperãdis ueteribus culpa eiusmodi erit, ut facillime expiari poßit, etiã si nõ imitemur Stesicorum ac Palenodiã cõficiamus. Nõ poßum ubiq; ueterum probare sentẽtiã. Legi Prisciani libros.

A. Gellij,

A. Gellij, Seruij, Quintiliani, Pōpeij, Festi, Nonij, Marcelli, Asconij Pediani, Phocæ, Donati, & oīum pbatissimi. M. Var: Isidori, & quorundam, quorum recētior memoria est. Atq; hi omnes (ut mihi quidē uidetur) studiose exquirūt, unde uerba ducta sunt, sed pleriq; eorū, Manes, Lucus, Bellum, Offitiū, Parca, Ludus, Otium; Cælū, Eumenides, & alia nonnulla noīa, p contrarietatem dici existimauerūt, & in eis uocabulis deriuādis repēte, ac forsitan incōsulto ad antiphrasim confugerunt. Quorum ego (ut aperiam meam sniam) nullum per contrarium dici arbitror, si diligentius, & ipsa noīa, & quæ per ea significantur, respicere uoluerimus. Ac sigillatim unum quodq; quod propositum est, differēdum uidetur, Manes (ut Grāmatici credunt) dicuntur, propterea quod nequaquam p antiphrasim. Si Manes Dij inferum sunt, patior æquo aīo per contrarium appellari. Si Manes aduersum qd significent, non moleste feram ita deduci, quale est illud, Suos quisq; patimur Manes. Sin uero, Manes p aīa atq; umbra sumantur, cur manes dicti, quia non boni? Manum significare bonū, nec nos latet: qui & Macrobij Saturnalia, & Marcelli de significatione uerborum librū legimus, unde & forsitan mane tractum, [illegible] boni boīs, ut reliquis diei partibus, bene ac prospere succedāt oīa. Manes uero cur aliūde deducunt, cum [illegible] ulla contrarietate, vel ἀπὸ τῆς μανίας Græca dictione, q̄ furorem, aut insaniā significat, uel si quib. grecæ literæ displiceāt a Mano uerbo proficisci queat. Manare nō tā aquarum fluentium q̄ Solis proprium est in emittendis radijs, unde potius. Mane originē sumpsit, qd in ea diei hora, Sol manere incipiat, atq; emittere radios, et demū

 spar-

ſpargere lumine terras. Sol vero cũ decurſo inferiori hemiſperio nobis oritur, videtur ab inferis, & ꝓfundis manibus prodire, vt iam noſtrũ hemiſperium luce cõpleat. vnde & cũ de polo Arctico, & Antarctico noſter Maro loqueretur, in hũc modum cecinit in Georgicis. Hic vertex nobis sẽper ſublimis at illum, Sub pedib. ſtix atra uidet, manesq; profundi. A manibus igitur Sol oriens manare uidetur, atq; inde ad nos reſurgere. Nec id dixerim q̃ ab his Sol exeat, qui zodiacum Circulũ ambiens eadem ſigna ꝑ annos ſingulos certa lege metitur. ſed q̃ ita uideri ſoleat, ſpectãt multitudini, qua rõne, & alio quoque nõia nonnullis reb. indita ſunt. Nonne Aegæum mare idcirco quidem appellatum ferunt, quod crebræ in eo inſulæ procul aſpicientib. ſpecies caprarum videantur? Nec tamen illæ capræ ſunt, ſicut nec a manibus Sol oritur, q̃ inde ab imperitis, & indoctis manare creditur. Siue igitur a μάνια græca dictione, ſiue a mano latino verbo, Manes dicti ſunt, certe per contrarium nõ dicuntur.

Quid lucus? Nunquid nam per antiphraſim dicetur? Clamat vulgus grammaticorum, fieri lucum a lucẽdo ꝑ cõtrarium, ꝙ nõ luceat. Verum ſi diligẽtius aduerterint, intelligent profecto lõge ſe a uera deriuatione aberrare. A lucẽdo dicitur, fateor, ſed per cõtrarium nequaquam dicitur. At credendũ Quintiliano eſt. Lucus dicitur, quia vmbra opacus parũ luceat. Et beatus Hieronymus ad Fauſtinũ, an tibi bellus uideris, q̃a fauſto vocaris nõie? Quaſi non & Lucus ideo dicatur, ꝙ minime luceat. Ignõſcat nobis Quintilianus, det pater Hieronymus veniã, q̃ tunc nõi eius, ad quem ſcribebat, alluderet, Lucus ꝙ vere luceat, magna approbante grauium teſtium corona

nō ambigue appellatus est, ꝙ in nemorum opacitate, arborum frondentium vmbra, sacrificiorum ignes splendescant, luceant holocaustomatum flāmæ. Itaq; lucos dicatos vbiq; Dijs legimus: Nusquam luci cōmemorantur, nisi Dei cuiusquā, aut alicuius sacrificij habita mētione. Illud Seruius diligenter aduertit, nūquam sine religione lucum esse a Virg. positū. Hoc qui dubitat, percurrat sigillatim Maronis libros. Iā subeūt Triuiæ lucos. Luci et Dianæ rectè se habēt. Latet arbore opaca Aureus, & folijs, & lēto vimine ramus, Iunoni infernæ dictus sacer, hunc tegit oīs Lucus, & obscuris claudunt cōuallib. umbræ. Lucus non sine inferna Iunone ponitur. Aeneas ad Sibyllam. Nec tene ꝗcquam lucis, Hecatę prefecit auernis. Lucos Proserpina comitatur. Quale iterū illud. Sed me cū lucis Hecatæ præfecit auernis. Ipse Deum pęnas docuit, perq; oīa duxit. Sed & ibi luci nō sine numine referuntur. Proxima Circeæ radūtur littora terræ, Diuos in accessos, vbi solis filia lucos, assiduo resonant cātu. Et in alio loco de Turno, Luco tum fortè parentis Pilunni Turnus sacrata valle sedebat. Frustra tā multa ex eodē poeta testimonia referūtur. Quid apud cæteros ꝓbatissimos auctores? Sillius Italicus sæpe lucos memorat, sed nunꝗ tamē religione seiūgit. Et in 3. lib. de bello punico Lucos nemorosaq; regna Corrnigeri Iouis, et fulgētia tēpla colūnis. Et ī uerbis Aristac sacerdotis. Has umbras nemorū, & cōuexa acumina cęlo, Calcatosq; Ioui lucos ꝓce Bostar adora. Et rursū ī alio loco. Inter anhelātis Garamātis corniger Hāmō Fatidico pandit uenīētia secula luco. Idipsū apud eūdē Poetā in plerisq; locis Statius, et ipse poeta illustris, nō ꝓter hāc significationē Lucū posuit.

fuit. Tūc uiridis latæ, Lucus iuga celsa Mineruæ, pp opacat humū. Sicut & Lucanus sacratū nemus scribēs ait. Lucus erat nunq̄ uiolatus ab æuo. Iuuenalis autē Lucū Martis dixit, et deū cū luco erudite copulauit. Nota magis nulli domus est sua, q̄ mihi Lucus Martis. De quo et pulchre Pōpeius Trogus in 43. historiarum lib. & ipse quoq; Lucum Martis appellans. Propertius quoq; pari rōne lucum posuit cum religione cōiunctum. At nunc desertis cessant sacraria lucis. Itaq; & in sacris libris, cū de loco sacrificij agit, pcipitur iuxta altare, lucū, & arbores nō plātari. Id q Hiero. noster scribens in 12. Prophetas, nonnunq̄ refert. Et in Exodo Moysi præcipitur. Aras gētiliū destrue, & cōfringe statuas, lucosq; succide. Et in 3. Regum lib. cum de Asa rege uerba haberentur. insuper & Macham matrem amouit, ne esset princeps in sacris Priapi, & in luco eius, quē cōseruauerat. Sed infinita pene hmōi exempla reperiuntur. Cicero deniq; in tertio de natura deorum, vbi de Aesculapio sermo est, ac de tertio Aesculapio inquit. Cuius arcana non lōge a Lusio flumine, sepulchrum, & lucus ostēdit. Nec igitur per antiphrasim luci dicuntur, sed q in nemorum umbra luceant sacrificiorum flammæ, ubi accensi sp flagrant altaribus ignes. Bellum (vt pleriq; autumant) per antiphrasim dicitur q bellum .i. bonum nullo modo sit. Nos autem omittamus, q multa sæpe bella, neq; mala, neq; turpia sunt, ut illa, quibus uel iniustè sublata repetuntur, uel propulsatur iniuria, et pax tutior, ac firmior comparatur, Bellum non ambiguè a beluis dictum est. Belluarum. n. maximè propria bella sunt, eademq; ob ferinos flagitiosorum boīum mores, ad hoīes sunt transla-

ta.

ta. Nam genus hoīum suo ingenio, tum iustitiæ p̄sidio, tum linguæ, ac uerborum disceptatione contentum est. Hanc uero noīs huius deductionem, negare nemo poterit, qui ueterum scripta diligentius aduertit. Ciceronis ī primis qui in primo de officijs libro, nostram sn̄iam sua auctoritate confirmat. Nam, cum sint, inquit, duo genera decertandi, unum per disceptationem, alterum per uim. cunq; illud proprium sit hoīs, hoc belluarum, confugiendum est ad posterius, si uti non licet superiore. Quibus uerbis ostenditur, bellum potissimum ad belluas pertinere, quæ suscipere homines non nisi inuitos, decet.

Officium, qui uim uerborum ignorant, dictum putant per contrarium ab officio, quod nemini noceat. O præclara deductio, o egregia doctrina, Officium dicitur, quod nemini noceat. Vnde hæc tam crassa rusticitas? Quid est obsecro officium. Nōne actionem uirtutis potissimum significat? Quid sibi uult liber Ciceronis de Officijs? Illic nāq; traditur, Virtutis laudē in actione cōsistere. Quemadmodū uero uitium, & peccatum inter se differunt, ꝙ alterum habitus est male cōstituti animi; Alterū actus malorum, atq; exercitatio. Ita uirtus bene cōpositę mentis habitus est. Officiū uirtutis operatio: & exercitatio quædā honestatis. Quemadmodum officia dicerentur ab honestate, & ab oī genere uirtutis satis explicatum arbitror libro superiore. Ita Cicero inqt secundo de officijs: Tria in uirtute cōsiderantur: Frequentia quædā, ac multitudo actiuū, quib. animi habitus cōparatur, partus habitus, & acquisiti habitus exercitatio. Officiū profecto nihil est aliud, q̄ uirtutis, quæ habitus animi est, usus q-dam, atq; exercitatio. Itaq; & perfectum officium vocabant,

cabant, Stoici κατορθόμα quod rem gestã feliciter significare videtur. Geritur officium, quia ipsum actio quędã est. Officium igitur effectionẽ quandã significat virtutis, & ab efficio ob eã causam originem traxit. Adest huius deductionis, atq; sniæ, nec minus doctrina, & eruditione, q̃ sanctitate præcellens. Beatus Ambrosius inclitus Doctor sacri eloquij, qui & ipse de officijs libros elegantissimos edidit. In quibus cætera præclara oĩa, hoc pererudite. Officium, inquit, litera immutata quasi efficium dicitur, propter decorem sermonis. Huic igitur assentirẽ debemus, non vulgo imperitorum grammaticorum. Sed iã satis de officio, nunc ad reliqua pergamus. Parca. n. quinto loco præposita est. Parcæ per contrarium dicuntur, quod nemini parcant, sicut illi dicere consueuerunt, qui se grammaticam artem docere profitentur; sed quæ tandem docet, antiquam discant; Parcæ tria fata sũt secundum poetarum fabulas, quorum sub iure tenẽtur omnia, quæ seriem fatorum pollice ducunt. Lõgaq; ferratis euoluunt secula pensis. Quamobrẽ (vt veteres opinabantur) humanæ vitæ Parcæ præerãt, quæ, quoniã parcissimè impartiantur, ita a parco, vel a paruo ductæ sunt, q̃ res maxime humanæ vitæ angustias patefacit. Sed hoc magis explicauimus in ijs cõmentarijs, quos in Virgiliũ pridem exorsi sumus. Marcus ãt Varro quicum sentio libenter, a partu dicit, Parcas, nuncupari, quod partui p̃sint, immutatio literæ facta est. Quam sniam, & Aul. Gellius firmiter roborat lib. 4. noctium atticarum. Quo in loco verba facit de tẽpore humani partus. At vulgus grammaticorum, neq; Varronis legit de origine latinæ linguæ libros, qui maxime ad grãmaticos spectant, neq;

quid

quid Gellius sentiat, cæteriq; ueterum probatißimi, magni æstimant. Sed siue a parco, sed a partu Parca dicitur, per antiphrasim utique non dicitur.

Luduo iã prodeat in medium, quod nomen, & per cõtrarium ita appellari tradiderunt artis grãmaticæ ꝓfessores, quorum explodent sñiam, qui accuratius uim, atque originẽ uocabulorum perspexerint. Ludus inquiunt grãmatici, eo dicitur, quod longißime sit a lusu. Ego dici arbitror, ꝙ ad eos ludus pertineat, q propriјßime lusus sunt. Ad pueros nanq; ludus proculdubio spectat. Et probe Flaccus. Et puer es, nec te quicq̃ nisi ludere oportet. Quamobrẽ duplex institutio, & doctrina ab eruditis uiris tradi solet. Altera.n.puerilis est, & tenerioris ætatis: Altera grauior, ad grauiores uiros ptinẽs. Hãc partitionẽ Pythagoras obseruare solitus ẽ, ut apud A. Gelliũ cerni licet. Leuiorẽ ĩstitutionẽ significauit Iuuenalis. Et nos ergo manus ferulæ subduximus, ꝙ ad grãmaticorũ scholam pertinet. Et nos cõsiliũ dedimus Syllæ priuatus ut altũ Dormiret. Quod ad declamationes, & Rethorũ scolas refertur. Nã agebatur quidem utrum fecerit sapientes L. Sylla, cum dictaturam sponte deposuit, an potius nesciuerit litteras. id quod obiectare. C. Cęsar solitus erat, & grammaticæ artis, & rethoricæ studium, ad leuiorẽ institutionẽ pertinẽt. Contra philosophicæ, & oratoriæ artis exercitatio; iuris deniq; & legum peritia, cõstantiorẽ ętatem dicet. Et M. Tullius secundo de Oratore ad Qu. Fratrem, magna inquit nobis pueris Qu. Frater opinio fuit Lucium Crassum nõ plus attigisse doctrinæ, quam quantum prima illa institutione potuißet. Itaq; puerilis institutionis ludus proprie nuncupatur, in quo

prima

prima ætas ad res leuiores instituitur. Quo circa, & magister ludi nõ alius: cũ q grãmaticã artem præcepit, consueuit a ueteribus appellari. Vt cum dicitur Dionysius iunior tyrannide depulsus, ludum Corinthi aperuisse, ne inopia, atq; egestate præmeretur, puerorum eruditionẽ ludis cõplectitur, & leuitatem quãdam inferioris disciplinæ. Quare & ludere ẽ, aut leuiter scribere, aut leuiter disserere. Hinc Virg. Ille meas errare boues (vt cernis) & ipsũ Ludere qua uellẽ; calamo permisit agresti. alio uero loco. Ludẽs hæc ego, teste te Priape horto carmina digna, nõ bello scripsi nõ nimiũ laboriose. Quid M. Tullius, in paradoxis? Ego uero in ipsa quix in gymnasiis & Ocyro Stoici probant, Ludens conieci in cões locos: Non sunt Fabij Quintiliani sñiæ Delphici Apollinis oracula, ut eis tanta sit adhibenda fides. Non hoc uidit Quin. Neq; enim dixisset lucum appellari, qđ lõgissime a lusu sit P. Terentium nõ satis aduertit, uerborũ oĩum diligentissimum, apud quem Laches in Ecira de mulieribus. In eodẽ oẽs mihi uidẽtur ludo doctæ ad malitiã, & ei ludo (si usus est) magistrã hãc esse certe scio. Illud quoque manifestius ĩ Phormione, ubi Gæta seruus ita inqt, Restabat aliud nihil, nisi oculos pascere, sectari ĩ ludum ducere, et reducere. De Vergine. n. sermo erat, atq; post, ĩ quo discebãt ludo, ex aduersũ erat ei tonstrina q̃dã. Qđ si qñ ad res grauiores ludus vspiã uertitur (crede mihi) propietas, & uis ipsa uerbi trãsfertur. Quare Cicero de claris oratoribus: ita de Isocrate, qui erat rethor, inqt: Cuius domus cunctæ Græciæ quasi ludus adã patuit, atque officina dicendi. Quid est quasi ludus? Certe sciebat Cicero ludum non ad grauiores disciplinas, sed ad grammati-

maticam, & puerilem institutionem pertinere, qui utiq; lusus est pro maioribus, atq; altioribus sciẽtię, et philosophiæ studijs. Neque est igitur ludus longißime a lusu, nec semper uera literatores profantur.

Iã uero otium aggrediamur, in quo nomine potissimũ nemo arbitrat̃ antiphrasim posse euitari. Itaq; plerią; omnes dictum putãt per cõtrarium qd non ocius sit, & uelox; sed segne poti⁹; tardũq;. Otiũ quo pacto, inquiũt, uelox est? Id est enim ocys apud græcos, quod quidẽ absolutũ nequaquã inuenitur in latinæ Linguæ usu. Ex quo & ocymũ profectũ est, oleris genus, a celeritate quadã ac uelocitate nascendi. Hanc Basilicã uulgo, & regiam herbam uocãt. Paululum hic nobis philosophãdum est. Duplex nanq; fertur uitę genus, quod ad hunc locum p tinet. Contẽplatiuum unum. Actiuum alterum. de qbus multa apud philosophos sępe tradita sunt. Et negociũ qdem ad actiuum spectat uitæ genus. Otium ad contẽplatiuũ. De his Cicero primo de Oratore: Perbeati mihi illi uidentur esse, q in optima repub. cũ uitę cursum tenere potuerunt, ut uel in negocio sine periculo, uel in otio cũ dignitate esse possẽt. Et Lactãti⁹ in primo sacrarũ institutionũ; de uiris, ut suum otiũ ad nostrũ negotium cõtulisse uideãtur. Macrobius autem sup. VI. Ciceronis de repu. lib. duplicem asserit uirtutem, negociosã, scilicet, & otiosã, & illam tribuit ciuitatũ rectoribus, & gubernatorib⁹, rerum publicarum. Hãc philosophis, & qui sciẽtiã rerum speculantur. Quemadmodum igitur qui in negocijs uersãtur, seipsos exercẽt, ita multu magis, q se ad otiũ cõferunt. Magna negociosę uitę exercitatio est. Lõge otiosę maior, ĩ qua celeriter mẽs, assiduecq; uersatur.

Neque

Neque mens vnquã quiescit, vt ipse quoque Cicero ait; sed & Thales Milesius vnus de septẽ sapientibus, mentem dicebat uelocissimum esse eorum, quæ sunt. Nã per vniuersa discurrit, ac tũ maxime mẽs exercetur, atque versatur, cũ maxime a corpore, ac sẽsibus seiungitur, in illa meditione mortis, quã philosophi tradũt, atq; etiã tunc potissimũ, cum lõgius a negocijs abest, quæ mentis exercitationẽ, ac celeritatem, plurimũ impedire consueuerũt. Nam, qui dicit otiũ, desidiam, inertiã, segnitiẽ, negligentiam, pigritiã, torporẽ idem significare, grammaticũ eũ constat agrammaton esse; literatorẽ absque literatura; illud pulchrũ est Artili (vt ait Plini[a]) eruditissimè, simul ac facetißimè dictũ. Satius est otiosũ esse, quã nihil agere, quod cũ maxime otiamur, tũ maxime contẽplemur, cogitamus, scribimus. Itaq; cũ sumus necessarijs negocijs, curisq; uacui, tũ auemus aliquid uidere, audire, discere, cognitionemq; rerũ occultarum, aut admirabiliũ inter otiãdum aggredimur. Id ergo tẽpus, cum a negocijs feriamur, cũ nos totos contemplationi dedimus, otiũ iure appellatur. Quare et sæpe usurpam[9], cũ mihi otium fuerit, ad te scribam. Et sæpe Mar. Tullius, quod datur otij, libẽtius in philosophia consumere consueuimus. Illud quoq; similiter, quantum mihi, vel fraus inimicorũ, uel causa amicorũ, uel reipub. tribuetur otij, ad scribendũ potißimũ conferam. Et Plinius in epistolis. Ex cõmunibus amicis, cognoui te et disponere otiũ, & ferre. Ac ne quis ullo pacto desidiam suspicaretur, statim intulit. Multum audire, multum disputare: cũque plurimũ scias, quotidie tamen addiscere aliquid; Et in calce eiusdẽ epistolæ precans loquitur. Quando secessus

ceßus mei non desidiæ nomẽ, sed potius trãquillitatis, ac cipiẽt. Quòd otiũ nõ desidiæ sit, sed potius tranquillitatis, cum ceßamus a laboribus, et negocijs, & impẽse, studiosęq; studijs rerum, & contemplationi indulgemus, ubi mẽs profectò celere, uelociterq; versatur. Sed quo pacto hæc intelligant nebulones? Maiora sunt, quam quæ imperitis grãmaticis cognosci queant. Qui autẽ otio abutũtur, ij aliquid addere cõsueuerunt, vt Terẽtianus Menedem⁹ ad filiũ. Nulla alia ex re istuc fit, nisi ex nimio otio. Nimium otiũ appellauit, quod uituperaret, & languidũ, et inutile otiũ uocare solem⁹, quod uitio datur. Quod Valerius Maximus industriæ, ac studio maxime contrarium videri dicit. Quamobrẽ idem ipse Valerius lib. 8. Gestorũ memorabilium, duplex otium cõstituit. Alterũ quod etiã inertibus vitandum. Alterum quod strenuis quoque interdum appetẽdum est. Neque enim qui rectè otio utuntur, ita feriãtur, ita ceßant, ut languore, ac desidia torpeant, cuius uim nominis, nemo (ut arbitror) unq̃ aduertit, nisi forte diuinarum literarũ pceptores, q dum scirent id esse otium qđ modo diximus, desidiam cum vocarent, uocabulum erudite distorquẽtes, maluerũt otiositatẽ appellare, quam otium. Et erudite Bernardus nouo usus nomine, Otiositas inqt, mater est uitiorum, nouerca uirtutum. Et cœnobitarũ pater Benedictus, in ipsa monachorũ institutione, otiositas inimica est animæ. Quod igitur inter cõtẽplandum, atque in ipso otio celerius mẽs, animusq; uersantur, ab ea celeritate exercitationeq; studiosiore animi ductũ tractumq; otiũ est. Vt Cicero etiã ostẽdit de legibus. Natura ipsum hominẽ celeritate mẽtis ornauit. Sed satis de otio ipso dictum arbitror. Plu-

ra autem, quam de reliquis, idcirco diximus, quia pulcherrimarum occultarumq; rerum ueritas, tam facile persuaderi non potest, uulgo presertim reclamante, ac refragante grammaticorum. Nunc uerò de celo pauca dicere incipiamus.

Celum, ut plerique aiunt grammatici, cõtrario nomine, quasi celatum dicitur, quod apertum est. Photionem Atheniẽsẽ libenter imitamur, qui gloriari solebat in eo, quod plurimum a uulgi sentẽtia, uel potius demẽtia dissideret. Rectius Aelium sensisse credimus, q̃ dictũ scribit propterea, quod celatũ est, quod et ĩ libro de origine Latine lingue Varro refert. Sed multiplex de huius uocabuli origine sentẽtia est: sed nullo modo p cõtrariũ dicitur, quod in nulla significatione eius a cõtrarietate ducatur. Celũ uel a celãdo, dicitur, uel (ut alij existimãt uiri eruditissimi) a Celio nomen traxit, genere quopiam feramẽti, quod alias Celionem, alias Scalpellum uocãt. Quod qua ratione, qui argẽtarij nuncupãtur, uasa celãt; & designãdo incidunt, atq; insculpunt, Ita & artifex rerũ omniũ Deus, domicilium suũ insigniuit, ac syderum lumina impressit. Quod Lactantius Firmianus etiam comprobat dicens. Pater noster ac dominus, qui cõdidit, firmauitq; celum, qui Solẽ cum ceteris syderibus induxit. & utrunq; per æ diphtõgum scribitur, ut hanc deductionẽ arguere, ac demonstrare uidetur. Quidam a greco sermone dictũ arbitrãtur. Nam κοιλό concauum, & conuexum significat, eaq; esse cernitur ipsius celi forma ac figura. Sed si ita foret, magis, per œ scriberetur, pp̃ter grecam diphtõgum, oi, quod nusquam tamen apud doctos ueteres, atq; in emẽdatissimis codicibus repertum est. Quidam celũ a

cauo

cauo dici uolunt, in qua sententia fuit et Mar. Terētius. Itaque secundum Pacuuium, hoc circū supraq; quod cō plexu continet terrā, cauū cælū dicitur Frācifcus Philelphus, uir nostræ ætatis eloquētissimus, et eorū q humanitatē aſsecuti sūt facile princeps, a cælādo cęlū appellarī cēset, nō quod superna illa atque inuisibilia cælet nos, atque abscōdat, sed quo cęlata, & abdita omnia in cęlo pateant, reuelentur, & cōspicue uideantur. Cuius sententiæ optimam affert rationem, quod & Græci cælum οὐρανὸν uocāt, ab eo, quod τοορᾶν intueri, & uidere apud Græcos significat. Si quis obijciat cęlū diphitongū admittere, sed minimè cælo uerbū, unde deriuari dicimus, id nos respondisse satis est H. quæ apud gręcos e longa est, apud nos p sępe in æ conuerti, ut scęna, cæra; alia itē complura. Idē etiam fieri nonnūquam in nostris dictionibus depræhēdimus præsertim eadē perseuerante syllabę quātitate. Sed ostēdisse me arbitror nō dici cælū cōtrario nomine, quod uulgus grammaticorū, & bacchantium nebulonum turba frequenter aſseuerat. Eumenides quę furias infernas significant (ut nostris) ipse quidem p contrarium dicuntur, quanquā uix audeo Hieronymi repugnare sentētiæ. Sed opinor adeo res altiſsimas, & cælestes cōtēplabatur ut leues hasce ineptias floccipenderet: eu bene significat apud Græcos, manum bonū, quorū neutrū ministris pænarū, ac suppliciorū cōuenire uideatur. Nos dicimus Eumenidas bene furentes appellari, ab eo quod est bene, & mania, quod furorem dementiamve significat. Ex quo et nostri a furore furias nuncuparunt, neque per cōtrariū nullo pacto dictæ sunt. Itaq; apte, atq; erudite de his Statius in Thebaide, circunq; ministras, Funestorum operū

 Eume-

Eumenides Stygiaq; seruos, Iunonis thalam⁹, et torna cubilia cerno. Atq; has poetæ sæpe etiã furias uocitarunt. Idẽ Stati⁹ li.2. ubi de Laio. Et primas furiarum ptulit iras. Et Claudianus de raptu. Proserpinæ: Coniurant furiæ, crinitaq; sõtib⁹ Hydris Tesiphonæ. Et Iuuenalis ad eum, q quum sanus esset, iã insaniẽs uideretur, ita inq̃t. Dic qua Thesiphonæ, qbus exagitare colubris? Pauloante dixerat, certe san⁹ eras. Nec aliud sibi uult Eumenidũ nomẽ furorẽ insaniãq; significat. Benefurentes autem dicuntur, qđ plurimum furere, & dementire uidẽtur. Nã sicut male aduerbiũ minuit, ita bene exauget. Nec p cõtrarium. Eumenides dictæ sunt. Multa præterea sunt quæ a grãmaticis tradita nequaquã satis pbari possunt; Hæc si uelim uel refellere, uel enumerare, nõ libello, sed lato potius uolumine opus sit. Hui⁹ ea potissimum causa est, qđ cum grammaticorum, poetarum ptractatio, Historiarũ cognitio. Verborum interpretatio, pronũciãdi sonus pprius sit: tamẽ omnia sibi cupiũt uendicare, oĩa teneant, nihil certe conficiunt. Philosophiã oẽs eius partes Mathematicas disciplinas. Theologiam, quoq;, omne deniq; scientiarum genus, sibi assumunt grãmatici; ut ea demetant, quæ certè ipsi nõ seruerũt. Quare hortor uos, & illud in primis moneo, ut in uocalibus, ac dictionibus pnoscendis; nõ tam grammaticorum scripta, quæ sæpe mendorũ plena sunt, quã doctissimorũ hominũ, & ueterum, et nouorum monumenta, studiose legatis. Quorum quũ expẽderitis uerba, elucescet (credite mihi) repẽte, inquã, uobis elucescet uera & origo uerborum, et nominum significatio; qđ quum feceritis, nouẽ pposita uerba quãprimum desinetis credere,

dere, ut per contrarium dicantur, quæ ab omni contrarie tate prorsus abhorrent. Hoc uero opusculum quodcunq; est, & legite ipsi, et alijs quoque, quorum nobis erudi io curæ est, legendum tradite, ut omnes, qui iampridem de nouem uerbis increuit, pœnitus tollatur error.

AMANTISSIMI INGENII, & exquisitissimæ doctrinæ viri, Augustini Dathi Senensis Flosculorum libellus ad Minoem Tricircium iuuenem celeberrimum, ac conciuem charissimum.

Micitia hominis in earum rerum numero collocatur, quæ tum honestatem dignitatemq;, tum utilitatem quoq; & fructum continet. Eam Cicero in Rhetoricorum li. 2. his verbis finit. Amicitia est uolũtas erga aliquem rerum bonarum illius causam, quem diligit, cum eius pari uoluntate. Cicero in primo de finibus bonorum & malorum. Epicurus ita dicit. Omnium verum, quas ad beate viuendum sapientia comparauerit: nihil est maius amicitia, nibil vberius, nibil iucundius. Ac paulo post. Quod quam magnum sit fictæ ueterum fabulæ declarant, in quibus tam multis, tamq; varij ab vltima antiquitate repetitis, tria vix amicorum paria reperiuntur, ut ad Horestem uenias profectus a Theseo. Amicitiam autẽ in Dialogo Ciceronis ita diffinit. C. Lelius. Nibil est amicitia, nisi omnium diuinarum, humanarumq; rerum cum beneuolentia & charitate summa consensio. Secundus uerò philosophus amicitiam animorum æqualitatem esse dixit.

Amplitudo quemadmodum & amicitia his in rebus ponitur, quæ & honestæ simul sunt & utiles. Est autem amplitudo: Vt a Cicerone libro secundo Rhetoricorum terminatur, potentiæ, aut maiestatis, aut aliquarum copiarum magna abundantia.

Alę et pēnæ cum solum auium esse credātur, & volucrū, ad res quoq; alias trāsferūtur. Plato in Phædro, Natura alarū est graue in sublime attollere, qua Deorū inhabitat gen⁹. Omniū uero, quæ sunt circa corpus, maxime particeps diuini est animus. Diuinū autē pulchrū, sapiēs, bonū, et quicquid ale dici potest. His uero alitur maxime, augeturq; alatio ipsa animi. Turpi autē, et malo, & huiusmodi interit, et fatiscit. Magnus igitur Rex in cęlo Iuppiter citās alatū currū primus incedit, exornās cūcta, atq; disponēs. Hunc sequitur exercitus Deorūq;, & demonū, per undecim partes ordinatus. Sed & Boetius in quarto de philosophiæ cōsolatione ait. Sūt.n. pennæ volucres mihi, quæ celsa conscendant poli, quas sibi cum velox mens induit, terras prosa despicit.

Animus & aīa differūt. Est enim animus diuinior. Sed eam vtriusq; differentiam aperit Macrobius, cū super sōnio Scipionis hęc dicit: animus ꝓpria mēs est, quā diuiniorē animo nemo dubitauit. Cum ergo dicit Hisq; animus datus est ex illis sempiternis ignibus, mentem præstat intelligi, quæ nobis proprie cū cęlo; sideribusq; communis est. Cum uero ait, retinendus animus in custodia corporis, ipsam tunc animam nominat, quæ vincitur custodia corporali, cui mens diuina non subditur.

Animus quo maxime a corpore differat ostēdit secūdū Epicuri sententiā Mar. Tul. in. i. de finibus bonorum

&

& malorum. Nam corpore, inquit, nihil nisi præsens, & quod adest sentire possumus: animo autem, & præte rita, & futura.

Amamus magis propriè homines. Adamamus cæte ra præter hominem. Terentius, amant inter se. Cicero in primo de finibus bonorum, & malorum. Et enim si loca, fana, si vrbes, si gymnasia, si campum, si canes, si equos, si ludicra, exercendi, aut venandi consuetudines adama re solemus, quanto id hominum consuetudine facilius fie ri potuerit, & iustius?

Angeli ἄγγελοί græce uocantur. Hebraice Moloth, la tine uero interpretantur nuncij, ab eo quod domini uolũ tatem populis nuncient. Est autem angelorum nomen of ficij potius quam naturæ. Semper enim spiritus sunt; cũ uero mittuntur, tum angeli uocantur. Atque ita sentit Isydorus Etymologiarum libro nono.

Aequi, & iniqui loci natura, & instituto cernuntur, secundum Ciceronis partitionem in Topicorum libris.

Aequitas uero ut in eodem libro testatur, tripartita dicitur esse. Vna ad superos Deos, altera ad manes, ter tia ad homines pertinere. Prima pietas, Secunda sancti tas Tertia iustitia, aut æquitas nominatur.

Aequitas iustitia. Mar. Tullius in libro Topicorum, cum pietatem, & sanctitatem præmisisset tertia, inquit, iustitia, aut æquitas nominatur.

Aequitas moderatio siue patientia, unde & æquo ani mo ferre; est modeste ferre. Cicero in Catone maiore no ui enim moderationem animi tui, & æquitatem.

Aequitas humanitas.

Aequitas æqualitas Cicero, in primo de Officijs. Op-

tandum vt hi, qui præsunt reipu. legum similes sint, quæ ad puniendum non iracundia, sed æquitate ducuntur.

Aequitas bonitas. Aristoteles 5. Ethicorum. Bonus, & æquus uir, qui non exactè ius amplectatur in priorē partem, sed de suis commodis detrahi patiatur, & si lege se tueri possit. Ex quo dicitur ex æquo, & bono.

Animaduersio, consideratio, inspectio. Cicero in primo de finibus bonorum, & malorum. Interesse enim inter argumentum, conclusionemq; rationis, & in mediocrem animaduersionem, atque admonitionem.

Animaduersio punitio. Cicero item Torquato: Vt dolore suo sanciret militaris imperij disciplinam exercitumq; in grauißimo bello animaduersionis me tu contineret. Idemq; in primo de Officijs. Omnis autem animaduersio, & castigatio contumelia uacare debet.

Animaduersio, atq; admonitio ab argumento, & cōclusione longè differunt, uti putabat Epicurus, Cicerone teste in primo de finibus bonorum, & malorum, libro interest inter argumentum conclusionemq; rationis, & inter mediocrem animaduersionem, atq; admonitionem, altera occulta quædam, & quasi inuoluta aperiri, altera prompta, & aperta iudicari. Itaque existimauit Epicurus, & uoluptatem expetendam, & fugiendum dolorem, ita sentiri, ut calere ignem, niuem esse albam, dulce mel, quorum nihil oportet exquisitis rationibus confi mari, tantum satis eße admonere.

Animaduertim⁹ potius a nobis, admonemur ab alijs.

Appetendarum rerum partes sunt honestas, & utilitas. Vitandarum rerum, turpitudo, & inutilitas Cicerone teste libro 2. Rhetoricorum.

Appe-

Appetere, & aspernari contraria esse uidentur, testimonio, atq; authoritate Cic. in primo de finibus bonorũ & malorum, cum dixit ex Epicuri sententia. Aiunt hãc quasi naturalem, atque insitam in animis nostris inesse notionem, ut alterum esse appetendum. i. uoluptatem, alterum spernendum. s. dolorem sentiamus. Et rursum in tertio: Antequam uolup: as, aut dolor attigerit salutaria appetant pueri, aspernentur contraria.

Bona quædam pro Epicuri sententia præterita sunt: quædam futura. Hinc Cicero in primo libro de finibus bonorum, & malorum. Vt his bonis erigimur, quæ expectamus, sic lætamur ijs, quæ recordamur.

Continentia secundum sententiam Mar. Ciceronis li. 2. Rhetoricorum, Temperantiæ pars est, atque ita diffinitur: Continentia est, per quam cupiditas consilij gubernatione regitur.

Clementia, & ipsa quoque pars temperantiæ est, per quam animi temere in odium alicuius inuectione cum cõcitata comitata retinentur.

Circunspectio quidnam sit, ostendit Bernardus in libro, super quid est tibi m. q. f. d.

Quid est aliud circunspectio, nisi circunstãtium malorum solicita sagaxq; perscrutatio? Ad hãc pertinet præteritorum malorum retractatio, præsentium consideratio, futurorum præmeditatio; ut secundum nomen suum ueraciter si circunspectio. Huius assiduitas hominẽ cautum efficit, & quantum possibile tutum reddit.

Chaos uti diffinit Lactantius primo institutionum diuinarum, est rudis, inordinatæq; materiæ confusa congeries.

Curia locus est habendi senatus, ac pro senatu interdum poni ab eruditis ueteribus consueuit; Cicero libro primo de oratore. Age uero ne semper solum, subsellia, rostra, curiamque meditere. Et in Catone maiore. Non curia uires meas desiderat, non rostra, non amici.

Cupiditates etiā secundū Epicurum insatiabiles sūt, Cicerone testante in primo de finibus bonorum, & malorum, quæ non modo singulos hoīes, sed uniuersas familias, euertunt, totam etiā labefactant sæpe Rempub. Ex cupiditatibus, odia, dissidia, discordię, seditiones, bella nascuntur. Harum tria pro Epicuri sniā genera ponuntur. Unum earū quæ sint, & naturales, & neceßarię cupiditates, alterum earum quæ quidē naturales sunt, nec tamē neceßariæ, tertiū earū, quę nec naturales sunt, nec necessariæ. Necessariæ, nec opera multa, nec impēsa explētur. Naturales nec multa desiderant, inaniū uero cupiditatem, nec modus ullus; nec finis inueniri potest.

Copia, inopia res dicunt contrarias, Cicero in Catone maiore. Nec in summa inopia non leuis esse senectus potest sapienti, nec insipienti etiam in summa copia non grauis.

Dicere de arte, est artis pręcepta tradere.

Dicere autem ex arte, est ornate, & artificiose, hoc est, secundum artis præcepta loqui. Cicero in primo Rhetoricorum de Hermagora Oratori minimum est loqui de arte, quòd hic fecit multo maximum ex arte dicere: quod eum minimum potuisse omnes uidemus.

Expetēdarum rerū tria sunt genera, par numerus uitandarum. Inquit Mar. Tul. lib. 2. Rhetoricorum. Nam est quiddam quod suaui nos alliciat ad sese, non emolumento

mento

mento caplans aliquo, sed trahens sua dignitate. Quod genus, uirtus, scientia, ueritas est, aliud non propter uim suam, & naturam, sed propter fructum, atq; utilitatem petendum, quod pecunia est. Et porrò quidam ex horum partibus iunctum quod & sua vi, & dignitate nos inductos vicit, & præ se quandam gerit utilitatem, quo magis expectatur, ut amicitia, bona existimatio, quę in primo genere sunt, appellantur, honesta. Quæ in secũdo utilia. Tertia, & ipsa quoque in meliorem partem uocabuli conferuntur, & nominantur honesta.

Expetere, & fugere contraria sunt. Cicero in primo de finibus bonorum, & malorum. Temperãtia est enim, quæ in rebus, aut expetendis, aut fugiendis, ut rationem sequamur, monet.

Fortitudo una est ex quatuor uirtutum numero, quẽadmodum ostendit Cicero libro 2. Rhetoricorum, quo libro, & ita diffinit, Fortitudo est considerata periculorũ susceptio, & laborum perpessio, cuius partes sunt Magnificentia, Fidentia, Patientia, Perseuerantia. At lib. 3. Rhetoricorum ad Herennium, diffinit his uerbis.

Fortitudo est rerum magnarum appetitio, & rerũ humiliũ cõtẽptio, & laboris cũ utilitatis ratione perpessio.

Fidentia uerò, quæ pars fortitudinis est, ut ostendit Cic. lib. 2. Rhetoricorum, hisce diffinitur verbis.

Fidentia est, per q̃ magnis, & honestis in rebus multum ipse animus in se fiduciæ certa cum spe collocauit.

Fortis dicitur, ut Aristoteles quarto Ethicorum ostendit, medium quiddam inter audacem, & timidum.

Fortis item omnis uirtute pręditus. Lactantius lib. 1. Diuinarum institutionum. Ille solus vir fortis debeat iudicari

dicari, qui temperatus, & moderatus est, & iustus.

Forum veluti commune genus, ad causarum genera, subsellia, rostra, curia tanquam species videntur significare tria causarum genera, in quibus oratoria dictio uersari solet. Cic. primo de Oratore: Age uero; ne semper forum, subsellia, rostra, curiam meditere.

Fortuna, cõsilio, & sapientia aduersari rectè dicitur. Cice. in primo de finibus bonorum, & malorum, ex Epicuri sñia. Optime vero Epicurus inquit, quod exiguam dicit fortunam interuenire sapiẽti, maximasq; ab eo, et grauissimas res consilio ipsius, & ratione administrari.

Fore semper futuri tẽporis significationem habet. Cicero in tertio de Oratore. Quem quidem ego confido omnibus istis laudibus, quas in oratione cõplexus excellentem fore. Et Crassus: fore dicis, inquit, ego uero esse iã iudico. De Hortensio namque Catulus fuerat praelocutus.

Gratia a natura iure est, uti ostendit. M. Tullius lib. 2. Rhetoricorum, atq; ita finitur. Gratia est, in qua amicitiarum, & officiorum alterius memoriae, & alterius remunerandi uoluntas continetur.

Gloria in earum rerum numero collocatur, ut ait Cicero libro secundo Rhetoricorum, quae nos, & dignitate, & fructu suo ducunt, atque gloria est frequens de aliquo fama cum laude.

Greges non modo pecudum dicuntur, sed & nonnunquam ad homines transferuntur: Cicero in primo de finibus bonorum, & malorum. Epicurus vna in domo, & ea quidem angusta quam magnos quantaq; amoris conspiratione consentientes, tenuit amicorum greges.

Graue, & leue contraria sunt. Itaque Marcus Tul-

lius

lius primo Tusculanarum quæstionum. Cum natura quatuor omnia gignentium corporum, plerique philosophi elementia uocant, commemorasset, patrem igneam, & animalem in aeream: rursum ait rectis lineis in cœlestem locum subuolare; siue ipsa natura superiora appetente, siue quod a grauioribus leuiora natura repellatur. Sed & illud quoque animaduertendum est plerunq; graue, cum ad personam refertur, laudari; quod si ad res alias referatur, non ita leue contra in persona uitupera ri, in cæteris rebus multo secus. Hinc Marcus Tullius in Catone maiore. Nec in summa inopia inquit, non leuis esse senectus potest sapienti, nec insipienti etiam in summa copia non grauis. Grauitas in homine laudatur; quamobrem Cicero in præfatione primi Tusculanarum disputationum. Quæ tanta grauitas, quæ tanta constãtia, animi magnitudo, probitas, fides quæ tam excellens, in omni genere uirtus? contra uero leuitas maxime uedarguitur. Idem in primo Tusculanarum quæstionum. Contẽnamus igitur omnes ineptias. Quod enim leuius huic leuitati nomen imponam?

Hierarchitę, quorum auctor Hierarcha nuncupatus, hæretici, ut ostendit August. qui carnis resurrectionem negabant.

Inuentio una est earum partim, quas habere oratorẽ oportet. Est autem inuentio excogitatio, rerum uerarũ, aut uerisimilium: quæ causam probabilem reddant, primo Rhetoricorum tum de inuẽtione, tum ad Herenniũ.

Intelligentia prudentiæ pars est, ut ait Cicero lib. 2. Rhetoricorum, quo in loco intelligentiam ita diffinit. Intelligentia est, per quam animus repetit ea quæ sunt.

Iusti-

Iustitia est habitus animi cõi vtilitatẽ cõseruata, suã cuicunque tribuens dignitatem. Eius initium est a natura profectum. Deinde quædam in consuetudinem ex utilitatis ratione uenerunt, postea res, & ab natura pfectas & ab cõsuetudine probatas legum metus, & religio sanxit. Hæc Cic. tradit lib. 2. Rhetoricorum. Libro autẽ tertio Rhetoricorum ad Herennium; iustitia, inquit, est æquitas, ius unicuique retribuens pro dignitate cuiusque.

Ius triplex a M. Cicerone commemoratur lib. 2. Rhetoricorum. Ius naturæ, ius consuetudinis, ius legis.

Ius naturæ est, ut lib. 2. Rhetoricorum Cicero ostẽdit, quod non opinio genuit, sed quædã innata vis inseruit, ut religionem, pietatem, gratiam, uindicationem, obseruatim, ueritatem. Consuetudine ius est, quod aut leniter a natura tractum aluit, & maius fecit usus, ut religionẽ, aut si quid eorum, quæ ante dicta sunt, a natura profectum, maius factum propter consuetudinem. Videmus autẽ in morem uetustas, vulgi approbatione perduxit. Quod genus pactum est, par indicatum.

Iudicatum est, ut eodẽ ipso in loco Cicero ait, de quo alicuius, aut aliquorum iam sentẽtijs constitutum est, Lege ius est, quod in eo scripto, quod populo expositum est, ut obseruet, continetur. Cicero eodem ipso libro ostẽdit, ac loco. Incolumitas una cum potẽtia, ut Cicero ostendit lib. 2. Rhetoricorum, pars utilitatis altera est. Est autem incolumitas salutis, tuta, atque integra conseruatio.

Imperator definitur, cõstituiturq; a M. Antonio apud M. Ciceronẽ lib. primo de Oratore, administrator quidã belli gerendi, cuius ars est de exercitu, de castris, de agminibus, de signorum collocationibus, de oppidorum oppugna-

gnationibus, de insidijs faciẽdis, atq; vitandis, de reliquis rebus, quæ sint propria belli administrandi, quai ĩk qui sunt aĩo & scientia compotes, ij esse Imperatores dicuntur. Iurisconsultus autẽ, idem ait, is verè nominatur, qui legum et cõsuetudinis eius, qua priuati in ciuitate vtuntur, & ad respõdendum, & ad agendum, et ad cauendum peritus est. Iudicare, est statuere, ac firmiter decernere. Cicero in primo de finibus bonorum & malorum. Nec etiam satis est iudicare quid faciẽdum nõ faciẽdum sit, sed stare etiam oportet in eo, quod sit iudicatum. plerique; autem quod tenere atque seruare id quod statuerunt non possunt, victi, & debilitati obiecta specie voluptatis tradunt se libidinibus constringendos.

Licere, & expedire, ostendit differre Augustinus in libro de adulterinis coniugijs, dicẽs. Potest aliquid licere, & non expedire. Expedire autẽ quod non licet, non potest. Ac per hoc non oĩa, quæ licita sunt expediunt, omnia verò illicita non expediunt. Idẽ paulopost. Ea mihi vidẽtur licere, & nõ expedire, quæ per iustitiam quidẽ, quæ corã Deo est, permittuntur, sed propter offensionẽ hominum, ne ob hoc impediantur a salute uitanda sunt; ea uero non licere, et ideo nõ expedire, quæ sic ipsa iustitia, vetatur, vt facienda non sint, etiam si ab eis quibus in notitiam fuerunt, perlata laudentur.

Labor duplex a Cicerone significatur. Alter libero dignus uiro, alter illiberalis. Et primus ille uocatur industria, qualis eorum est, qui in scribendo uersantur, atque elaborãt; alter a politiore abhorret elegãtia, vti faciũt, qui arãt, aut fodiunt. Cice. in primo de finibus libro. vt Terentianus Cremes non inhumanus, qui nouum vicinũ

non uult fodere, aut arare, aut aliqua fere, denique non illum ab industria, sed ab illiberali laborē deterret.

Memoriam thesaurum rerum omnium, Cice. appellat primo de Oratore, eamq; primo Rhetoricorum libro ita diffinit: Memoria est firma animi rerum ac uerborum ad inuentionem præceptio primo de inuentione. At in primo ad Herennium: est, inquit, memoria firma animi rerum & uerborum dispositionis, præceptio, eamq; libro 3. thesaurum inuentorum, atque omnium partium Rhetoricæ custodem appellat.

Memoria sicut intelligentia, ac prouidentia, pars prudentiæ est, atque ea pro Cic. sententia lib. 2. Rhetoricocorum sic diffinitur. Memoria est per quam animus repetit illa, quæ fuerunt.

Modestia M. Tul. li. 2. Rhetoricorum pars ponitur tēperantiæ, & his finitur uerbis. Modestia est, per quā pudor honestus charam & stabilem parat auctoritatem.

Meditatio est, perscrutari occulta. Contemplatio est admirari perspicua. Bernar. super Psal. primo. Quid est tibi mare quod fugisti. Et subdit. Siquidē meditatio est occultæ ueritati studiosa inuestigatio, cōtemplatio est pspicue ueritatis iocunda admiratio. Quę aūt occulta sūt solēt ad manifestationē prodire modo ex propria meditatione, mō ex diuina reuelatione. Vbi ergo reuelationis gratiā præsēte habemus meditationis officio nō egemus.

Methematicæ disciplinæ, quatuor partes innuere uidetur in primo de finibus bonorū et malorū. M. Tullius. Aut se iniquit, ut Plato in musicis, Geometra numeris, astris contereret? per quæ musica, geometria, Arithmetica, Astrologia significari uidentur.

Mortis

Mortis tria sunt genera, inquit Ambrosius in lib. de bono mortis. Vna mors peccati est, de qua scriptum est. Anima quę peccauerit, ipsa morietur. Alia mors mystica, quando quis peccato moritur, & Deo uiuit, de qua idem Apostolus: Consepulti enim sumus cum illo per baptissimũ in morte. Tertia mors, qua cursum huius uitæ & munus explemus, idest animæ corporisq; secessio. Ac statì addit. Aduertimus igitur quod una mors sit mala, si propter peccata moriamur. Alia mors bona sit, quia is qui mortuus fuerit, iustificatus est a peccato. Tertia mors media sit, nam & bona iustis uidetur, et plerisque metuenda, quæ cum absoluat omnes, paucos delectat.

Oculi non modo qui ad uidendũ animãtibus dati sũt, sed & pro conspectu a ueteribus nonnunquam poni cõsueuerunt. Cicero in Catone maiore de F. Maximo. Nec uero in luce modo, atq; oculis ciuiũ magnus. Idem in primo de finibus bonorum & malorũ, de Torquato. At magnum periculum adijt, & in oculis quidem exercitus.

Obseruantia est, ut ostendit Cicero lib. ij. Rhetoricorũ a natura iure, ac diffinitur his uerbis. Obseruantia est per quam homines aliqua dignitate antecedentes cultu quodam & honore dignantur.

Orator pro M. Antonij diffinitione, apud Cic. lib. 1. de Oratore dicitur, qui et uerbis ad audiẽdũ iucũdis, et sẽtẽtijs ad probandum accõmodatis uti possit in causis forẽsibus, atq; cõibus: et qui ṗterea instructus uoce sit et actione, et lepore quodã. Est aũt oratoris officiũ, ut lib. 1 Rhetoricorũ ad Herẽnium ostẽdit Cic. de ijs rebus posse dicere, quæ res ad ciuilẽ usum moribus et legibus constitutæ sunt, cum assensione auditorum, quod eius fieri potest.

Ora-

Orator, quæ secundum Mar. Antonium habere debeat, declarat, atque exponit Cic. in lib. 1. de Oratore dicens. In Oratore acumen dialecticorum, sententiam philosophorum, uerba prope poetarum, memoria iurisconsultorum, uox tragœdorum, gestus pene summorum auctorum est requirendus.

Oratorem quinque conuenit res habere Ciceronis testimonio. Rhetoricorum, tum de inuẽtione, tum ad Herẽnium libro. Inuentionem dispositionem, elocutionem, memoriam, pronunciationem.

Orationem duplicem esse ostendit Mar. Tul. lib. primo de finibus bonorum & malorum, alteram perpetuam, alterã interrogatione, ac responsione cõstãte. Eius hæc uerba sunt. Uti ratione perpetua malo, quã interrogare, aut interrogari. Et in Tus. quæstionibus Atticus dicit. Sed nihil te interpellabo, continentem orationem audire malo. Tum Mar. (inquit.) Quid si te rogauero aliquid, nonne respondebis? Rursum quoque in ij. de finibus bonorum & malorum. Ego autem inquit, arbitror quãquam admodũ delectatus sum eius oratione perpetua, tamẽ cõmodius cũ in rebus singulis insistas, & intelligis quid quisque cõcedat, quid abundat ex rebus cõcessis, cõcludi quod uelis & ad exitum perueniri. Hortẽsius magnus fuit orator, atque, ut Aulus Gellius ait lib. primo de noctib. atticis, omnibus fere oratoribus ætatis suæ, nisi Marco Tullio clarior. Quamquam ob nitidiorem munditiam maledictis, & probrosis compellationibus iactatus est.

Hortensius dicitur. & Cicero lib. in quo philosophiæ laudes complexus est. Hinc dicitur in libro primo de finibus bonorũ et malorũ. Philosophiæ quidem uituperatoribus

ribus satis respōsum est eo libro, quo a nobis philosophia defensa, & collaudata est, cum esset accusata, & uituperata ab Hortensio. Et in secundo Tusculanarum disputationum. Nos autem uniuersæ philosophiæ uituperatoribus respondimus in Hortensio. Sed & Aur. Au. in 3. confessionum lib. Liber ille, inquit, ipsius Cic. exhortationem continet ad philosophiam, & uocatur Hortensius.

Pronunciatio, quam habere oratorem oportet, est, ut Cicero finit, ex rerum, ac uerborum dignitate, uocis, ac corporis moderatio lib. primo Rhetoricorum de inuētione. In primo uero ad Herennium ita ait. Pronunciatio est uocis, uultus, gestus moderatio cum uenustate.

Prudentia, ut ostēdit Marcus Tullius lib. secūdo Rhetoricorum, est rerum bonarum, & malarum, utrarunq; scientia. Partes eius sunt, memoria, intelligentia, prudētia. In Rhetoricis uerò ad Herennium libro tertio, his uerbis finit. Prudentia est caliditas, quæ ratione quadā potest delectum habere malorum, & bonorum. Dicitur item prudentia scientia cuiusdam artificij. Appellatur item prudentia rerum multarum memoria, & usus com plurium negociorum. Hæc ad Herennium.

Prouidentia est, ut ait Cicero lib. secundo Rhetoricorum, per quam futurum aliquid uideatur, antequam factum est.

Pietas, uti diffinit Cicero lib. 2. Rhetoricorum, est per quam sanguine coniunctis patriæq; beneuolis, officium, & diligens tribuitur cultus.

Pactum a iure cōsuetudinis est, ut ostendit Cicero lib. 2. Rhetoricorū. Est autem pactū, quod inter aliquos conuenit. Sicut par diffinitur ab eodē his uerbis. Par qđ in

omnes æquabile est.

Patientia fortitudinis pars est, ut ostendit Cicero libro secundo Rhetoricorum. Est autem patientia honestatis; ut utilitatis causa rerum arduarum, & difficilium uoluntaria, ac diuturna perpessio.

Perseuerātia quoq; pars est fortitudinis, & ut idem ait, est in ratione bene cōsiderata, stabilis, & perpetua permāsio. Potentia ut eodem loco declaratur, una cum incolumitate, altera utilitatis pars est; atq; ita diffinitur, ut ibidem Cic. ait. Potentia est ad sua conseruanda, & alterius obtinenda idonearum rerum facultas.

Philosophi, qui, ut ait Marcus Antonius apud Ciceronem libro primo de oratore; de sua ui, ac sapiētia unus omnia profitetur; hæc tamen descriptio est, ut is qui studeat omnium rerum diuinarum, atq; humanarum, uim, naturam, causasq; nosse, & omnem bene uiuendi rationem tenere, & prosequi hoc nomine appelletur.

Philosophi, docent bene uiuere, & artem uiuēdi profitentur. Oratores autem potius bene dictum. Lactātius libro primo diuinarum institutionum. Idcirco apud græcos maiore in gloria Philosophi, quam oratores fuerūt. Illi enim recte uiuendi doctores sunt existimati, quod est longe præstabilius, quoniam bene dicere ad paucos pertinet, bene autem uiuere ad omnes.

Philosophiæ Cicerone testante in primo Rhetoricorū libro, proprium est quæstionem tractare, cum uidelicet quæ controuersiam habet sine personarum certarum intermissione, ut quæ sit forma mundi, quæ solis magnitudo; quam partem ipsam in dicendo positam inscite Hermagoras oratori tribueret.

Ora-

Oratoris est autem causam agere, quod est remi, quę in se habeat controuersiam in dicendo positam cum certarum personarum interpositione, quæ ripartita est, & demonstratiua, deliberatiua, iudicabis primum ab Aristotele appellata.

Philosophi, & poetæ quo differant, patefacit Lactantius Firmianus, quum hæc dicit, libro diuinarum institutionum primo: Hactenus de poetis; ad philosophos veniamus, quorum grauior est auctoritas certiusq; iudicium, quia non rebus commenticijs: sed inuestigandæ ueritati studuisse creduntur.

Parcæ Fata appellantur. Virg. in primo Aeneidos. Sic voluere Parcas. Lactantius libro primo diuinarum institutionum, illud quale est, esse fata, quibus dij omnes, & ipse Iuppiter pareat. Si Parcarum tanta vis est, vt plus possit quam celestes uniuersi.

Pecuniã exponit elegãter Aurelius Augusti. in libro de disciplina christiana, inquiẽs: Totũ quicquid homines possident in terra, omnia, quorũ domini sunt pecunia vocatur, Seruus sit, vas, ager, arbor, pecus, qcqd horũ est pecunia dicitur. Et ideo pecunia quia antiqui totũ quod habebant, in pecoribus ponebant, a pecore pecunia uocatur. Legimus antiquos patres dites fuisse pastores.

Peccare quo pacto intelligi oportet declarat Aug. libro de adulterinis coniugijs. Intelligendũ est ex consuetudine sermonis absurdũ, quæ ita late patet, ut etiã iumenta quamuis sint rationis expertia, tamen plerunq; dicamus debere uapulare, cũ peccãt. Peccare autem proprie nõ est nisi eius, qui utitur rationali uoluntatis arbitrio, quod in omnibus mortalibus animantibus nõ nisi homi

ni est diuinitus attributum, sed aliud est, cum proprie loquimur, aliud cum uerba ex alijs rebus transferendo, uel ab utendo uocamus.

Prosperum atque asperum uidentur contraria auctoritate Ciceronis in primo de finibus bonorum, & malorum. Si infantes pueri, mutæ etiam bestiæ pene loquuntur magistra, ac ducere natura, nihil eße prosperum nisi uoluptatem nihil asperum, nisi dolorem.

Religio, diei cultura, Nonius Marcellus Diuinarum rerum sciētia philosophis, & maioribus appellata. Plutarchus in Pauli Aemilij uita. Cicero secundum. Aul. Gelli. in oratione de accusatore constituendo, religiosa delubra maiestatis, uenerationisq; plena.

Religiosum quod propter sanctitatem aliquam remotum, ac sepositum a nobis. Massutius Sabinus a relinquendo dictum. Seruius Sulpitius propter sanctitatem aliquam relegando. Religiosi qui facienda, & uitanda discernunt. Festus Pompeius.

Religio a naturæ iure est Ciceronis auctoritate libro 2. Rhetoricorum, ubi & eam sic diffinit. Religio est, quę superioribus cuiusdam naturæ quam diuinam uocant curam, cerimoniamq; affert.

Deprehendere, ac maledicere, quomodo differant, Ciceronis uerbis declaratur in primo de finibus bonorum, & malorum libro: differentium inter se reprehensiones non sunt uituperandæ, maledicta uero contumeliæ, tum iracundiæ, concertationesq; in disputando pertinaces, indignæ philosophia mihi uideri solent. Ac paulopost. Neque disputari sine reprehensione, nec cum iracūdia, at pertinacia recte disputari potest.

Sub-

Subsellia pro iudicijs tanquam locus pro exercitatione eius quod in loco fieri solet, Cicero primo de oratore. Age uero ne semper forum, subsellia, rostra, curiamque meditere. Et iterum. Qualis esse posset is, qui habitat in subsellijs, neque quicquam amplius affert, quam quod causarum necessitas postularet.

Sapientia secundum Epicurũ Cicerone teste in primo de finibus bonorum & malorũ libro. ars uiuendi putanda est. Est enim una quæ mestitiã pellat ex animis q̃ nos exhorrescere metu non sinat, qua præceptrice in trãquillitate uiui potest, omniũ cupiditatum, ardore restincto.

Sensus iuxta Epicuri sententiam, ut est apud Ciceronem intelligere in primo de finibus bonorum & malorũ incorrupti sunt, atque integri testes.

Sibyllæ decem fuere, testante Lactantio libro primo diuinarum institutionũ. Prima Persis. Secunda Libya. Tertia Cumęa. Quarta Delphica. Quinta Erythrea. Sexta Samia. Septima Cumana, nomine Amalthæa. Octaua Helespontica. Nona Phrigia. Decima Tyburtina, nomine Albunea.

Sibyllæ, ut ostendit Lactantius libro diuinarum institutionum primo, omnes fœminæ uates sunt a ueteribus nuncupatæ, uel ab unius delphidis nomine, uel a consilijs Deorum enunciandis σιοὺς enim Deos θεοὺς consilium; non βούλων sed βούγιαν appellabant Eolico genere sermonis. Itaque Sibyllam dictam esse, quasi θεοβαλεῖ.

Solidum qua ratione & perfectum dicatur, ostendit Lactantius diuinarũ institutionum libro primo, id solidum, inquit, existimandum est cui nihil decedere: id perfectum, cui nihil possit accedere.

Sortiri, & eligere quomodo distent, Ostendit Plinius in præfatione naturalis historiæ dicens. Plurimum refert sortiatur aliquis iudicem, an eliget: Multumque apparatus interest apud inuitatum hospitem, & oblatum.

Seueritatis proprium uidentur esse quæ peccata sunt vindicare, & charitati quomodo apponatur, aperit Augustinus in epistola ad virgines dicent. Sicut apparata seueritas peccata, quæ inuenerit, vindicare, ita nō vult charitas quòd indicet inuenire.

Temperantia, ut etiam Epicuro uidetur, Cicerone teste in primo libro de finibus bonorum & malorum, est quæ in rebus aut expetendis aut fugiendis, ut rationem sequamur monet.

Temperantia, quemadmodum finit magnus orator libro secundo Rhetoricorum, est rationis in libidinem atque in alios non rectos impetus animi, firma & moderata dominatio, quæ & inter principales uirtutes cōstituitur, & partes habet continentia, clementia, modestia. Eadem & libro tertio Rhetoricorum ad Herennium appellatur modestia, quæ diffinitur in animo continens moderatio cupiditatum.

Vendicare, liberare. Cicero in libro de finibus bonorum & malorum. Sapientiam esse solam quæ nos a libidinum impetu, & a fortitudinum terrore vindicet.

Voluptas secundum Epicurum dicitur id omne, quo gaudemus, ut omne, quo offendimus, dolor, ac doloris omnis priuatio recte nominata est uoluptas, ostendit Cicero primo de finibus bonorum & malorum.

Voluptatem duplicem constituerat Epicurus, Cicerone

ne

ne testante in primo de finibus bonorum & malorum. Non hanc sequimur solam, quæ suauitate aliqua naturam ipsam mouet, & cum iucunditate quadam percipitur sensibus, sed maximam illam uoluptatem habemus, quæ percipitur omni dolore detracto.

Voluptas & dolor opponuntur. At Cicerone teste in.1. de finibus bonorum & malorum. Non placuit Epicuro medium esse quiddam inter dolorem & uoluptatem; illud enim ipsum, quod quibusdam medium uidetur, cum omni dolore careret, non modo uoluptatem esse, uerum etiam summam uoluptatem. Plato in Phædone. Voluptas & dolor cum simul in homine adeße nolint, si quis tamen alterum capiat, semper ferme ut alterum quoque accipiat, necesse est, quasi ex eodem capite ambo connexa. Atque arbitror, inquit, si hęc cogitasset Esopus fabulam, eũ factum fuiße, quod cum Deus illa inter repugnantia reconciliare uellet, neque id facere posset, coniunxiße in unum eorum apices, eaque de causa fieri, ut cuicunque alterum adsit, eundem postea sequatur & alterum.

Virtus partes habet quatuor, ut ostendit Cicero libro secundo Rhetoricorum, prudentiam, iustitiam, fortitudinem, temperantiam.

Vtilitatis, ut ibidem Cicero ait, duæ partes uidentur esse, incolumitas & potentia.

Vmbra res inanis. Cicero in primo de finibus bonorũ & malorum, quando Epicuri contra Stoicos refertur sententia. illi enim negant bonum quicquam eße nisi nescio quam illam umbram quod appellant honestum, non tam solido, quam splendido nomine.

LAVRENTII VALLENSIS Patricij Romani clarissimi oratoris de conficiendis epistolis libellus.

Ocet Cicero quarto libro ad Herennium, tres esse figuras dicendi, grauem, mediocrem, & attenuatam. Quod idem a me in principio præceptorum meorũ, quæ de elocutione futura sunt, doceri & præcipi uolo. Nam quem ego alium malim imitari, quam eum ipsum Ciceronem, qui (quantum ratione & ingenio assequor) & omniũ qui ante ipsum fuerant oratorum & eorũ qui futuri erunt longe princeps uidetur? Verum existimaui facilius nobis prodesse si mutato ordine ab attenuata figura principium caperem. Dicã igitur quid sit attenuata figura. In quas partes diffundi debeat. Et quid postremo de conficiendis epistolis sentiã. In quibus plerique sunt qui se arrogãter præferunt. Pauci uero quibus ea ratio satis cognita & intellecta esse uidetur. Sed hæc hactenus. Nunc attentos uos ipsos præbeatis: Nos ad ea q̃ polliciti sumus proficisci pergamus.

De attenuata figura. Cap. 1.

ATtenuata figura est (ut uerba Ciceronis imiter) q̃ demissa est usque ad usitatissimi puriq; sermonis consuetudinem, uel quæ ad infinitum & quotidianũ sermonẽ demissa est uerbis proprijs cuiusq; rei, & adinuentionibus, quibus in eo genere oratores uti consueuerunt. Diffunditur aũt hęc in comœdias, quotidianũ sermonem rerum, & epistolas familiares. Prætermitto tamen bucolica. Quoniam nos ut erudiam in soluto genere dicen-

di nihil in præsentiarum poeticũ attingo, tã & si comici poetæ sunt, tamen ludunt paulo liberius. Videnturq; esse magis finitimi oratori, præsertim quoties illarum rerũ q̃ a comicis tractantur, vsus in medium venit. Quos quidẽ comicos hortor ut accurate studioseque legatis: illumq; consuetudinem dicendi de rebus humilibus et domesticis magnopere sectemini. Sed omissis cæteris generibus atque usibus dicendi ad quædam præcepta de epistolis tradẽda me confero. Est enim in illis decor. Comparamusq; nobis animi illius amicitiam pariter & gratiam.

Quid sit epistola. Cap. 2.

EST autem epistola sermo familiaris scriptus quo absenti aliquid significamus. Ideoq; ab ἐπὶ quod est supra & στέλλειν quod est missio dicitur. Versatur in attenuata figura quã quod proprium est illius sortiatur res humiles, et familiares, aut personas, aut huiusmodi uerba usitatissima, aut sententias minus graueis, si qua uerba necessario adducerentur ornatoria quàm res ipsa postularet nõ preferimus neque in postremis orationis partibus collocamus. Sed interserimus atque adhibemus uerbum minus cultum, quo splendor ornatissimi uerbi paulo remittatur, & quasi uinum aqua temperamus. Sed redeo ad epistolam. Cuius partes sunt quinque. Salutatio, exordium, narratio, petitio, & conclusio.

De salutatione. Cap. 3.

SAlutatio est oratio absẽti uel quasi absẽti, dicẽs aut nuncians salutem. Solet autem salutatio interdũ prima, interdum postrema in epistolis scribi, neque ullum sortitur decorum magnificẽtiamq; uerborũ aut sentẽtiarum. Quum non illorum aut illarũ sit capax. Sed præferentes

ventes mittentis nomen postponentesque eius nomen ad quem epistola mittitur, etiam si esset imperator, temperate & modeste dicimus partibus superioribus salutem nunciamus. Cæterum non sunt obseruanda hæc apud omnes in nimio et frequenti vsu, sed vt intersit aliquid (mea sententia non abijcienda aut contemnenda videtur) non est pluribus de salutatione opus. Satis est imitari oratores. A modo ne sim a vobis in mora paulo diffusius quã de salutatione fecimus, de exordijs definiendum, præcipiendumque videtur.

De exordio. Cap. 4.

E*Xordium (vt refert Cicero libro primo ad Herennium) est principium orationis per quod animus auditoris constituitur siue apparatur ad audiendum. Dicitur autem exordium ab exordior exordiris, quasi quidem ab ex præpositione, quod est extra, aut ex reliqua, & ordior quod est initio, componitur.*

Compendiorem autem exordiorum plerunque ea ratio habenda est, quanquam decuit plerosque vt inde incipiamus vnde epistola deducta seu vnde ventum est, vt ad quempiam epistolam scribamus. Mouet autem spes. Interdum fides. Nonnunquam amor. Plerunque necessitudo. Sæpius fama & cætera huiusmodi. Par est, ergo vt ab ijs exordiamur. Sed qũ de epistolis loquar, quas familiariter scribimus nolim videri liberius præcipi laxare magis habenas quam sibi res ipsa, expostulat. Nihil enim intersit quod nos moneat exordiri. Est quidem hercle ab exordio in epistolis abstinendum. Sed quem remotiores habemus auditorum animos, quam velimus licet eos per exordium nobis attentos reddere. Nec minus

effi-

efficiendi dociles sunt, si res paululum obscura est, neque facilis ijs qui audiunt, cognitu, tum quidē nobis aperienda exigendaq; eorum animis per exordium videtur. Si quos præterea alienos (quod sæpe contingit) a beneuolentia nostrum esse conspeximus, aut non satis in ea constitutos licet tum illos per exordium beneuolos facere, studendumq; per totam epistolam captare beneuolentiam, si non satis captata est aut si est perpetuo continere. Quum verò nihil horum intererit, ab re ipsa absque vllo exordio incipiendum videtur. Verum ita incipiendum, vt si quicquam dubitationis vel controuersiæ in causa habuerimus, primum ad nos confutationes conferemus, si non fuerint remissæ epistolæ, aut orationes cōcurrentes ad eandem rem confirmationem epistolæ præferemus, sed exordientes meminerimus magis temperato genere dicendi secundum subiectum materiæ, quam in ceteris partibus vti. Nimis enim culta exordia, et magno prouidentia apparatu, suspitionem afferunt auditori. Item ne aliud ad circuendum, insinuandumq; ad causam reuocet. siue orationes, siue epistolas scribentes simus, curandum est vt se statim res aperiat, neque dissimulantes eam longius ab ducamus.

Cæterum non sunt omnes dictiones dignæ, vt in principijs epistolarū præferantur, sed permultæ. Ideo de his aliquid præcipiendum est. Incipiunt autem epistolæ plerunque. a quum, siue illa præpositio, siue aduerbium, siue coniunctio sit. Incipimus etiam a dum, donec, et ab illustri aliquo adiectiuo, qualia sūt gratus, gratior, gratissimus. Incipimus itidem a participijs dignis preferri, & quibus in huius modi principijs oratores vti soliti sūt. Se

dulo.

dulo tamen meminerimus venuſtiora oportere eſſe orationum nunquam epiſtolarum principia, atque hoc intereſſe perſpeximus, vel nunquam, vel raro orationes abſque apparatu exordij pronunciari ſolere. Nunc quo facilius in hoc genere proficiatis exempla quædam ſubijcientes ad reliquas partes epiſtolæ tranſeamus.

De principijs Exordiorum.

Quum multa in me exiſtat tua beneficia, nihil eſt, quod tibi non debeam.

Dum charus tibi eram, grata tibi erant omnia, quæ tibi faciebam.

Et ſi nunquam de tuo in me ſtudio dubitauerim, nunquam tamen rectius intellexi, quam hoc tempora.

Donec mihi vita ſupererit, sẽper ego te pre me ferã.

Gratæ mihi fuerunt tuæ litteræ.

Gratius nihil quam te bene valere audire potuiſſem.

Gratias tibi ingentes habeo, quod omnia tibi accepta ſunt, quæ facio.

Litterę tuæ ſunt nuper mihi redditæ.

Legi literas tuas accuratiſſimè ad me ſcriptas.

Maxima tuę me literę voluptate affecerunt.

Nunquam a te diſcedo, quin melior, & doctior factus ſim.

Neminem habeo, quem tibi in amore pręferam.

Nulla res eſt tam difficilis, quę non mihi facilis pro te eſſe videatur.

Plurimas tibi gratias habeo, quod nunquam niſi re mea perfecta conquieſcis.

Quod me pluris facias, quàm ego meritus ſim, antiquum morem tuum retines.

quod

Quod semper de tam summis uotis optaueram, tandem te consecutum audiui.

Quoties de te bene audio, incredibili gaudio, lætitiaque afficior.

Vt primum literæ tuæ mihi redditæ fuerunt, omnibus rebus posthabitis, dedi operam, ut tuæ uoluntati satisfacerem.

Redditæ sunt mihi per hoc tempus tres periecundæ Epistolę.

Si me diligis, uide, ut negocium meum prudenter cito grauiterq; transigatur.

Si quid est, quod mea opera, aut studio prodesse possim, nunquam officium cessabit.

Eua me delectauit epistola, quam proxime accepi.

Acceptis litteris tuis quamprimũ percurrissem summo expletus sui gaudio.

Gaudeo plurimum, & lætor.

Nihil est, quod ego pluris faciam, quam in singulis re-us tuæ uoluntati moremgerere.

Tanta sunt beneficia in me tua, quod si uitam pro tua -gnitate profunderem, nullam partem tuorum in me -eritorum contingere uiderer.

Sunt & alia multa epistolarũ principia, quæ quoniã -s de ingenijs uestris magna omnia repromittitis, non -osequar diutius, ne quantum copia ubertasq; rerum -odesset, tantum prolixitas obscura uideretur. igitur -ica (vt cœpimus) de Narratione dicamus.

De Narratione. Cap. 5.

NArratio est (ut Cicero ait) rerum gestarum, aut perinde ut gestarũ expositio. Sed omnis narratio

tres

tres res debet habere, vt breuis, dilucida, & uerisimilis sit. Breuis narratio est, quæ tantum ea quæ narrari oportet, exponit, cõseruato ordine rerum, cæterisq; quæ a Cicerone dicuntur ad verisimilem narrationem pertinere. Studẽdum est præterea, vt narratio dilucida sit. Sed quũ in omnibus dicendi generibus id obseruari a vobis oporteat; paulo altius repetenda est ratio hæc. Tã & si multo studiosius hæc quę a me præcipiẽda sunt in narrationibus senatorijs, & forensibus, in quibus est omnis vis dicendi, in epistolarum genere obseruanda sunt.

De Petitione. Cap. 6.

PEtitio est, qua vtimur in epistolis scribendis: quum aliquid ab eo, ad quẽ scribimus, uelimus impetrare; ea ex quatuor rebus cõstat, honestate, possibilitate, modo & remuneratione. Nam si huiusmodi petitio his partibus careret, id quod cupimus nunquam cõsequeremur. Si enim rei petitæ apud eũ, a quo petimus possibilitas nõ sit, & causa honesta non sequitur, vt habeat finem petitio, demonstrantur facilitas, & modus, & sequitur remuneratio. Is. n. magis ex animo utitur, cum laboris remunerationem se positam videt. Cuius exemplũ cũ conclusione a Cicerone ad Curionem sumamus, his verbis. Quamobrem si me memorem, si gratum, si bonum virũ, uel ex hoc ipso, quod tã uehementer de Milone laborẽ, existimare potes; si deniq; dignũ tuis beneficijs iudicas, hoc a te peto, ut subuenias huic meæ solicitudini, ut huic meæ laudi (vti verius dicã) propriæ saluti tuum studium dices. Adducit autẽ Cicero rationes multas, quibus ostẽdit petitionem suam esse honestissimam. Si quidem honestatem habet quum pro amico salutis suę auctore rogat.

Possibi-

possibilitatem. Quum ostendit Curionem posse id efficere quod petit, si modo uoluerit. Modus quoque declaratur. Quum fauorem eius in consulatu Milonis se perere ostendit, & ut præbeat se ducem suffragijs aliorum quæ se habere dicit. Postremo subdit spem remunreationis quę est ultima pars petitionis ex persona Milonis, & ex persona sua, quum inquit: de ipso Tito Annio tantum tibi polliceto: e maioris animi, grauitatis, constantiæ, beneuolentiæq; erga te, si complecti hominem uolueris, habiturum esse neminem; ex persona sua ait, Mihi uero tantum decoris, tantum dignitatis adiunxeris, ut eundem te facile agnoscam fuiße in laude mea, qui fueris in salute. Sed de petitione hactenus. superest, ut de conclusione ipsius epistolæ aliquid præcipiatur.

De conclusione. Cap. 7.

Conclusio (ut Cicero ait) est exitus, & determinatio totius orationis. hæc habet partes tres: enumerationē, indignationem, & conquæstionem: Verum oratores in scribendis epistolis nō utuntur his ita diffuse, quē admodum in orationibus forensibus, aut in senatoris, ut in cōcionibus solet uti. Quamobrem satis est imitari oratores, q in epistolis cōponēdis magis tēperatio dicēdi genere, secundum subiectum materiæ, quā in cęteris orationis partibus uti cōsueuerunt. Nā epistolas scribētes enumeratione potissimū utūtur. Ea est, per quā res disperse, & diffusæ dictæ unū in locum coguntur, & reminiscēdi causa unum sub aspectum subijciuntur, ut Cicero ad Aulum Cęcinam. Quapropter primum fac animo forti, atque magno sis, ita enim natus, ita educatus, ita ductus es, ita etiam cogita ut tibi id faciendum sit. Deinde spem

quoque

quoque habeas firmissima, propter eas causas, quas scripsi. A me uero tibi omnia, liberisq; tuis paratissima esse cõfidas uelim. Id. n. & uetustas nostri amoris, & mea cõsuetudo in meos, & tua multa erga me beneficia postulant. Vale. Alia itaq; exempla conclusionum, quę uos imitari quandoq; pro ueris uti licebit, ex Cicerone, caeterisq; oratoribus pro arbitrio uestro sumere poteritis.

De vale aduerbio.

In calce uero epistolę ponitur uale, ad unum scribimus. Si autem ad multos, ualete dicimus. Solent autem nonnulli addere bene aduerbium qualitatis, propterea quod uolunt esse uerbum mediũ, possumus enim eo in bonã, & in malam partem uti. Iuxta illud Terentianũ in Andria, Valeant, qui inter nos dissidiũ uolũt. Cuius etiã Phalaris ĩ suis epistolis meminit, his uerbis, inqt, Valete. Valere, autem, quũ duplicem significationem habeat, nolim uos ignorare in deteriorẽ partem esse accipiendũ. Ideoq; dicũt bene uale, & bene ualete. dicimus p̃terea, Cura ut ualeas. Valetudinem tuã cura, & me (vt facis) ama amore tuo illo singulari. ponitur deinde, Datum, uel datæ subaudiuntur literæ. Deinde ponitur locus, & dicimus Datum Romæ, Brundusii, in castris, uel ex Castris. Ita ẽt dicere possumus. Accepi literas tuas, quas liberto nostro ad me ex Vrbe, siue ex Castris, siue ex Brũdusio dedisti. Ita quoq; dicimus datæ urbe, ex Brũdusio, ex Castris. Nomina præterea oppidorũ, unde scribuntur, in genitiuo siue in ablatiuo ponere possumus, hoc est quũ significãt in loco, aut de loco. Vel in datiuo, & in ablatiuo, si sint tertiæ declinationis, qđ si tãtũ pluraliter declinãtur in ablatiuo duntaxat; ut datũ Neapoli, Athenis,

Cumis;

si vero composita sunt, in ablatiuo cum præpositione, in uel apud, uel ex; ut Datum in sancto Germano, Apud sanctum Germanum, ex; sancto Germano. Dicimus etiam ex ædibus nostris, domi, ruri, militiæ, belli: & domo, rure, militia, bello. Postremo ponitur dies mensis, & numerus annorum, siue incarnatione, siue natiuitatis Iesu Christi optimi maximi; ut Datum Romæ octauo Kalendas Ianuarias. Anno ab incarnatione, uel a Natali Christiano. 1444.

Postea verò quam litteræ obsignatæ fuerint, eius nomē, ad quem litteræ ipsæ perferēdæ sunt huiuscemodi verbis extra, id est a tergo; scribentur, Ad sanctissimum, beatissimum, Nicolaū Quintum, diuina prouidentia Ponteficem Maximū; similiter quum ad aliquē regē scribimus. Ad Illustrissimum, & Serenissimū Ianū Dei gratia Hierosolimorum ac Cypri Regē. Ita apud veteres frequentissimus usus obseruabatur, ut ad præclarū uirū Trebatiū iureconsultum. Eodem quoque pacto dicimus, Cicero ad Publium Lentulū proconsulem, Seneca ad Lucillum, Hieronymus ad Demetrianū, et ita deinceps. Sed quia in scribēdis epistolis vtimur Nonis, Idibus, & Kalēdis, idcirco de ipsis aliquid breuiter dicēdum uidetur. Nam annus solaris duodecim menses habet, Ianuariū, Februarium, Martium, Aprilē, Maium, Iunium, Iuliū, Augustum, Septembrē, Octobrem, Nouembrem, & Decēbrem, Quorū Inuarius, Martius, Maius, Iulius, Augustus, October, & December vnum & triginta habent dies: Reliqui vero mēses Aprilis, Iunius, September, et Nouēber triginta dies habent. Februarius sēper habet. 28. dies, nisi annus ille fuerit bissextilis. Tūc enim nouē

& viginti dies habent. Vnusquiq; mēsis diuiditur in Nonas, idus, & Calendas. primus dies cuiusque mēsis dicitur Calendæ in numero plurali. Deinde sequuntur Nonæ, deinde idus, postremo Calendæ, Quatuor igitur menses nonas sex habent Martius, Maius, Iulius, & October: Reliqui vero mēses nonas habent quatuor, mēsibus supradictis primus dies est Calendæ. Secundus sexto nonas. Tertius quinto nonas. Quartus quarto nonas. Quintus tertio nonas. Sextus pridie nonas. Septimus nonę. cęteris uero mēsibus primus dies Calendæ. Secūdus quarto nonas. Tertius, tertio nonas. Quartus pridie nonas. Quintus none. Sciēdum est autem, quod quemadmodum non dicimus nudius secundus, sed heri. Nudius tertius & nudius quartus: ita non dicimus; secundo Calendas, secundo nonas, secundo idus: Sed pridie Calendas, pridie nonas, pridie idus. Deinde tertio Calendas, tertio nonas, tertio idus; & ita de reliquis.

Illud non est prætereundum quod dicimus tertio Calēdas, & tertio Calendarum, tertio illud, & idum. Tertio nonas & tertio nonarum & pridie Calendas, & pridie Calendarum, pridie idus; & pridie idum, pridies nonas, & pridie nonarum: ita tamen vt numerum in ablatiuo, nonas autem, idus, & Calendas, in accusatiuo, interdum in genitiuo ponunt oratores; dicuntur autem Nonæ vel quasi nouę, quod ideo minor pōtifex numerum dierum, qui ad nonas superant calando, hoc est vocando, populo prodebat, quod post nonam lunā oportebat nonarum die populares qui in agris erant in vrbem confluere, causas feriarum a rege sacrorum accipere. Et quid eo mense faciēdum esset intelligere. Vnde nonæ dictę quasi nouæ ini

tium

tium obseruationis, uel quod ab eo die, ad idus semper nouem dies computantur, vnusquique mensis habet octo idus.

Qui sunt idus & vnde dicantur.

V Nde *in superioribus quatuor mensibus Martio, Maio, Iulio, Octobre, qui sex nonas habet idus, est quintodecimo die mensis. In cæteris vero qui habent nonas quarto die tertiodecimo, vnde in illis quatuor octauo die incipiamus dicere, octauo idus. Et sequenti die septimo idus, & sic deinceps, sexto idus, quinto idus quarto idus, tertio idus pridie idus, & idibus: in cæteris verò mensibus a sexto die incipimus dicere, octauo idus, septimo idus, die septimo, idus, & octauo die sexto idus, & sic deinceps.*

Finitis idibus si sint menses Ianuarij uel Augusti uel Decembris secundo menses habent vnum, & triginta dies, & duntaxat quatuor, nonas, dicimus stati decimo nono Calendas Septembris, si Augustus sit, vel Ianuarij si mensis sit Decembris, uel Februarij si mensis sit Ianuarij. Quippe is dies est decimus octauus ante Calēdas. Et quum vltimus dies dicatur pridie Calendas, penultimus. 3. Calendas, ante penultimus. 4. Calendas & ita de cæteris; merito hic erit. 19. Calendas. Si uero sit mensis Februarij, statim post idus dicimus sextodecimo Calendas Martij, nisi forte sit bissextus. Tunc enim quia Februarius habet nomen, & viginti dies; & quatuor nonas duntaxat, statim post idus dicimus decimo septimo Calendas Martias. Si autem sint mensis,

 Apri-

Aprilis, Iunij, Septembris, & Nouembris, qui triginta dies habent & duntaxat quatuor nonas. Statim finitis idib. dicimus decimoseptimo Calendas Maij, vel Iulij, vel Augusti, vel Octobris vel Decembris. Quod si reliqui menses fuerint, hoc est Martius, Maius, Iulius, & October, qui dies vnum, et triginta habet, & nonas sex, statim post idus decimoactauo Calendas Aprilis, aut Iunij, Augusti, aut Nouembris. Quod ut summatim colligatur, sit haec regula. Menses, qui vnum, & triginta dies habent, si quatuor nonas habeat incipiunt. 19. Calendas. Si sexto habent nonas 17 Calendas. Februarius sẽper a 16. Calendas incipit, nisi sit bissextus. Reliqui mẽses a 18. incipiunt. Idus autem nomen ab Hetruscis trãslatum; dicunt enim illi iduari hetrusca lingua, quod est diuidere, is enim dies dictus, quod diuidat mensem. Vnde vidua dicta est, quasi a viro diuisa. Hac igitur diuisione mensium, soli Latini vtuntur. Ceterae enim nationes duntaxat in dies, septimanas, & menses diuidunt. Vt igitur ea, quae de Nonis, Idibus, & Calendis dicta sunt, facillimè capere possitis, mense Iulio sumamus exemplum.

De Nonis.

Calendis Iulij hoc est primo die Iulij.
Sexto nonas Iulias, die secundo Iulij.
Quinto nonas Iulias, die tertio Iulij.
Quarto nonas Iulias, die quarto Iulij.
Tertio nonas Iulias, die quinto Iulij.
Pridie nonas Iulias, die sexto Iulij.
Nonis Iulij, die septimo Iulij.

De

De idibus.

Iam finitis nonis reliquos octo dies similiter iduum cognominatione notabimus, quia unusquisque mensis octo idus.

Octauo idus Iulias, die octauo Iulij.
Septimo idus Iulias, die nono Iulij.
Sexto idus Iulias, die decimo Iulij.
Quinto idus Iulias, die vndecimo Iulij.
Quarto idus Iulias, die duodecimo Iulij.
Tertio idus Iulias, die tertio decimo Iulij.
Pridie idus Iulias, die decimoquarto Iulij.
Idibus Iulijs, die decimoquinto Iulij.

De Kalendis.

Nunc reliquos Iulij mensis, quotquot superfuerint dies, Kalendarum appellatione significabimus, quæ quidem sunt futuri mensis, neque ordinis, neque numerationis ratione mutata. Supersunt denique dies sexdecimo, addendoque primum mensis sequentis diem, sunt 17. *dicemus hoc modo.*

Decimo septimo kalendas Augusti, die 16.
Decimo sexto kalendas Augusti, die 17. *Iulij.*
Decimo quinto kalendas Augusti, die 18. *Iulij.*
Decimo quarto kalendas Augusti, die 19. *Iulij.*
Decimo tertio kalendas Augusti, die 20. *Iulij.*
Decimo secundo kalendas Augusti, die 21. *Iulij.*
Decimo primo, uel 11. *kalendas Augusti, die* 22. *Iulij.*
Decimo Kalendas Augusti, die vigesimotertio Iulij.
Nono Kalendas Augusti, die uigesimo quarto Iulij.
Octauo Kalendas Augusti, die uigesimo quinto Iulij.
Septimo Kalendas Augusti, die uigesimo sexto Iulij.

Sexto Calendas Augusti vigesimo septimo Iulij.
Quinto Calendas Augusti, die vigesimo Iulij.
Quarto Calendas Augusti, die vigesimo nono Iulij.
Tertio Calendas Augusti, die 30. Iulij.
Pridie Calendas Augusti, die 31.

Est aũt sciendum, quod dicimus Calendas Ianuarij, et ianuarias. Februarij, & februarias. Martij, et martias, Aprilis duntaxat, & non aprilias. Maij, & maias; Iunij, & iunias: Iulij, & iulias, & quintilis, quasi quintus ab imbre. Augusti, & augustas, & sextilis sextus ab imbre. Septẽbris septẽbrias, & septẽbres. Octobris octobrias & Octobres. Nouẽbris nouẽbrias, & nouembres. Decembris decembrias & decembres. Hæc sunt igitur, quæ de epistolis conficiendis a me præcipienda erant: Nunc autem de elocutione (quemadmodum polliciti sumus) dicendum, præcipiendumq; videtur.

De elocutione. Cap. I.

ELocutio (vt Cicero ait) est idoneorum verborum, & sententiarum ad inuentionem accommodatio. Tres res conuenit habere elocutionem commodam, & perfectam. (Sic. n. admonitus sum a Cicerone in quarto libro ad Herennium). s. elegantiam, dignitatem, & compositionem: Quum enim eloquimur absque barbarismo, & solæcismo efficientibus quo minus sermo noster latinus videatur, atque etiam perfectus, idest oratio plena & facile intelligibilis cuique eruditio sit, tum elegantes esse poterimus & videri, dignitatem in dicendo sectabimur, si exornationes verborum & sententiarum,

quas

quas colores dicimus temperato, & quando opus est de rebus loquimur, adhibeamus, nunc postremo de compositione dicendum est. De qua propterea dicendum post elegãtiam & dignitatem putauimus, quod existimamus paulo diffusius de ea præcipi oportere. Si quidem de ea Cicero dicendo multo plus scire se ostendit, quam præcipit. Verum quod auarus non dat cuiquam, ab eo est etiã inuito aut nescio quomodo extorquendum.

De compositione. Cap. 2.

Compositio est verborum constructio æquabiliter perpolita: ea tres res habet in se, ordinem, iuncturam & numerum. Ordo est apta quædam verborum inter se uel naturalis uel artificiosa dispositio. Est autem ordo quadruplex naturalis specificus, argumentatiuus, & communis.

Naturalis vero ordinis institutio est si quæ natura p̃tulit & digniora fecit, loquentes nos esse præferimus, ut viri, et mulieres in homines iruunt. Item dies & noctes. Secunda & aduersa, dextra & sinistra dicimus. Fallit aũt quando ordinem rei gestæ temporũ & quidem necessario sequimur, vt ingens primum numerus fæminarũ, deinde uirorum in adolescentes impetum fecerunt.

Specificus aũt postulat speciem subiungi generi idest quod in minus se habet illi, quod se hẽt ad plura subiungi, vt fratres gemini, animal leo, & ita in cæteris. Sed adiectiuũ additum generi restringensq; ipsum facit, ut suã species minus videatur, & ideo postponi illud iubet, vt homo animal bipes, & leo animal rugiens.

Huic autem ordini specifico contrarius argumentatiuus. Crescere enim vult oratio, nec ociosus habere dictiones. Pro qua est sciendum, quod ab ea quæ minor est in oratione incboamus dictione ut fur, homicidia, sacrilegus. Similiter in orationibus, ut ciues diligo, ut amicos amo, maiores obseruo. Conuertendum est autem, si negationem, aut contrariam sentētiam admiscuerimus, si dicere uelis, ut neque in parentes manus intuli, neque amicos perdidi, neque iusiurandum contempsi. Hæc sunt præter cætera. In his ordinibus, aut in hoc triplici ordine perpetuo retinenda, ab huc ratione discendi absq; digna reprensione non potest. Vltimo sequitur de ordine communi, de quo plura sunt dicenda, quam de naturali, specifico, & augumentatiuo dicta sunt. Ideo in vltimum locum reseruauimus; de quo in præsentiarum quidam dicamus.

De ordine communi. Cap. 3.

ORdo communis in principijs, medijs, & postremis partibus clausularum ius habet. Ideoque communis appellatus est.

Circa primum obseruandum, ut oratio obliquo sit potius quam recto ordine in medium prodeat, ut Aristotelem Platoni præferunt nonnulli. Contra autem Aristoteli Platonem plerique anteponunt.

Est etiam ita constituenda oratio, ut potius adiectiuū substantiuo, quam substantiuum adiectiuo præponatur, ut album hominem uideo, melius, quam hominem album dici uideatur.

A relatiuo autem potius quam ab antecedente prin-

cipium

cipium sumere conuenit, ut quem uides, is homo est, de quo paulò ante loquebamur. Relatiuum uero (quum interponitur aliquid) postulat interijci inter ipsum, & antecedens, ut Platonem (sic solitum facere audiuimus) quem tu imitaris.

Sed is ea id pronomen relatiuũ continuo post antecedens est collocandum, ut Ciceronem eum, de quo tã egregia facinora enarras imitatur nemo. Tullius in prohœmio tertij libri officiorum Publium Scipionem, Marce fili, eum, qui primus Africanus appellatus est.

Studendum est etiam, ut inter substantiuum aliquid interponatur sæpe in orationibus, dummodo breue illud sit, ne obscura uideatur oratio. Vt nulla satis probata nobis uirtus uidetur. Et nihil est huic homini turpe, si quæstus interuenit.

Neque minus curari oportet, ut oratio in uerbum aliquod finiatur, aut illustre adiectiuum, aut illustre aliquod aduerbium, aut participiũ, aut nomen adiectiuũ, aut nomen aliquod uniuersale, ut religionem diuinam plerique accusant. Hominem te omnes, qui tecum una uersati sunt, existimant sapientem. Sunt mihi quæ facis gratissima, Voluptosæ fuerunt mihi litteræ tuæ. Quæ facis erga amicos tuos, mihi satisfaciunt sedulo. Quem tibi in amore præferam, aut in quo maiorem spem quam in te uno collocauerim, habeo neminem. Quæ uir sapiens facit, laudant omnes.

Neq; decet absoluta sententia aliquid ad maiorẽ artem, & ornatam adiungere, ut feci, quod a me postulasti, & quidem impigre. Vel multis de causis cupio te uidere, & quidẽ quamprimum. Magis id enim monet auditorem

dictorum, quam si dixerimus, quæ a me postulasti, feci omnia, & impigre. Et multis de causis exopto te videre quamprimum.

Moneo dehinc posse disiunctiones vnico verbo claudi Cn. Pompeus virtute, gloria, rebus gestis fuit omnium, qui sunt, fuerunt, eruntq́;, facile princeps. Cic. in iij. ad Herennium, ingenio, doctrina, præceptione, natura nitescat.

Addo etiam in partem principalem melius quàm in secundariam terminari orationem. Vt quæ paulo ante dixisti, vehementer admiror.

Est etiam monendum quasdam coniunctiones, quales sum; Quum si, & consimiles. Quasdam præterea præpositiones, quales sunt, in sub, ad apud, propter de, e, pro, ex, ob, aduersus, dictionibus, quibus præponi consueuere, quàm commodissime postponi, vt sua in patria, tuo sub iure, tuam ad vrbem, tuam apud curiam, tua de gloria; Iunonio e fano, tuam ob causam, vestro ab animo, magna ex ira, vestris a laudibus. Tuam aduersus laudem, & ita in cæteris.

Idem solet fieri in aduerbijs ordinis, qualia sunt. Dehinc, deinde, deinceps. Interim, Interea, præterea. Item, vt tua item laude. Tuis hinc de laudibus, vestris deinde commodis, meam deinceps familiam. Istam præterea patriam, hanc interim præpositionem. Nox interea superuenit.

Sciendum est autem hac in loco præterea mecum. tecum, secum, nobiscum, vobiscum, solere oratores dicere pro eo, quod est, cum, me, cum te, cum se, cum vobis. Quoniam hæ uoces absone uidebantur; quam rationem

tan-

tantum valere voluit Cicero, vt qui cum, pro eo, quod est cum quo nonnunquam dixisse inueniantur. Sed is modus dicendi obsoleuit.

Attendere nihilominus oportet, vt ea, quæ diximus, rebus, de quibus loquimur, accommodari, & quadrare videantur, ne quando plus, minus ve dicamus. & enim illustrem agricolam, aut regem parcum, qui dixerit, in vitio est. Nam illud supramodum, & conditionem mergit, & hoc minus est, quam regem oporteat laudari.

Interponemus, inchoata oratione, parenthesim, a quod autem, id, quod principium sumentem, ut Cato uticensis (quod sua sapientia dignum putauit) cum libertate patriæ sibi moriendum censuit. Vel Cæsar (id quod admirari omnes cogit) viso capite Pompeij, lachrymatus est.

Reperimus etiam abusiones vocabulorum fieri. Sed seruanda est similitudo, ut oblectet auditores. Quod genus est, si rusticum animum, incultam vestem, & paulo liberius (quod ridentes solemus dicere) casum anomalum dixerimus.

Si quãdo aut funesta, aut funebris esset oratio abhorrere arbitramur a rebus fœlicibus animis elaborato, ac culto genere dicendi. Non enim illa materia dicendi lasciuire orationem, & splendescere postulat.

Tenere uos insuper volo, quod in egregium aliquem sensũ terminata oratione, & satisfacto rebus de quibus loquimur, non ulterius prouehamur. Ne laudem nostrã (si quam ex aptitudine dicendi meremur) immoderata licentia secum inuoluat, atque auferat. Quo in vitio

Priscianum fuisse in prohœmio in primo artis gramma ticæ libro multi non indocti arguunt.

Solet præterea pro magno affectu, etiam, duplicari, vt te etiam atque etiam rogo.

Itidem laudantes, nec non vituperantes & copulatiuam coniunctionem duplicamus, vt & doctus & sapiens fuit: & furti & sacrilegij dannatus est.

Neque est prætermittendum; quod commodius in verbo finito, quam in uerbo infinito terminari orationem putant, nisi iudicio aurium) quod superbissimum quidem est) consonantia, & concinnitas probaretur.

Verbo item subiunctiuo pro indicatiuo multis in locis oratores vtuntur, ut uelim pro uolo, & iußerim pro iubeo.

Vtimur etiã futuro infinitiui loco futuri optatiui, ut factum ire, uel factum iri, pro eo, quod est faciam, aut a me fiet.

Est etiam commodum, superlatiuo clausulam terminari, ut tua est oratio prudentissima.

Supersedendũm est sæpissimè ab vt, quod, vt moneo, dignum uobis faciatis.

Si quando autem oramus apud quempiam, cui suspecta sit nostra eloquentia, eo quidem tempore est supersedendum ab ijs præceptis, quæ de elocutione conscripserimus.

Et si mœsta fuerit, & lugubris oratio, respiciendum est, ne similitudine, aut exemplo ullo utamur, quo in rebus letis, & secundis oratores uti consueuerunt.

De

De turpi Concinnitate cauenda.
Cap. 4.

Plura sunt, quæ diximus de elocutione, quàm, quæ à me dicenda sunt, uel esse, uel dici posse uideantur, nisi velimus tempus parum frugaliter occupare.

Quid enim addendum sit ad illud præceptum quod a Cicerone de locutione, postrema quidem in parte, conscribitur?

Igitur cauendum est etiam a crebro concursu vocalium; ut omnia amœnissima ætate efficeret. Offenditur enim ita ipse sensus auditus.

Vitari etiam libet crebram eiusdem literæ repetitionem, quale est illud Cæcilij poetæ: o Tite tute tati tibi tanta tyranne tulisti.

Et quod frequens dictio ab eadem syllaba institutionem non suscipiat, in qua præcedens finit amor mortalium integer est.

Neque etiam utendum est eo, quod plerique Ciceroni imputant, ibi. O fortunatam natam me consule Romam.

Superioris etiam regulæ potest esse exemplum, a regibus regiæ regio. Huius ueræ regulæ exemplum esse potest illud Ciceronis. Fortunatorum imperatorum, optimorum rectorum virtus, magnaque fortuna laudatur. In quo crebra eiusdem terminationis repetitio est.

Tmesim uerò nullã admittamus in simplicibus dictionibus, aut compositis: Nisi fortasse illã imitando a probatissimo quodã oratore admissam fuisse uideamus, vt est illud Virgilij. septem subiecta trioni, pro septentrioni

ni subiecta. & apud Ouidium, hac Arethusa tenus pro hactenus. Inuenimus etiam, qui, utuntur postquam pro posteaquam, qui etiam dicant satis boni uiri officio facit pro satisfacit. Hæc sunt quæ de elocutione, quæque docerem, ad manum habui, neque intelligo satis, si quicquam prætermißum est, quod ad eam rem pertineat. Cæterum, si quid inter digitos in morem aquæ effluxerit, quod contineri pugillo & metiri a me non potuerit pro paruitate ingenij, quomodo enim, non quantum docuerit eruditus illud vos venari, & occupari, quas per vepres. & sæpe sparso reticulo ingenij, quo est is arbitratu meo satis egregie poteritis.

F I N I S.

